

ΝΙΚ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1112

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε. ΑΘΗΝΑΙ-ΟΔΟΣ ΑΛΘΑΙΑΣ

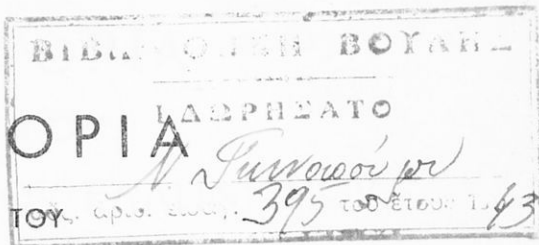
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΙΚΟΛ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητού του Β' Γυμνασίου Ἀθηνῶν—Λογοτέχνου

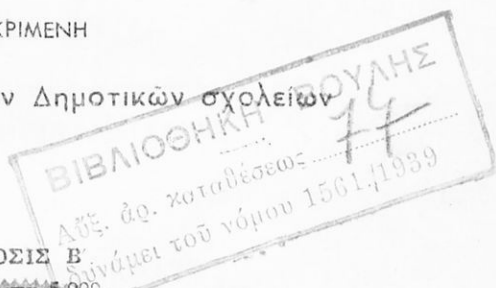
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

Διά την Ε τάξιν τῶν Δημοτικῶν σχολείων

ΕΚΔΟΣΙΣ Β
Αυτῶν πρὸς 5.000

Ἀριθ. ἐγκριτ. ἀποφ.
Υπουργείου Παιδείας
50163 τοῦ Ἰουλίου
1939

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε. — ΑΘΗΝΑΙ

4 — ΟΔΟΣ ΑΛΘΑΙΑΣ — 4

1937

002
C.A.E.
ΕΤΕΑ
1112

Πάν γνήσιον αντίτυπον υπογράφεται από τόν συγγραφέα.

PRINTED IN GREECE—1937
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

I

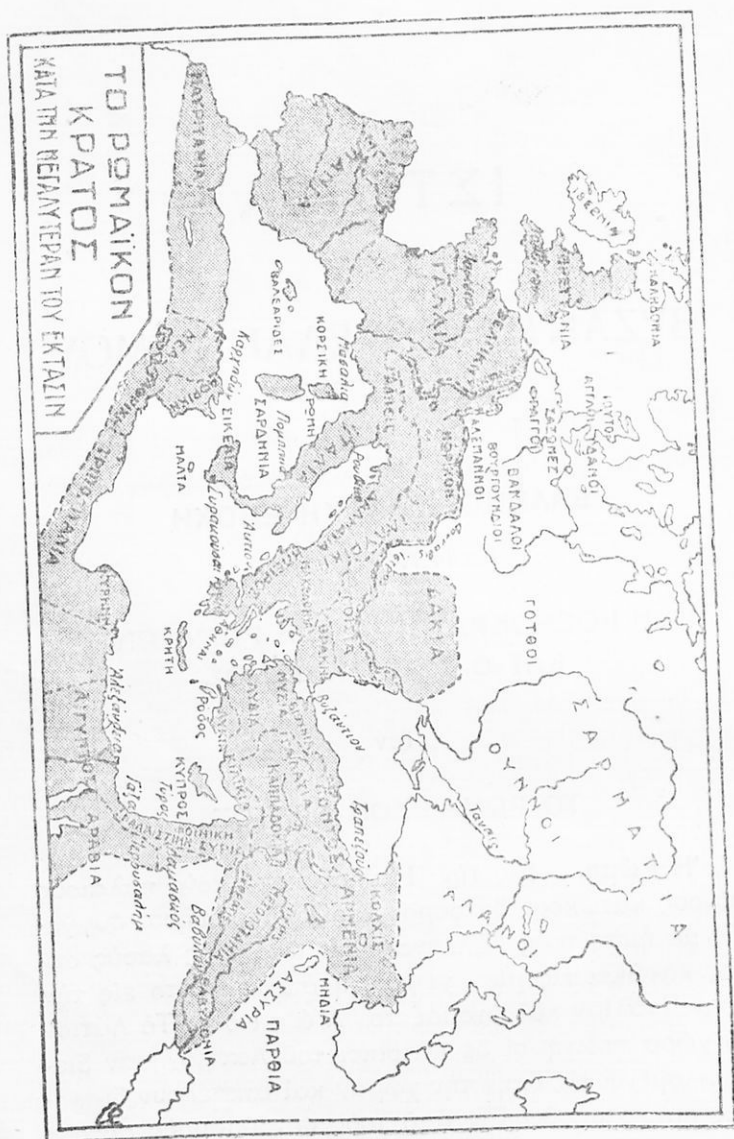
ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Η ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ
ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1ον

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Ἡ Ρώμη. Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους κατώκουν διάφοροι λαοί, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγγενεῖς μὲ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Εἰς ἀπὸ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς κατῴκει εἰς μίαν χώραν, ἣ ὁποία ἔκειτο εἰς τὴν μέσσην Ἰταλίαν καὶ ὠνομάζετο **Λάτιον**. Τὸ Λάτιον ἦτο χώρα πεδινή· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Λατίου ἦσαν διεσκορπισμένοι εἰς ὄλην τὴν χώραν καὶ ἀπετέλουν διαφόρους συνοικισμούς. Εἰς ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς αὐτοὺς ἦτο καὶ ἡ **Ρώμη**, κτισμένη εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς λόφους, οἱ ὅποιοι ὑπῆρχον πλησίον τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ εἰς

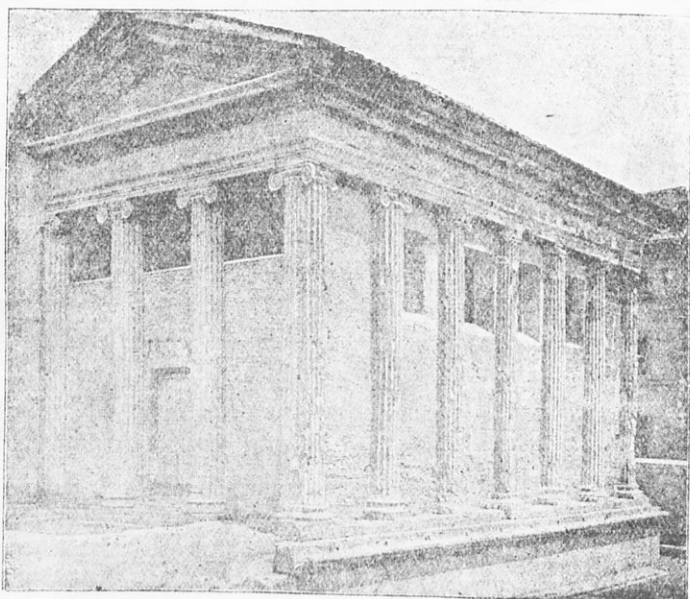

μικράν απόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἡ θέσις τοῦ συνοικισμοῦ ἦτο κατάλληλος, διὰ νὰ ἐξάγουν οἱ κάτοικοι τοῦ Λατίου τὰ προϊόντα των ἐπειδὴ δὲ ἦτο καὶ ὡσάν προπύργιον τοῦ Λατίου ἐναντίον ἐνὸς ἄλλου γειτονικοῦ καὶ ἰσχυροῦ λαοῦ, τῶν Τυρρηνῶν, δι' αὐτὸ πολὺ ταχέως ἡ Ρώμη προώδευσε καὶ κατάρθωσεν εὐκόλως νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν της καὶ τοὺς ἄλλους συνοικισμοὺς τοῦ Λατίου.

2. Ἡ ἔκτασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὅταν δὲ ἡ Ρώμη ἀπέκτησεν ἀρκετὴν δύναμιν, ἤρχισε διαφόρους πολέμους ἐναντίον ἄλλων χωρῶν τῆς Ἰταλίας. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὑπέταξε τὴν μ ε σ η ν Ἰ τ α λ ί α ν, ἔπειτα δὲ τὴν κ ά τ ω Ἰ τ α λ ί α ν, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον πολλαὶ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ὑπῆρχον, ὥστε ἡ χώρα ὠνομάζετο Μ ε γ ά λ η Ἑ λ λ ά ς. Ἡ Ρώμη, ἀφοῦ κατέκτησεν ὅλην τὴν Ἰταλίαν, δὲν ἤρκεσθη εἰς αὐτό, ἀλλ' ἔκαμε καὶ ἄλλους πολέμους ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπέταξε τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, τὴν Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, μέρος τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ ἓνα μέρος τῆς Γερμανίας. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι ὅλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου — ἄληθινοὶ κοσμοκράτορες.

3. Ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν πολιτισμοῦ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. ἄνθρωποι φιλοπάτριδες, πειθαρχικοί, γενναῖοι πολεμισταὶ καὶ εἶχον νόμους καλοὺς ἀλλ' εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει εἶχον μείνει πολὺ ὀπίσω. Ἐξῶν ἓνα βίον ἀπλοῦν καὶ αὐστηρὸν καὶ δὲν εἶχον καμμίαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν καὶ εὐχαρίστησιν. Ὅταν ὅμως οἱ

Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὴν Ἀνατολήν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐξελληνίσει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοί του, εὖρον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας καὶ μεγάλην πρόσοδον εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ἡ ἀνάπτυ-

Ἀρχαῖκός ναός ἐν Ρώμῃ

ξις δὲ καὶ ἡ πρόοδος ἐκεῖνη, ἡ καλὴ ζωὴ, ἡ κομψὴ κατοικία καὶ οἱ πολιτισμένοι τρόποι τῆς ζωῆς, ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν τῶν καὶ τοὺς προσεΐλκυσαν τόσον, ὥστε ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ ἀλλάσσουν βίον καὶ νὰ μιμοῦνται τοὺς Ἕλληνας.

Πολλοὶ Ρωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ οἱ διάσημοι δικηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἤρπαζον ἀπὸ αὐ-

τάς ἀγάλματα, ἔργα ζωγραφικῆς, καί ἄλλα καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐστόλιζον μὲ αὐτὰ τὰς οἰκίας των ἢ τὰ δημόσια κτίριά των. Ἄλλοι ἔκτιζον ὠραίας οἰκίας, ἐφόρουν κομψὰ ἐνδύματα καὶ ἄλλοι ἐπροσκάλουν εἰς τὴν Ρώμην Ἑλληνας διδασκάλους διὰ τὰ παιδιά των ἄλλοι ἔστελλον τὰ παιδιά των εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ μορφώνωνται καλύτερα. Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες καλλιτέχναι, λόγιοι, φιλόσοφοι, ρήτορες, ἤρχοντο εἰς τὴν Ρώμην, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου, διὰ νὰ εὔρουν τύχην. Καὶ ἐκεῖ ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς ἀνελάμβανον νὰ κτίζουσι ναοὺς καὶ ὠραῖα οἰκοδομήματα, ἄλλοι μετέφραζον Ἑλληνικὰ δράματα ἢ κωμωδίας, αἱ ὁποῖαι παριστάνοντο εἰς τὸ θέατρον καὶ ἄλλοι ἠνοιξαν διαφόρους σχολάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκον τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικὴν. Τοιοῦτοτρόπως αἱ Ἑλληνικαὶ τέχναι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, αἱ Ἑλληνικαὶ συνήθειαι τῆς ζωῆς καὶ οἱ Ἑλληνικοὶ τρόποι εἰσάχθη εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν Ρωμαίων, τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ μιμῆται καὶ ὁ λαός. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ ὄπλα, ἡ Ἑλλάς ὑπέταξε τοὺς Ρωμαίους μὲ τὸ πνευμὰ της καὶ τὸν πολιτισμὸν της !

2ον

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

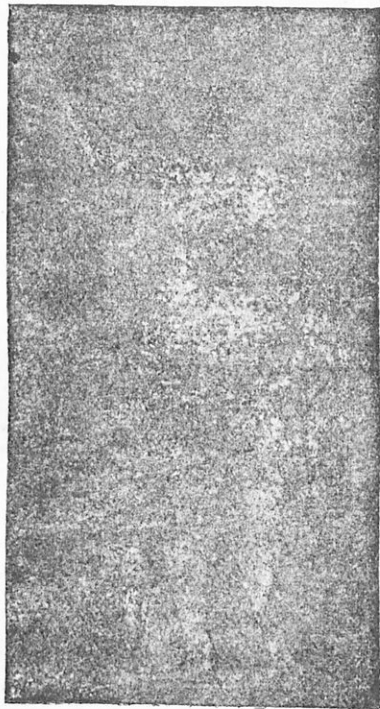
1. Ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία. Οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι εἶχον καταρρίψει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν, ὡς μὴ ἀληθινὴν ἄλλὰ καὶ δὲν ἠδυνήθησαν

νά τήν ἀντικαταστήσουν μέ ἄλλην καλύτεραν. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπίστευον πλέον εἰς τοὺς θεοὺς των. Ἄλλὰ καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν ἦλθον εἰς σχέσεις μέ τοὺς Ἕλληνας, παρέλαβον, μαζί μέ τὰ ἄλλα, καὶ τήν Ἑλληνικήν ἀπιστίαν, ἣ ὁποία μετεδόθη εἰς ὅλον τὸ κράτος των. Τοιουτοτρόπως μέ τὸν καιρὸν ἤρχισε νά καταπίπτῃ ἡ παλαιὰ θρησκεία, νά κλείουν τὰ μαντεῖα καὶ οἱ ναοὶ νά μὴ ἔχουν πλέον πιστούς. Ὁ κόσμος ὅλος ἐμαστιζέτο ἀπὸ κοινωνικὴν ἀθλιότητα καὶ παραλυσίαν τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ δουλεία παντοῦ ἐκυριάρχουν. Ἡ κατάστασις ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐχειροτέρευεν, ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἐφέρετο ἀκράτητος εἰς τὴν καταστροφὴν δι' αὐτὸ ἐζήτει ἓν στήριγμα, κάποιαν σωτηρίαν ἢ παρηγορίαν.

2. Γένεσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀκριβῶς τότε, ὅτε αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ Αὐγούστος, ἐγενήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου. Ὄταν ὁ Ἰησοῦς ἔγινε 30 ἐτῶν, ἤρχισε τὸ κήρυγμά του καὶ ἐφανέρωσεν εἰς τὸν κόσμον τὴν θρησκείαν του, δηλαδὴ τὸν Χριστιανισμόν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγενήθη ὁ κόσμος. Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἐστηρίζετο ἐπάνω εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, εἰς τὴν ἰσότητά καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἔλεγε δηλαδὴ, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι κοινὸς πατέρας ὅλων μας καὶ ὅτι ὅλοι πρέπει νά εἶναι ἐλεύθεροι. Ἐδίδασκεν, ὅτι μετὰ θάνατον ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν, ὅσοι κάμουν τὸ καλὸν ἐδώ, θά ἀνταμειφθοῦν, ὅσοι δὲ κάμουν τὸ κακόν, θά τιμωρηθοῦν. Οἱ ἄνθρωποι ἤκουσαν μέ ἀνακούφισιν καὶ συγκίνησιν τὴν νέαν θρησκείαν, ἣ ὁποία ἀνύψωνε τὸν ἄν-

θρωπον και του υπεσχετο μιαν ανωτεραν ζωην. Τότε μερικοι απο τους Ιουδαίους επιστευσαν εις τον Χριστον, ὅπως οι μαθηται του και ἄλλοι· ἄλλ' οι περισσοτεροι, ὄχι μονον δεν επιστευσαν εις αὐτον,

ἀλλὰ μαζί με τὸ Συνέδριόν των, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ ἀνώτερον θρησκευτικόν των Δικαστήριον, τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον καὶ τὸν ἐσταύρωσαν εἰς ἓνα λόφον τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸν Γολγοθᾶν. Τὴν τρίτην ὁμωσ ἡμέραν ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἀνεστήθη ἐκ νεκρῶν καὶ ἐφανερῶθη εἰς τοὺς μαθητάς του, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλε τότε νὰ κηρύξουν καὶ διαδώσουν

Ἄυτοκράτωρ Αὔγουστος

παντοῦ τὴν θρησκείαν του. Διὰ τοῦτο οὗτοι ὠνομάσθησαν ἀπόστολοι, δηλαδή ἀπεσταλμένοι·

3. Αἱ πρῶται ἐκκλησίαι. Καὶ ἀληθῶς τὴν νέαν θρησκείαν διέδωσαν κατ' ἀρχάς οι Ἀπόστολοι, οι ὁποῖοι ἐκήρυττον τὸ **Εὐαγγέλιον**, δηλαδή τὴν

καλήν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Μεσσίας, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχον ὀμιλήσει οἱ προφῆται· ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἔπαθε καὶ ἐσταυρώθη, διὰ τὴν ἰσχύος αὐτὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας. Τότε πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν, ἰδίως οἱ δοῦλοι, οἱ πτωχοὶ καὶ δυστυχεῖς ἄνθρωποι καὶ πολλοὶ μορφωμένοι, τοὺς ὁποίους εἶχον παρασκευάσει οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι. Καὶ εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμὸς, ἰδρύθησαν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ κοινότητες, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον τὰς βάσεις ἀπὸ τὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς πολιτείας. Ὅλοι δηλαδὴ ὅσοι ἀπετέλουν τὴν χριστιανικὴν κοινότητα συνηθοῦζοντο εἰς μίαν ὀρισμένην οἰκίαν καὶ ἐκεῖ προσηύχοντο καὶ ἔψαλλον ὕμνους εἰς τὸν Θεόν. Κατόπιν ἐκάθηντο εἰς κοινὰς τραπέζας (ἀγάπας) καὶ ἔτρωγον ὅλοι μαζί, τὸ ἴδιον φαγητόν. Ἡ συνάθροισις αὕτη ὀνομάζετο ἐκκλησία, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐλέγετο ἡ συνάθροισις τῶν πολιτῶν (ἐκκλησία τοῦ δήμου). Ἀλλὰ κυρίως ἐκκλησία ἐλέγετο ὅλη ἡ χριστιανικὴ κοινότης ἐκάστης πόλεως. Ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐγένετο εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀφ' ὅτου ὁμοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν τὴν νέαν θρησκείαν, οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Φοινίκην, ὅπου ἐκήρυξαν τὴν νέαν θρησκείαν. Τότε ἱδρυσαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις Δαμασκόν, Βέροισιν (τὸ σημερινὸν Χαλέπιον), Ἀντιόχειαν καὶ ἄλλας χριστιανικὰς ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὴν Ἀντιόχειαν ὀνομάσθησαν πρώτην φορὰν οἱ ὁπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας Χριστιανοί.

4. Ἡ ζωὴ τῶν πρῶ-

των Χριστιανῶν.

Οἱ Χριστιανοὶ ἠγαπῶντο ὡς ἀδελ-

φοί, ἐβοήθει δὲ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τίποτε ἐντελῶς ἰδικόν του· ὅλα τὰ εἶχον κοινά—σκέψεις, αἰσθήματα, περιουσίας. Ὅσοι εἶχον χρήματα τὰ ἔδιδον εἰς τοὺς Ἀποστόλους· ὅσοι εἶχον κτήματα, τὰ ἐπώλουν καὶ ἔδιδον τὰ χρήματα εἰς τοὺς Ἀποστόλους, οὗτοι δὲ ἐφρόντιζον διὰ τὰς κοινὰς τραπέζας, ἐβοήθουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ διέτρεφον τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά. Τοιουτοτρόπως κανεὶς δὲν ἦτο τότε μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν δυστυχῆς ἢ πεινασμένος ἢ περιφρονημένος. Κάθε χριστιανικὴ κοινότης ἐξέλεγε τοὺς π ρ ε σ β υ τ έ ρ ο υ ς της, οἱ ὅποιοι ἀπέτελουν τὸ συμβούλιον τῆς κοινότητος καὶ ἐτέλουν τὰς ἱεροτελεστίας. Οὗτοι εἶχον καὶ βοηθοὺς εἰς τὰ ἔργα των, τοὺς λεγομένους δ ι α κ ό ν ο υ ς. Εἰς κάθε μεγάλην πόλιν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους ἐξελέγετο ὡς πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῆς κοινότητος καὶ ὠνομάζετο ἐ π ί σ κ ο π ο ς. Ἡ ἐκκλησία κάθε πόλεως ἦτο ἀνεξάρτητος· ἀλλ' ὅλαι αἱ ἐκκλησῖαι εὐρίσκοντο εἰς σχεσιν καὶ ἐπικοινωνίαν ἀναμεταξύ των καὶ ἦσαν ἡνωμέναι εἰς μίαν κοινὴν πίστιν—τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ.

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΕΘΝΗ

1. Ἀπόστολος Παῦλος. Οἱ Ἀπόστολοι ἐκίρυστον κατ' ἀρχὰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους· ἀλλ' ἀφ' οὔτου ὁ Παῦλος κατετάχθη μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων, κατέρριψε τὰ ἐμπόδια αὐτὰ καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει διάκρισις μεταξὺ Ἰουδαίου καὶ Ἑλλήνου, οὔτε μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου, οὔτε με-

ταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικῶς. Διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τότε ὁ Χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ διαδίδεται καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη, τοὺς εἰδωλολάτραις. Δι' αὐτὸ ὁ Παῦλος ὠνομάσθη ἄ π ὅ σ τ ο λ ο ς τ ῶ ν Ἐ θ ν ῶ ν. Ὁ Παῦλος κατ' ἀρχὰς ὠνομάζετο Σ α ὕ λ ο ς καὶ Σ α ο ὕ λ καὶ ἦτο φανατικὸς Ἰουδαῖος· κατεδίωκε δὲ φοβερὰ τοὺς Χριστιανούς, διότι τοὺς ἐθεώρει αἰρετικούς τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ἀλλ' ἐνῶ μίαν ἡμέραν ἐπήγαγεν εἰς τὴν Δαμασκόν, διὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς, καθ' ὁδὸν ἤστραψε γύρω του μία δυνατὴ λάμψις φωτὸς ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἣ ὁποία τὸν ἐθάμβωσε. Ὁ Παῦλος ἐταράχθη καὶ ἀμέσως ἔπεσε κατὰ γῆς. Ταῦτοχρόνως δὲ ἤκουσε καὶ μίαν φωνήν, ἣ ὁποία τοῦ ἔλεγε: «Σαοὺλ, Σαοὺλ, διατί μὲ καταδιώκεις; Ἄδίκως κοπιᾶζεις; ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός!» Ἀπὸ τότε ὁ Σαῦλος ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἔγινεν ὁ θερμότερος κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ· ἀπὸ τότε δὲ ὠνομάσθη Π α ὕ λ ο ς καὶ τρέχων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, διέδιδε τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἴδρυε Χριστιανικὰς ἐκκλησίας.

2. Ἀποστολικαὶ πορεῖαι τοῦ Παύλου. Ὁ Παῦλος ἔκαμε τέσσαρας ἀποστολικὰς πορείας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπέρασε τὴν Συρίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκήρυξε δὲ τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν δὲ ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐκήρυξεν εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰς τοὺς ἐκεῖ συναθροισθέντας Ἀθηναίους, τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς

τὴν Κόρινθον, ἣ ὁποῖα ἦτο τότε πλουσία καὶ πολυάνθρωπος πόλις, καὶ ἔμεινε 18 μῆνας· ἐκεῖ ἔκαμε πολλοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἴδρυσε σπουδαίαν ἐκκλησίαν. Καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὁ Παῦλος ἐπῆγε πολλὰς φορὰς καὶ ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμόν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος συνελήφθη καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον (67 μ. Χ.).

3. Διωγοὶ τῶν Χριστιανῶν. Αἱ Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι κατ' ἀρχὰς εἶχον ὀλίγα μέλη, δι' αὐτὸ οἱ Ρωμαῖοι δὲν τοὺς ἐπρόσεχαν· ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ Ρωμαῖοι συνήθως δὲν κατεδίωκον τὰς θρησκείας τῶν λαῶν, αἱ ὁποῖοι ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος των. Αὐτὸ ἔκαμαν κατ' ἀρχὰς καὶ διὰ τὸν Χριστιανισμόν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς μίαν αἵρεσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ἄλλ' ἀργότερα, ὅταν αἱ Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἤρχισαν νὰ ἔχουν πολλὰ μέλη, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἔζων βίον διαφορετικὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολίτας καὶ συνηθροίζοντο εἰς ἰδιαιτέρα καὶ ἀπόκρυφα μέρη, διὰ νὰ λατρεύουν τὸν Θεόν των, τότε ἐκίνησαν τὴν ὑποψίαν τῶν Ρωμαίων. Ἐνόμιζον δηλαδὴ, ὅτι εἰς τὰς συναθροίσεις ἐκείνας ἔκαμναν ἀνηθικότητας καὶ συνωμοσίας ἐναντίον τοῦ κράτους καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Δι' αὐτὸ οἱ αὐτοκράτορες ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν τοὺς Χριστιανούς.

Δέκα διωγοὶ ἔγιναν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀγριώτερος ἦτο ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Τότε χιλιάδες Χριστιανῶν ἐβασανίσθησαν ἢ ἐκάησαν ζωντανοὶ ἢ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ἄγρια θηρία!

Κατὰ τὸν διωγμὸν αὐτὸν ἐμαρτύρησεν, ἐκτὸς τοῦ Παύλου, καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος. Ἄλλ' οἱ Χριστιανοὶ ὑπέφερον τὰ μαρτύρια αὐτὰ μὲ ἀπίστευτον

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος

3. **Επίσημος αναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ.** Μετὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν (322) καὶ τὸν τελευταῖον ἀντίπαλόν του Λικίνιον, ὁ ὁποῖος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸν στρατόν του τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας του εἰς τοὺς Χριστιανούς· τοιοῦτοτρόπως δὲ ἔγινε μόνος αὐτοκράτωρ ὀλοκλήρου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἄλλαι δύο αὐταὶ νίκαι ἐσήμαναν τὴν ὀριστικὴν νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διότι ἀπὸ τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε προστάτης τῆς νέας θρησκείας, τὴν ὁποίαν τόσον ἀγρίως εἶχον καταδιώξει οἱ προκάτοχοι καὶ οἱ συνάρχοντές του. Ἐπροστάτευσε δηλαδὴ τοὺς Χριστιανούς καὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣ ὁποία ἤνοιξεν εἰς τὸν κόσμον νέους ὀρίζοντας. Καὶ πρῶτον ἐξέδωκε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των ἔπειτα ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχον ἀφαιρέσει οἱ προκάτοχοί του καὶ τοιοῦτοτρόπως ἠδύνατο νὰ διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις· ἀνεγνώρισε τοὺς ἐπισκόπους τῶν Χριστιανῶν ὡς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους καὶ ἀπηγόρευσε εἰς τὰ δικαστήρια νὰ ἐργάζονται τὴν Κυριακὴν—δηλαδὴ ἀνεγνώρισε τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

5ον

ἌΛΛΑ ἜΡΓΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

1. **Θρησκευτικαὶ ἔριδες.** Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κωνσταντίνου ἐπεβλήθη καὶ ἐστερεώθη, ἤρχισαν μετὰ τῶν Χριστιανῶν συζητήσεις καὶ φιλονικίαι διὰ διάφορα ζητήματα τῆς νέας

Ν. Γκινοπούλου Ἱστορ. Βυζαντ. Ἑλληνισμοῦ ἔκδ. Β', ἀντ. 5.000 2

πίστεως. Ἀνεφάνησαν τότε αἱ διάφοροι αἱρέσεις, δηλαδή διδασκαλίες, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν σύμφωνα μὲ τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας αὐτὰς αἱρέσεις ἦτο ἡ αἵρεσις τοῦ Ἄ ρ ε ἰ ο υ. Ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸν πατέρα του, τὸν Θεόν, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι! Ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπροκάλεσε μακρὰς συζητήσεις καὶ μεγάλην ταραχὴν εἰς τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ φέρῃ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν τάξιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νικαίαν τῆς Βιθυνίας (325) Σύνοδον τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, ἡ ὁποία νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα. Καὶ πράγματι συνήλθον ἐκεῖ 318 πατέρες τῆς ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην Οἰκουμένην Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστη καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ· ὠμίλησε μάλιστα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ συνέστησε ὁμόνοιαν καὶ μετριοπάθειαν. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὰ 7 πρῶτα ἄρθρα τοῦ «Συμβόλου τῆς Πίστεως».

2. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἔζων πολλοὶ εἰδωολάτραι καὶ ἦτο γεμάτη ἀπὸ ἱερὰ τῶν ἀρχαίων θεῶν, ἐνόησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα κράτους, τὸ ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος ἤθελε νὰ στηρίξῃ ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ πάρῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους καὶ νὰ τὴν μεταφέρῃ εἰς μέρος, ὅπου ἡ νέα θρησκεία θὰ ἠδύνατο νὰ στερεοποιηθῇ καὶ θριαμβεύσῃ εὐκολώτερον· καὶ ὡς τοιοῦτον μέρος ἐξέλε-

ξε τὴν θέσιν, ὅπου ἦτο τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον. Τὸ Βυζάντιον κατεῖχε μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τοποθεσίας τοῦ κόσμου· ἔκειτο μεταξύ τῶν δύο ἡπείρων, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, καὶ ἦτο εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὃ ὁποῖος εἶχεν ἐξαπλωθῆ εἰς τὰς ἡπείρους αὐτάς· εὐρίσκετο πλησιέστερον εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην, τὰ δύο σύνορα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔκαμναν συχνὰ ἐπιδρομὰς οἱ βάρβαροι καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἠδύνατο εὐκολώτερα νὰ τὸ ὑπερασπίσῃ ἀπὸ αὐτοῦς· εἶχε δὲ καὶ λιμένα ἀσφαλέστατον, τὸν Κεράτιον κόλπον, καὶ θέσιν πολὺ κατάλληλον πρὸς ὑπεράσπισιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐκεῖ λοιπὸν ἴδρυσε τὴν νέαν πρωτεύουσάν ὁ Κωνσταντῖνος. Τὴν περιέβαλε μὲ ἰσχυρὰ τείχη καὶ τὴν ἐστόλισε μὲ πλατείας, ἀγοράς, ἵππόδρομον, ἐκκλησίας καὶ μὲ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα μετέφερεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 330 μ. Χ. ἔκαμε μὲ μεγάλας ἐορτὰς τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτεύουσας, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασε Νέαν Ρώμην, οἱ δὲ σύγχρονοι πρὸς τιμὴν τοῦ τὴν ὠνόμασαν Κωνσταντινούπολιν.

3. Ἀνεύρεσις τοῦ τάφου καὶ

τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος ἤρχετο εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ διαλέξῃ τὴν νέαν πρωτεύουσάν, ἡ μήτηρ του Ἑλένη μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκεῖ, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεῦνας, εὗρε τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τότε ἐπάνω εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον διέταξεν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἐκτίσθη ὁ λαμπρὸς ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, ὃ ὁποῖος σώζεται μέχρι σήμερον—καὶ εἶναι τὸ ἱερώτερον προσκύνημα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.

4. Ὁ θάνατος καὶ τὸ ἔργον Ὀλίγα ἔτη κατόπιν ὁ τοῦ Κωνσταντίνου. Κωνσταντίνος ἠσθένησε· καὶ ἐπειδὴ ἐνόησεν, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, ἐζήτησε καὶ ἐβαπτίσθη, διότι ἕως τότε δὲν εἶχε βαπτισθῆ. Ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν 21 Μαΐου τοῦ ἔτους 337, ἀφοῦ ἐβασίλευσε 30 ἔτη. Ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τότε ριζικῶς μετεβλήθησαν. Ἄλλ' ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα διὰ τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν. Διότι μὲ τὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν καὶ στερέωσιν αὐτοῦ· μὲ τὴν μεταφορὰν δὲ τῆς πρωτεύουσας εἰς τὸ μέσον τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἔγινεν ἰδρυτὴς τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεβλήθη εἰς κράτος Ἑλληνικόν. Τοιοῦτοτρόπως ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ διατηρηθῆ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ νὰ τεθοῦν στερεὰ τὰ θεμέλια ἑνὸς μεγάλου Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο δικαίως ἢ μὲν Ἑλληνικὴ ἱστορία τὸν ὠνόμασε **Μέγαν**, ἢ δὲ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία κατέταξεν αὐτόν, μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του Ἑλένην, μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 21 Μαΐου —ἡμέραν τοῦ θανάτου του.

βογ]

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

1. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ὁ Κωνσταντίνος, προτοῦ ἀκόμῃ ἀποθάνῃ, ἐμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς του· ἀλλὰ ταχέως ἤρχισαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐφονεύθη·

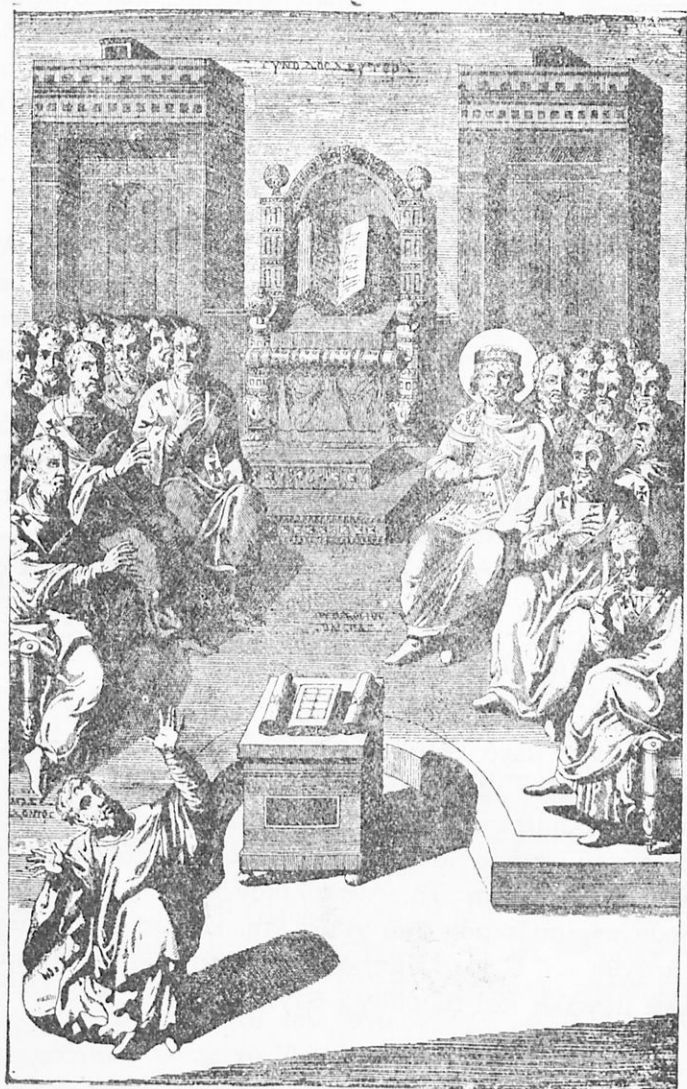
σαν ἢ ἀπέθανον οἱ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ὄλοι οἱ συγγενεῖς του. Ἀπὸ τὸν ἀλληλοσπαραγμὸν αὐτὸν δι-
 σάθη εἰς ἀνεψιός του, ὁ Ἰουλιανὸς, ὁ ὁποῖος ἀ-
 νεκρούχθη αὐτοκράτωρ. Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε μὲν μητρι-
 κὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν,
 ἀλλ' ἀνετράφη εἰς τὴν Χριστι-
 ἀνικὴν θρησκείαν. Ἐσπούδασε
 δὲ ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰς Ἀθή-
 ναις, ὅπου εἶχε συμμαθητὰς τὸν
 Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν
 Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν,
 διὰ τοὺς ὁποῖους θὰ ὁμιλήσω-
 μεν κατωτέρω. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐ-
 κεῖ ἐμελέτησε καὶ ἐθαύμασε
 τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλη-
 νικῆς γλώσσης καὶ ἐγοητεύθη
 ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τῶν ναῶν
 καὶ τῶν ἀγαλμάτων τῆς ἀρ-
 χαίας θρησκείας, ἀπεστάτη-
 σεν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν καὶ
 ἠσπάσθη τὴν εἰδωλολατρείαν.
 Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη καὶ ἀπο-
 στατῆς ἢ παραβά-
 τῆς. Ὅταν δὲ ἀνέβη εἰς
 τὸν θρόνον ἐκίνησε πάντα
 λίθον διὰ νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν
 τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' αἱ προσπάθειά του ἀ-
 πέτυχον οἰκτρῶς, διότι ἐπροσπάθησε νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς
 σῶμα, τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐκπνεύσει. Τοῦναν-
 τίων ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε ρίψει πλεόν βαθείας ρίζας

Θεοδόσιος ὁ Μέγας

εἰς τὰς συνειδήσεις καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἦτο θεμελιωμένος ἐπάνω εἰς στερεὸν καὶ ἀσάλευτον θεμέλιον — τὴν Ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο, ὅτε μετ' ὀλίγον ἀπέθνησκε, λέγεται, ὅτι ἀνεφώνησεν: «Νενίκηκάς με Ναζωραῖε ! »

2. Ὁ Θεοδόσιος εἰς τὸν θρόνον ὄριστι. Τὸν Ἰουλιανὸν διεδεχθησαν μερικοὶ ἀσήμενοι βασιλεῖς καὶ ἔπειτα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους ὁ στρατηγὸς Θεοδόσιος, ἕνας πολὺ δραστήριος καὶ ἱκανὸς αὐτοκράτωρ (379—395). Ὁ Θεοδόσιος, ἀφοῦ πρῶτον κατέβαλε τοὺς Βησιγόθους, ἐπροστάτευσεν ἔπειτα μὲ ὄλην τὴν δύναμιν του τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Καὶ πρῶτον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ ὑπεχρέωθεν ὅλους τοὺς Χριστιανούς ν' ἀκολουθοῦν τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, ὅπως συνετάχθη ὑπὸ τῆς πρώτης Οἰκουμένης Συνόδου· ἔπειτα ἔκαμε Πατριάρχην τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ὑπέρμαχον τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἄνδρα ἐνάρετον, πολυμαθῆ καὶ εὐγλωττον. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἀνεφάνη νέος αἰρετικὸς, ὁ Μακεδόσιος, ὁ ὁποῖος παρεδέχετο, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν δευτέραν Οἰκουμένην Σύνοδον (381). Ἡ Σύνοδος αὐτὴ κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ ἐσυμπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως μὲ τὰ πέντε τελευταῖα ἄρθρα του. Ἐπειτα δέ, διὰ τὴν στερεώσιν τὸν Χριστιανισμὸν, ἔκλεισε τοὺς ἀρχαίους ναοὺς καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας τὴν προσφέρειν θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς τῶν κατήγγησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἔκλεισε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Δυστυχῶς ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ τὸν

Ἡ Β'. Οἰκουμένη Σύνοδος.

φανατισμόν ἐναντίον τῆς εἰδωλολατρείας, κατεστράφησαν πολλοὶ ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ πολλὰ καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐθνικῆς τέχνης... Ἄλλ' ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ Ὁρθοδοξία ἐθριάμβευσαν ὀριστικῶς μετὰ τὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὁποίαν τοὺς ἔκαμεν ὁ Θεοδόσιος· διὰ τοῦτο ἡ Ἱστορία τὸν ὠνόμασε *Μέγαν*.

3. Ὁριστικὴ διαίρεσις τοῦ Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ἀνατολὴ Ρωμαϊκοῦ κράτους. διὰ τοῦ Θεοδοσίου εἶχεν ἀποκτήσει εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, ἡ Δύσις ἐμαστιζέτο ὑπὸ φοβερᾶς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας. Διὰ τοῦτο ὁ Θεοδόσιος, σφοῦ ἐξεστράτευσεν δύο φορές εἰς τὴν Δύσιν, κατέβαλε τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς καὶ ἤνωσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ὀλόκληρον τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν, ὅταν ἐνόησεν, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του. Καὶ εἰς μὲν τὸν μεγαλύτερον, τὸν Ἀρκάδιον, ἔδωσε τὸ Ἀνατολικόν, εἰς δὲ τὸν νεώτερον, τὸν Ὀνώριον, τὸ Δυτικόν. Τοιουτοτρόπως τὰ δύο κράτη ἐχωρίσθησαν ὀριστικῶς (395).

Καὶ τὸ μὲν Δυτικὸν κράτος κατελύθη ἕνα σχεδὸν αἰῶνα μετὰ τὸν χωρισμόν, ἕνεκα τῆς εἰσβολῆς διαφόρων βαρβαρικῶν λαῶν, ἰδίως Γερμανικῶν (μεγάλῃ μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν)· ἐκ δὲ τῶν ἐρείπειων αὐτοῦ ἐσχηματίσθησαν μετὰ τὸν καιρὸν τὰ σημερινὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη. Τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ὅμως διητηρήθη περισσότερον ἀπὸ χίλια ἔτη, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ἀνεπτύχθη καὶ ἔζησε λαμπρὰ καὶ δοξασμένα καὶ ἔκαμε πολλὰ μεγάλα καὶ ἀξιόλογα ἔργα.

ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

7ον

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε, καθὼς ἤξεύρομεν, πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, δηλαδὴ τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον δι' αὐτὸ ὠνομάσθη καὶ Βυζαντιὰ κὸν κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἦτο κράτος Ῥωμαϊκόν, διότι ἡ διοικήσεις καὶ ὁ στρατὸς ἦσαν Ῥωμαϊκά· ἡ ἐπίσημος γλῶσσα, δηλαδὴ ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφοντο τὰ δημόσια ἔγγραφα, ἦτο ἡ λατινικὴ. Ὡσαύτως δὲ οἱ αὐτοκράτορες αὐτοῦ ὠνομάζοντο Ρωμαιοὶ καὶ τὸ κράτος ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐξηκολούθησε νὰ ὀνομάζεται Ῥωμαϊκόν, διότι τὸ ὄνομα Ἑλλην εἶχε χάσει τὴν σημασίαν του καὶ ἐσήμαινε τὸν ἐθνικόν, τὸν εἰδωλολάττην. Πραγματικῶς ὅμως τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἦτο Ἑλληνικόν. Διότι ὄλαι αἱ γῶραι, αἱ ὁποῖαι τὸ ἀπετέλουν, ἦσαν Ἑλληνικαὶ ἢ εἶχον ἐξελληνισθῆ μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ τὰ κράτη,

τὰ ὁποῖα ἴδρυσαν οἱ διάδοχοί του· παντοῦ ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνική γλῶσσα καὶ εἶχε διαδοθῆ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδομεν, ὄχι μόνον ἐσεβάσθησαν, ὅταν κατέκτησαν τὰς χώρας αὐτάς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνεκολπώθησαν.

2. Ἡ Χριστιανικὴ πίστις

καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐδυνάμωσε πολὺ τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἦτο καὶ ἡ Χριστιανικὴ πίστις. Ἡ Χριστιανικὴ πίστις εἶχε καταπληκτικῶς διαδοθῆ εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸ δὲ κυριώτερον μέρος πρὸς διάδοσίν της ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Μὲ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἐδιδάχθη ἡ νέα θρησκεία, εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἐγράφη τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ καὶ χριστιανικὰ βιβλία, μὲ αὐτὴν ἔγιναν αἱ συζητήσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ μὲ αὐτὴν ἐγίνοντο αἱ ἱεροτελεστία τῆς ἐκκλησίας. Ὅλα δὲ αὐτὰ συνετέλεσαν νὰ διαδοθῆ ἀκόμη περισσότερο εἰς τὰς χώρας ἐκείνας ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐνισχυθῆ τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς.

3 Ἐξελληνισμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἤρχισε νὰ γίνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ πολιτικῶς Ἑλληνικόν. Καὶ πρῶτον Ἑλληνικὴ ἦτο, καθὼς εἶπομεν, ἡ ἐκκλησία ὡσαύτως ἡ παιδεία καὶ αἱ τέχναι ἦσαν Ἑλληνικαί· ἔπειτα ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἔγινε μετ' ὀλίγα ἔτη ἡ Ἑλληνική· τέλος δὲ ὅλαι αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς καὶ ἡ κυβέρνησις ἔγιναν Ἑλληνικά. Ἐκυριάρχησε δηλαδὴ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ δραστηριότητα, μὲ τὰς ὁποίας κατῴρθωσε νὰ ὀργα-

νωθῆ καλῶς, νὰ ἀφομοιώσῃ τοὺς διαφόρους ξένους λαοὺς, οἱ ὅποιοι κατῶκουν εἰς τὸ κράτος καὶ νὰ τοὺς κάμῃ Ἑλληνας καὶ τέλος νὰ ἀποκρούσῃ τὰ πλήθη τῶν βαρβάρων, τὰ ὁποῖα κατέστρεψαν τὸν Δυτικὸν κράτος. Ὅλα δὲ τὰ ἀνωτέρω ἐξελλήνισαν μὲ τὸν καιρὸν τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὸ μετέβαλον εἰς καθαρῶς Ἑλληνικόν. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος αὐτὸ ὠνομάσθη Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἢ Βυζαντιανὸν κράτος.

8ον

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία. Καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ κατόπι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους, ἐπροστάτευσαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ παιδείαν, μαζὶ μὲ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν. Πράγματι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία εἶχε μεγάλως προοδεύσει. Καὶ αὐτοὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶχον Ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ὁ δὲ Θεοδοσίος ὁ Β΄, ἔλαβεν ὡς σύζυγον μίαν μορφωμένην Ἑλληνίδα, τὴν Ἀθηναιίδα, κόρην τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου. Αὕτη, ὅταν ἔγινε βασίλισσα, ἐβασίλισθη καὶ μετωνομάσθη Εὐδοκία. Ἡ Εὐδοκία ὠφέλησε πολὺ τὸν Ἑλληνισμόν, διότι εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνακτορα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τοὺς Ἑλληνικοὺς τρόπους καὶ τὰς Ἑλληνικὰς συνηθείας, καὶ συνετέλεσε νὰ ἰδρυθῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ Πανδιδακτήριον, δηλαδὴ ἓν εἶδος Πανεπιστημίου. Εἰς αὐτὸ ἐδίδασκον 31 καθηγηταί, ἐκ τῶν ὁποίων 10 ἐδίδασκον

τὴν Ἑλληνικὴν ρητορικὴν. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Πανδιδακτηρίου ἐλειτούργουν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας, διάφοροι φιλοσοφικαὶ σχολαί, αἱ ὁποῖαι διέδιδον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν.

Μαζὶ δὲ μὲ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐπροστατεύετο καὶ ὁ Χριστιανισμός. Ἀπηγορεύθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ θυσίαι πρὸς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν κατεστρέφοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς χριστιανικούς· διὰ νόμου δὲ ὠρίσθη τώρα ὡς ἐπίσημος τοῦ κράτους θρησκεία ὁ Χριστιανισμός.

2. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐκεῖνοι, οἱ ὁ-
 Ἄθανάσιος ὁ Μέγας. Ἐπίστοι οἱ ἐστήριξαν τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ἀντεπεξῆλθον ἐναντίον τῶν διαφόρων αἵρετικῶν, ἦσαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας· ἐκ τούτων ἐπισημότεροι ἦσαν Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς ὁ Μέγας, Β α σ ῖ λ λ ε ι ο ς ὁ Μέγας, Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο ς ὁ Νανζιαζηνός καὶ Ἰ ω ἄ ν ν η ς ὁ Χ ρ υ σ ὸ σ τ ο μ ο ς. Οἱ πατέρες οὗτοι εἶχον σπουδάσει εἰς Ἑλληνικὰς σχολὰς καὶ εἶχον διδαχθῆ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔλαβον τὴν δύναμιν καὶ τὰ ὄπλα, μὲ τὰ ὁποῖα κατεπολέμησαν ἔπειτα τὰς αἱρέσεις ἢ ἀντεπεξῆρχοντο ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς αὐλῆς· ἐλάμπρυναν δὲ πάντες, ὅχι μόνον τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα.

Ὁ Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς ὁ Μέγας ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔλαβε μεγάλην μόρφωσιν καὶ, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη ἀπλοῦς διάκονος, διεκρίθη εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσαν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύ-

νοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεπολέμησε μὲ θαυμαστὸν θάρρος καὶ μὲ σπουδαῖα ἐπιχειρήματα τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Ἐπειτα δέ, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀθανάσιος ἀνέβη εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἐδόξεσε καὶ ἐλάμπρυνεν. Ὀλην του τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι πέντε φορές κατώρθωσαν νὰ τὸν ἐξορίσουν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀθανάσιος οὐδέποτε ἔπαυσεν, εἴτε εἰς τὸν θρόνον του εὕρισκετο, εἴτε εἰς τὴν ἐξορίαν, νὰ καταπολεμῇ τὸν Ἀρειανισμόν—ἀκλόνητος τῆς Ὁρθοδοξίας στυλὸς καὶ μαχητής.

3. Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρη-

γόριος ὁ Ναζιανζηνὸς Ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἄειος ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, ὁ δὲ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναζιανζόν, διὰ τοῦτο καὶ Ναζιανζηνὸς ὠνομάσθη. Καὶ οἱ δύο ἦλθον νὰ συμπληρώσουν τὰς σπουδὰς των εἰς τὰς Ἀθήνας· ἐχρημάτισαν δὲ μαθηταὶ τοῦ φιλοσόφου Λιβανίου καὶ συνεδέθησαν μὲ ἀδελφικὴν φιλίαν. Ὁ Βασίλειος βραδύτερον ἔγινεν ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του, ὠργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἠγωνίσθη μέχρι τέλους τοῦ βίου του ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν. Ὁ δὲ Γρηγόριος ἔγινε, καθὼς εἶδομεν, ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατεπολέμησεν εἰς τὴν δευτέραν Οἰκουμένην Σύνοδον τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Γρηγόριος ὑπῆρξε μεγάλος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Λιβανίου. Κατ' ἀρχὰς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς εἰς τὴν πατρίδα του, ἀργότερα δέ, ὅταν ἐχῆρευσε ὁ θρόνος τῆς

Κωνσταντινουπόλεως, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ λαὸς τὸν ἐκάλεσαν καὶ τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ μὲ ἀδιαφορίαν τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας καὶ τῆς αὐλῆς, διὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ καυτηριάζῃ τὰ ἄτοπα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅσοι ἔμαστιγώθησαν ἀπὸ τὸ κήρυγμά του, ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ κατώρθωσαν νὰ ἐξορισθῇ δύο φορές ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν φοράν, ἐνῶ ἐπήγαιεν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας, ἀπέθανεν εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ τοὺς μεγάλους κόπους καὶ τὰς πολλὰς κακοπαθείας.

Ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνήμην καθενὸς ἐκ τῶν πατρῶν τούτων χωριστά, τοῦ δὲ Βασιλείου, Γρηγορίου καὶ Χρυσοστόμου ἔχει ὀρίσει καὶ κοινὴν ἑορτὴν—τὴν ἑορτὴν «τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν». Μὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν πατέρων τούτων ἐθεμελιώθη ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ἐνισχύθη μεγάλως εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Ἑλληνισμός. Αἱ δύο αὐταὶ δυνάμεις, ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ Ἑλληνισμός, εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι μετέβαλον τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Χριστιανικὴν αὐτοκρατορίαν—μὲ θαυμαστὴν συνοχὴν, ὀρμὴν καὶ ζωτικότησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

9ον

Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΡΟΝΟΝ

Τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ ἑκατὸν περίπου χρόναι, ἔπειτα ἀπὸ τὸν χωρισμὸν του ἀπὸ τὸ Δυτικόν, ἔπαθε πολλὰς συμφορὰς καὶ ἐκινδύνευσε νὰ κατα-

Ἰουστινιανός και ἡ ἀκολουθία του.

στραφῆ ἀπὸ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν. Ἄλλ' εὐ-
τυχῶς ἀνεφάνησαν εἰς τὸ κράτος αὐτὸ πολλοὶ ἱκανοὶ
καὶ γενναῖοι αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον τὸ ἔσω-
σαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, ἀλλὰ τὸ ἐξέψωσαν καὶ τὸ
ἐδόξασαν.

1. Ἰουστινιανός. Ἐνας ἀπὸ τοὺς αὐτοκρά-
τορας αὐτοὺς ἦτο ὁ Ἰ-
ουστινιανός. Εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη κατὰ τὸ
ἔτος 527, ἡ δὲ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέ-
ρας ἐποχὰς τῆς ἱστορίας, ὄχι μόνον τοῦ Βυζαντιακοῦ
κράτους, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰουστινιανός
χεν ἀνατραφῆ καὶ ἐκπαιδευθῆ λαμπρῶς· εἶχε δὲ καὶ πολ-
λὰ χαρίσματα ψυχικὰ καὶ σωματικά. Ἦτο δηλαδὴ ἄν-
θρωπος κανονικοῦ ἀναστήματος, ρωμαλέος, ἐργατικός,
συνετὸς καὶ πρὸ πάντων φιλόδοξος. Δι' αὐτὸ ἤθελε νὰ
κάμῃ ἔργα λαμπρὰ καὶ μεγάλα, διὰ νὰ ἀφήσῃ ἀθάνα-
τον τὸ ὄνομά του. Καὶ ἀληθῶς τὸ κατώρθωσε· ὄχι μόνον
μὲ τὴν προσωπικὴν του ἱκανότητα καὶ ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ
διότι εἶχε ἓν μέγα προτέρημα — νὰ ἐκλέγῃ δηλαδὴ διὰ
κάθε ἔργον τοὺς πλέον καταλλήλους ἀνθρώπους. Διὰ
τοῦτο ἔλαβε βοηθοὺς καὶ συνεργάτας του τοὺς ἐ-
ξοχωτέρους ἀνδρας τῆς ἐποχῆς του—τὸν μέγαν νομοδιδά-
σκαλον Τριβωνιανόν, τοὺς μεγάλους ἀρχιτέκτονας
Ἀνθέμιον καὶ Ἰσίδωρον, τοὺς μεγάλους
στρατηγούς Βελισσάριον καὶ Ναρσην καὶ
ἄλλους.

2. Θεοδώρα. Ἄλλ' ἐκείνη, ἡ ὁποία μεγάλως ἐβοήθη-
σε τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς τὰ ἔργα του, ἦτο ἡ σύζυγός
του Θεοδώρα. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ κατήγετο ἀπὸ πτω-
χὴν καὶ ταπεινὴν οἰκογένειαν. Ὁ πατέρας της ἔτρεφε
θηρία, τὰ ὁποῖα ἔπαιζον εἰς τὸν ἵππόδρομον· αὐτὴ δὲ
ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔζη βίον ἄτακτον. Ἐπειτα ὁμως

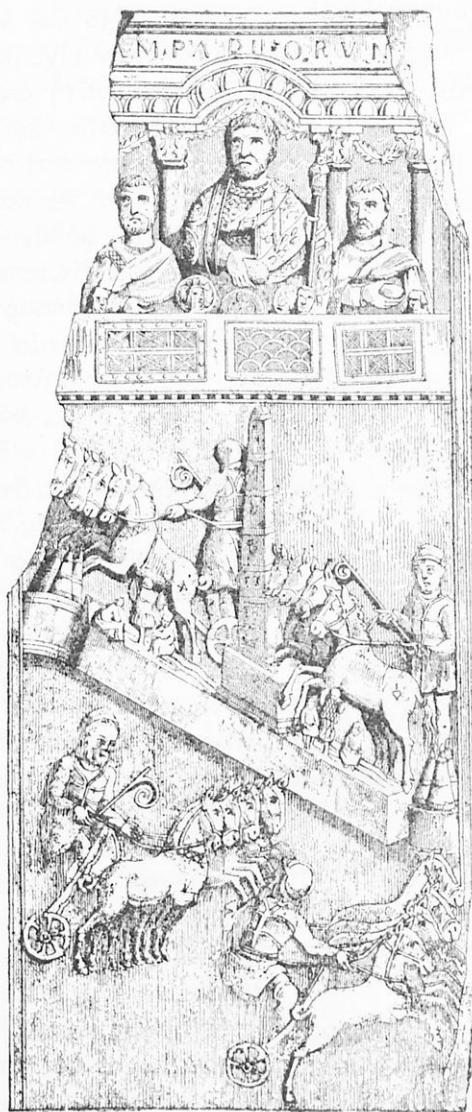

Θεοώρα και η ακολουθία της.

ἤλλαξε ζωὴν καὶ ἀφοῦ ἐγκατεστάθη εἰς μίαν πτωχικὴν κατοικίαν, ἤρχισε νὰ ἐργάζεται τοιουτοτρόπως δέ, μὲ ἐργασίαν ἔντιμον, ἐκέρδιζε τὰ χρήσιμα διὰ τὴν ζωὴν της. Τότε συνέβη νὰ τὴν γνωρίσῃ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπειδὴ δὲ ἦτο πολὺ ὠραία καὶ εὐφυής, ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ἠγάπησε καὶ τὴν ἐνυμφεύθη. Τοιουτοτρόπως ἡ πτωχὴ Θεοδώρα ἐγένεν αὐτοκράτειρα! Ἄλλ' ὅμως μὲ τὴν εὐφυίαν της, τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν της, ἐδείχθη ἀξία τῆς ὑψηλῆς της θέσεως. Διότι αὐτὴ ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος σύμβουλος καὶ βοηθὸς τοῦ αὐτοκράτορος· μάλιστα δὲ εἰς μίαν φοβερὰν ἐπανάστασιν, τὴν «στάσιν τοῦ νίκα», ἔσωσε τὴν ζωὴν καὶ τὸν θρόνον τοῦ συζύγου της!

3. «Στάσις τοῦ νίκα». Κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ ἐκείνην ἐγένοντο εἰς τὸν ἵπποδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρματοδρομίαι, ὅπως εἰς τὴν παλαιὰν Ρώμην, εἰς τὰς ὁποίας ἔτρεχεν ὄλος ὁ λαὸς διὰ νὰ τὰς παρακολουθήσῃ. Ὅπως δὲ εἰς τὴν Ρώμην, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ θεαταὶ εἶχον διαιρεθῆ εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς στολῆς τῶν ἀρματοδρόμων, δηλαδὴ ὠνομάζοντο Πράσινοι ἢ Γαλάζιοι (Βενέτοι). Αἱ μερίδες αὐταὶ μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν κόμματα καὶ ἤρχισαν νὰ ἀναμειγνύωνται καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν Μίαν φορὰν λοιπόν, ἐνῶ αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Ἰουστινιανός, οἱ Πράσινοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ παύσῃ μερικοὺς ὑπουργούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς αὐτοὺς μισητοί. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἰουστινιανὸς ἠρνήθη νὰ κάμῃ τοῦτο, οἱ Πράσινοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἀφοῦ ἠνώθησαν καὶ μὲ πολλοὺς Γαλάζιους, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς αὐτήν. Τότε μέγα μέρος τῆς

Ίπποδρομιαί Κωνσταντινουπόλεως.

πόλεως ἐκάη· μεταξύ δὲ τῶν καέντων ἦτο καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχε κτίσει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ὠνομάσθη «στάσις τοῦ νίκα», διότι οἱ ἐπαναστάται ἐφώναζον: «νίκα! νίκα!» Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ ἐπαναστάται ἐξηκολούθουν νὰ λεηλατοῦν, νὰ σφάζουν καὶ νὰ καταστρέφουν. Τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπὸ τόσο-φόβου κατελήφθη, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν! Αὐτὴν τὴν γνώμην εἶχον καὶ οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ στρατηγοὶ του. Ἄλλ' ἢ συνετὴ καὶ γενναία Θεοδώρα ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ εἶπε τὰ βασιλικά καὶ ὑπερήφανα ἐκεῖνα λόγια, τὰ ὁποῖα ἔμειναν ἀθάνατα εἰς τὴν ἱστορίαν: «Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε τὸν κόσμον, ἠμπορεῖ νὰ δεχθῇ τὸν θάνατον, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν φυγὴν. Βασιλεῦ, εἰς παλαιὸς λόγος λέγει, ὅτι «εἶναι ὠραῖον σάβανον ἢ βασιλεία!» Ὁ Ἰουστινιανὸς τότε ἔλαβε θάρρος καὶ διέταξε τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον νὰ καταβάλλῃ μὲ κάθε μέσον τὴν στάσιν. Καὶ πράγματι ὁ Βελισσάριος, ἀφοῦ ἐνήργησεν ἐπιτηδείως, κατώρθωσε νὰ κατασφάξῃ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς στασιαστὰς καὶ τοιουτοτρόπως νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ αἷμα!

10ον.

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

1. Πόλεμοι. Ὁ Ἰουστινιανὸς μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον συνέλαβε μίαν μεγάλην ἰδέαν—νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ νὰ τὸ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Ἡ ἰδέα ὅμως αὐτὴ ἐσταμάτη-

σεν ἐπὶ ἄρκετὸν καιρὸν τὸν ἐξελληνισμόν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀρκαδίου. Διὰ τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε κατὰ πρῶτον τὸν Βελισσάριον εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐναντίον τῶν Βανδήλων. Ὁ Βελισσάριος τοὺς ἐνίκησε καὶ ὑπέταξε τὸ κράτος αὐτῶν, τὸν δὲ βασιλέα τῶν Γελίμερον ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ἔστειλε τὸν Βελισσάριον ἐναντίον τῶν Ὀστρογόθων, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Βελισσάριος ἐνίκησε καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκυρίευσεν μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησαν οἱ Γόθοι, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλεν ἐναντίον αὐτῶν τὸν Ναρσήν, ὁ ὁποῖος κατῶρθωσε νὰ τοὺς κατανικήσῃ καὶ κάμη ὄλην τὴν Ἰταλίαν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ οἱ Πέρσαι ἤρχισαν, παρὰ τὰς συνθήκας, πόλεμον ἐναντίον τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους· τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέστειλεν ἐναντίον αὐτῶν τὸν Βελισσάριον, ὁ ὁποῖος ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας, τοὺς ἠνάγκασεν νὰ συνάψουν εἰρήνην. Τοιοῦτατρόπως τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχεν ἐκπληρωθῆ. Τὸ κράτος του ἀπέκτησε τὰ παλαιὰ σύνορα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἠνώθη ὀλόκληρον ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του.

2. Εἰρηνικά ἔργα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του καὶ μὲ λαμπρὰ εἰρηνικά ἔργα. Ἐν δὲ ἀπὸ τὰ λαμπρότερα ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο ἡ τακτοποίησις τῆς νομοθεσίας. Ἐως τῶρα ὑπῆρχε μεγάλη σύγχυσις εἰς τοὺς νόμους, διότι ἄλλοι ἴσχυον καὶ ἄλλοι εἶχον καταργηθῆ· ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον γίνεῖ κατὰ διαφόρους καιροὺς, δὲν ἔσυμφῶνον ἀναμεταξύ των. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἀνέθηκεν

εις 10 νομοδιδασκάλους, τῶν ὁποίων πρόεδρος ἦτο ὁ ἔξοχος νομομαθῆς Τριβωνιανός, νὰ τακτοποιήσουν τοὺς νόμους. Καὶ πράγματι ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐξεκαθάρισε καὶ ἐτακτοποίησε τοὺς νόμους καὶ ἔκαμψε τρεῖς συλλογὰς, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται «Ρωμσ

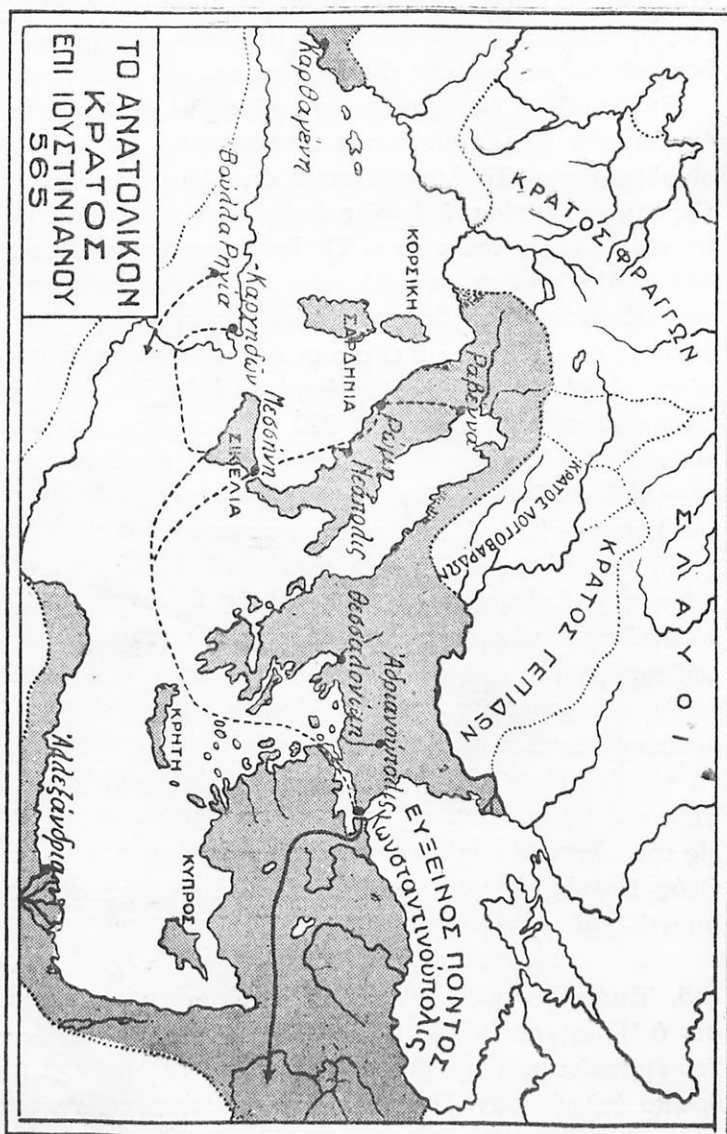
Ἁγία Σοφία

κὸν δίκαιον». Αἱ συλλογαὶ αὗται ἐγράφησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἤξευρε πλέον Λατινικά, δι' αὐτὸ μετεφράσθησαν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀθάνατα ἔργα, διότι

καὶ σήμερον ἀκόμη ἐφαρμόζεται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης· συνετέλεσε δὲ μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐκτὸς αὐτοῦ ἐξησφάλισε τὸ κράτος μὲ φρουρία καὶ ὄχυράματα καὶ ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Τὸ λαμπρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ ὁποῖος ἐκάη, καθὼς εἶδομεν, κατὰ τὴν «στάσιν τοῦ νίκαι». Ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν ἔκτισε πάλιν, ἀλλὰ τὴν ἀρχαίαν μεγαλύτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, μὲ τὰ σχέδια τῶν περιφήμων ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου. Διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ εἰργάσθησαν χιλιάδες ἐργάται ἐπὶ 6 ἔτη καὶ ἐξοδεύθησαν περισσότερα ἀπὸ 320 ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν! Τόση δὲ ἦτο ἡ ὠραιότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ναοῦ—θεωρεῖται ὡς ἕν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου—ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὰ ἐγκαίνια του (537) κατελήφθη ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀνέκραξε: «σὲ ἐνίκησα, ὦ Σολομών!» Ὁ ναὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τὸ ἱερώτερον κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑθνους, σώζεται μέχρι σήμερον—σώζεται ἀκέραιος καὶ ἔχει μεταβληθῆ τελευταίως ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς Βυζαντινὸν μουσεῖον. Διότι ὁ κόσμος δὲν παύει καὶ μέχρι σήμερον νὰ τὸν θαυμάζη. «Εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν», λέγει ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος, «ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν· νομίζεις, ὅτι ἐκεῖ πράγματι κατοικεῖ ὁ Θεός. Κανεὶς δὲν χορταίνει νὰ τὸν βλέπῃ. Οὔτε τὸν λησμονεῖ—καὶ μίαν φορὰν ἂν τὸν ἰδῇ!»

3. Ἐμπόριον καὶ βιομηχανία. Ἀκόμη δὲ ἐφρόντισεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ διὰ τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι ἐπλούτησαν. Πρὸς δὲ τούτοις κατῴρθωσεν νὰ εἰσ-

αγάγη εἰς τὸ κράτος του τὴν καλλιέργειαν τῆς μετάξης, ἢ ὁποία ἦτο γνωστὴ μόνον εἰς τὴν Κίναν. Ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης ἐπὶ 500 χρόνια ἔφερε μεγάλα πλοῦτη εἰς τὸ κράτος, ἔπειτα ὁμως διεδόθη ἡ καλλιέργειά της καὶ εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεδείχθη εἰς τῶν ἐνδοξοτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ μία ἀπὸ τὰς φωτεινοτέρας φυσιογνωμίας τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

11ον

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΑΥΤΟΥ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

1. Ἐντελής ἐξελληνισμὸς Οἱ διάδοχοι ὁμως τοῦ τού Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἰουστινιανοῦ ἦσαν ἀνίκανοι, ὄχι μόνον νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον του, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρήσουν ὅ,τι ἐκεῖνος ἀπέκτησε. Καὶ πρῶτοι οἱ Λογγοβαρδοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἄνω Ἰταλίαν ἔπειτα οἱ Ἀβαροὶ, λαὸς Μογγολικῆς καταγωγῆς, ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ μέρη τῆς σημερινῆς Ρουμανίας· ἐκεῖ δὲ ἀφοῦ ὑπέταξαν τοὺς πλησίον κατοικοῦντας λαοὺς, ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὸ κράτος. Ἐπομένως ἡ αὐτοκρατορία ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περιορίζεται εἰς τὰ φυσικὰ σύνορά της, τὸ δὲ ὄνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς ἐκπαιδρυσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας νὰ ματαιῶνεται πάλιν.

Ἄλλ' ἡ ματαίωσις αὕτη εἶχε τοῦτο τὸ καλὸν δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας· ὅτι τὸ Ἀνατολικὸν κράτος γίνεται τῶρα πλέον καθαρῶς Ἕλληνικόν. Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἀναγνωρίζεται ἡ Ἕλληνική, ἀντὶ

τῆς Λατινικῆς· οἱ νόμοι καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα γραφονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὁ δὲ Ρωμαϊκὸς βίος ὑποχωρεῖ ὀριστικῶς πλέον εἰς τὸν Ἑλληνικόν. Τοιουτοτρόπως δὲ ἐν μέσῳ τῆς γύρω βαραβαρότητος, τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἶναι τὸ μόνον πολιτισμένον καὶ πλούσιον κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον καλλιεργοῦνται τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι καὶ ἐξακολουθεῖ ἡ πολιτισμένη ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Ἡ δὲ πρωτεύουσά του ἦτο ἡ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα πόλις ὅλου τοῦ κόσμου — ἀληθινὴ βασίλισσα τῶν πόλεων. Δι' αὐτὸ οἱ πέρσις αὐτοῦ βάρβαροι λαοὶ δὲν παύουν τὰς ἐναντίον τοῦ κράτους ἐπιδρομάς των. Εἶναι κάρφος τῶν ὀφθαλμῶν των !

2. Ἡράκλειος καὶ Πέρσαι. Ἄλλὰ τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸ ἔσφωσεν ὁ Ἡράκλειος. Ὁ Ἡράκλειος ἦτο μετὰ τὸν Ἰουστινιανόν, εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ ἐνδοξοτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ Ἡράκλειος εὔρε τὸ κράτος εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἐσωτερικῶς, ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τῶν περισσοτέρων διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἐξωτερικῶς δὲ πολλοὶ ἐχθροὶ τὸ ἠπειλοῦν. Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Πέρσας, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Συρίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἤρπασαν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Τίμιον Σταυρόν· μετὰ τοῦτο δὲ ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ περισσότερον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἦλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἐναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἡράκλειος ὁμως δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του· ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον αὐτῶν. Διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ ὁμως τὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐχρειάζετο, δὲν εἶχε χρήματα. Τότε κατὰ

συμβουλήν τοῦ Πατριάρχου Σεργίου, λαμβάνει δανεικὰ τὰ χρήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων. Ἐπειτα δέ, διὰ νὰ ἐνθουσιάσῃ καὶ φανατίσῃ τὸν λαόν, διακηρύττει ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐγίνετο, ὄχι μόνον διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς χώρας τοῦ κράτους, τὰς ὁποίας εἶχαν καταλάβει οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ διὰ νὰ πάρῃ πάλιν ἀπὸ αὐτοὺς τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐκστρατεία ἔλαβε χαρακτῆρα ἱεροῦ πολέμου.

3. Ὁ Ἡράκλειος κατὰ τῶν Περσῶν. Συγχρόνως δὲ ὁ Ἡράκλειος, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτα, συνεφιλιώθη μὲ τοὺς Σλάβους καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Κροάτας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας καὶ σήμερον κατέχουν. Ἐπειτα ἔκαμε χωριστὴν εἰρήνην μὲ τοὺς Ἀβάρους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἄλλος ἄλλος ἐχθρὸς τοῦ κράτους. Ἀφοῦ λοιπὸν τοιοῦτοτρόπως ἐτακτοποίησε τὰ ἰράγματα τοῦ κράτους καὶ ἠτοιμάσθη, μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας φορῶν μαῦρα φορέματα, ὡς ἕνας ἀπλοῦς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐκεῖ, πεσὼν πρηνῆς ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἐζήτησε μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια τὴν βοήθειάν του. Ἐπειτα δέ, παρακολουθούμενος ἀπὸ ὅλον τὸν λαὸν καὶ τὸν κληρὸν, μετέβη πεζὸς εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τὰς εὐχὰς ὄλων ἐπεβιβάσθη μὲ τὸν στρατόν του εἰς τὰ πλοῖα κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 622. Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἐπῆλθεν ἐναντίον τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν στρατοπεδευμένοι εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἀλλ' ἠκολούθησεν ἕν σπουδαῖον στρατηγικὸν σχέδιον. Ἐπλευσε δηλαδὴ εἰς τὸν Ἰσικὸν κόλπον καὶ κατέλαβε τὴν Κιλικίαν· ἔπειτα δ' εἰσῆλθεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καί, ἀμοῦ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας, ἠπέλιψε νὰ κόψῃ τὰς συγκοινωνίας των. Τότε οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Χαλκηδόνα Πέρσαι ἠναγκάσθη-

σαν νᾶ φύγουν καὶ νᾶ σπεύσουν ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου. Ἄλλ' ὁ Ἡράκλειος κατανικᾷ αὐτούς ὀλοσχερῶς εἰς τὰ στενά τοῦ Ταύρου καὶ τοὺς ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

12ον.

ΑΒΑΡΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Ὁ πολυμήχανος ὁμως βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης, με ὅλας τὰς συμφορὰς τὰς ὁποίας ἕως τῶρα εἶχε πάθει, δὲν ἀπηλπίσθη τούναντίον συλλαμβάνει ἐν μέγα σχέδιον. Συνενοεῖται δηλ. με τοὺς Ἀβάρους καὶ ἀποφασίζει μετ' αὐτῶν νᾶ πολιορκήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔπειτα δέ, ἀφοῦ τὴν κυριεύσουν, νᾶ μοιράσουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Καὶ πράγματι οἱ Ἀβάροι ἐπέρχονται ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πολιορκοῦν, ἐνῶ ἐν μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ἔφθανεν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν Χαλκηδόνα (626). Ἦτο μέγας ὁ κίνδυνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τότε ἄλλ' ὁ Ἡράκλειος, ὁ ὁποῖος τότε εὕρισκετο εἰς τὴν Ἀσίαν, δὲν ἔτρεξε διὰ νᾶ σώσῃ τὴν πρωτεύουσάν του, ὅπως ἐπερίμεναν οἱ Πέρσαι. Εἶχε πεποιθήσιν εἰς τὸν ὑπουργόν του Βῶνον καὶ τὸν Πατριάρχην Σέργιον, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀφήσει κηδεμόνας τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Κωνσταντίνου. Δι' αὐτὸ ἔστειλε μόνον πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν ἀπὸ 12 χιλιάδας ἀνδρας, αὐτὸς δὲ ἔμεινε πλησίον τῶν συνόρων τῆς Περσίας, διὰ νᾶ συγκρατῆ τὸν ἄλλον Περσικὸν στρατόν.

2. Σωτηρία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πράγματι οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὁ Βῶνος καὶ ὁ Σέργιος, ἔσφωσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀφοῦ δηλαδὴ προητοίμασαν καλῶς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως, ἦλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐκεῖ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Θεοτόκου. Ἔπειτα δὲ ὅλοι γεμάτοι θάρρος, ὥρμησαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐφόδους των καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν. Τοιουτοτρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐσώθη! Ὁλος ὁ λαὸς τότε ἔτρεξεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἠὺχαρίστησεν ὀρθίως τὴν ὑπέρμαχον στρατηγὸν Θεοτόκον, εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ὁποίας ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν. Πρὸς ἐνθύμησιν δὲ τῆς σωτηρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πρὸς ἔκφρασιν αἰωνίας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἐγράφη ὁ Ἁκάθιστος ὕμνος, ὁ ὁποῖος λέγεται καὶ χαίρετισμοὶ τῆς Παναγίας· ψάλλεται δὲ μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ κατὰ τὸν ἑσπερινὸν κάθε Παρασκευῆς τῶν πέντε πρώτων ἑβδομάδων τῆς. Ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τροπάρια τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς:

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
 Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια,
 Ἀναγράφω Σοι ἡ Πόλις Σου, Θεοτόκε.
 Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
 Ἴνα κράζω Σοι: Χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε.

3. Καταστροφή τῶν Περσῶν. Ὁ Ἡράκλειος μόλις ἔμαθε τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος καὶ ἐκυρίευσεν πολλὰς

πόλεις αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης, ἀντεπεξέρχεται ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου πλησίον τῆς Νινευτ, καὶ ὄχι μακρὰν ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων. Ἐκεῖ λοιπὸν συνάπτεται ὁ τελευταῖος, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς ἀγὼν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Ὁ Ἡράκλειος κατενίκησε καὶ κατέστρεψεν ὀριστικῶς τοὺς Πέρσας. Τότε ὁμως οἱ Πέρσαι ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Χοσρόη, τὸν ἐξεθρόνισαν καὶ ἀνέβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν του Σιρόη. Ὁ Σιρόης συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον. διὰ τῆς ὁποίας ἔδωσε πάλιν εἰς αὐτὸν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσει ὁ πατέρας του καὶ πρὸ πάντων τὸν Τίμιον Σταυρὸν, τὸν ὁποῖον, καθὼς εἶδομεν, οἱ Πέρσαι εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

4. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἀπεριγραπτὸν ἐνθουσιασμόν, ἐνῶ ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν συνοδείαν ἐπροπορευόντο ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἐκράτουν τὰ ἄπειρα λάφυρα, καὶ ἰδίως τὸν Τίμιον Σταυρὸν—τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν μακρῶν καὶ ἐνδόξων ἀγώνων του.... Τὸ ἄλλο ἔτος ἐπῆγεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκεῖ ὁ ἴδιος, φέρων τὸν Σταυρὸν εἰς τοὺς ὤμους του, τὸν ἔστησε πάλιν τὴν 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 629. Τὸν ἔστησε δὲ εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ὅπου εἶχε στηθῆ, ὅταν διὰ πρώτην φοράν εὐρέθη ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Ἐλένην, τὴν μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τὴν μεγάλην αὐτὴν ἡμέραν ἐορτάζει κάθε χρόνον ἡ Ἐκκλησία μας τὴν 14 Σεπτεμβρίου—ἐορτὴν τῆς «ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ».

5. Ἐμφάνισις Ἀράβων. Δυστυχῶς ἡ εἰρήνη δὲν

διήρκεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον μετ' ὀλίγον νέοι φοβεροὶ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐνεφανίσθησαν. Οἱ ἐχθροὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ Ἄραβες — εἷς ἄγνωστος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λαὸς τῆς ἐρήμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

13ον

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ ΚΑΙ Ο ΜΩΑΜΕΘ

1. Οἱ Ἄραβες πρὸ τοῦ Μωάμεθ. Εἰς τὴν Ἀραβικὴν χερσόνησον ἕξη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἷς λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, οἱ Ἄραβες — λαὸς συγγενῆς μὲ τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Ἑβραίους. Ὡς γενάρχην τῶν ἐθεώρου τὸν Ἰ σ μ α ἦ λ, ἕνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀβραάμ. Οἱ Ἄραβες ἦσαν λαὸς πολεμικός, ἦσαν δὲ διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς καὶ δὲν εἶχον ὅλοι τὴν ἰδίαν θρησκείαν. Ἄλλοι ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἄλλοι ἐλάτρευον τὰ ἄστρα, ὀλίγοι δὲ ἦσαν Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι. Οἱ Ἄραβες εἶχον πλησίον τῆς Μέκκας, ἕνα κοινὸν ἱερόν, τὸν Κ α α β ἄ, λίθον ὀγκώδη, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπίστευον ὅτι ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Τὰς διαφοροὺς ὅμως φυλάς τῶν Ἀράβων κατῴρθωσε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓν κράτος ἰσχυρόν καὶ μὲ μίαν νέαν θρησκείαν, τὴν ἰδικὴν του, ὁ Μ ω ἄ μ ε θ.

2. Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν κατὰ τὸ 571· ἐπειδὴ δὲ εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἔμεινεν ὄρφανός, ἔγινεν ὁδηγὸς καμήλων καὶ μὲ τὰ καραβάνια

εγύρισε πολλά μέρη τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Συρίας, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ Χριστιανούς καὶ Ἰουδαίους. Μὲ αὐτούς ἤλθεν εἰς θρησκευτικὰς συζητήσεις καὶ ἐκ τῶν συζητήσεων αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ θρησκεία τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἦτο πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν Ἀράβων. Δι' αὐτὸ συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ὀδηγήσῃ τὴν πατρίδα του εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ καὶ νὰ κάμῃ ἰδικὴν του θρησκείαν, κατάλληλον διὰ τοὺς Ἀραβας. Ὅταν λοιπὸν ἔγινε 40 χρόνων, παρουσιάσθη εἰς τὴν Μέκκαν ὡς προφήτης καὶ ἤρχισε νὰ διδάσκῃ τὴν θρησκείαν του. Διὰ τὴν δώση δὲ μεγαλύτερον κύρος, ἔλεγεν ὅτι τὴν ἐφάνέρωσεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δῆθεν ἐλάμβανε καὶ τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ.

3. Θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ λεγεται Ἰ σ λ ἄ μ, δηλαδὴ ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεὸν οἱ δὲ ὅπαδοί του ὀνομάζονται Μ ο υ σ ο υ λ μ ἄ ν ο ι, δηλαδὴ ἀφοσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν. Ὅλη δὲ ἡ θρησκεία του εὑρίσκεται εἰς ἓν ἱερὸν βιβλίον τῶν Μουσουλμάνων, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται «Κοράνιον»—καὶ θεωρεῖται ἀντίγραφον πιστὸν τοῦ ἱεροῦ βιβλίου, πού ὑπάρχει εἰς τοὺς οὐρανούς. Τὸ Κοράνιον παραδέχεται, ὅτι εἷς Θεὸς ὑπάρχει, ὁ ὁποῖος ἐφανερώθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν προφητῶν Νῶε, Ἀβραάμ, Μωϋσέως καὶ Χριστοῦ· ἀλλ' ἀπὸ ὅλους αὐτούς ὁ τελευταῖος καὶ μεγαλύτερος προφήτης εἶναι ὁ Μωάμεθ, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔστειλεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ διδάξῃ καὶ φωτίσῃ τοὺς ἀνθρώπους! Παραδέχεται ἀκόμη, ὅτι ὑπάρχει μετὰ θάνατον ζωὴ καὶ κρίσις, κατὰ τὴν ὁποῖαν μόνον ὅσοι πιστεύουν εἰς τὴν θρησκείαν του καὶ ὅσοι φονευθοῦν διὰ τὴν πατρίδα, θὰ ὑπά-

γουν εις τὸν Παράδεισον, ὅπου «ποταμοὶ ρεουν μέλι καὶ γάλα!» Ὅσοι δὲ δὲν πιστεύσουν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ, οἱ ἄπιστοι (Γκιαβούρ), θὰ ὑπάγουν εἰς τὴν κόλασιν, ἢ ὅποια εἶναι γεμάτη φλόγας καὶ ὅπου θὰ τιμωροῦνται αἰωνίως. Δι' αὐτὸ εἶναι καθῆκον κάθε Μουσουλμάνου νὰ φέρῃ, καὶ μὲ τὸ ξίφος του ἀκόμη, τοὺς ἄπιστους εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Διὰ νὰ περιφρονοῦν δὲ τὸν θάνατον εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος πολέμους, ἐδίδασκειν, ὅτι ἡ τύχη κάθε ἀνθρώπου εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμέτ). Ὁ Ἰσλαμισμὸς ἢ Μωαμεθανισμὸς, ἂν καὶ εἶναι ἓν ἀτελὲς καὶ συγκεχυμένον κρᾶμα ἐβραϊκῶν καὶ χριστιανικῶν δοξασιῶν, ἀπετέλεσεν ἓν τούτοις τὸν μεγαλύτερον καὶ περισσότερον ἐπικίνδυνον ἐχθρὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

14ον

ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

1. Φυγὴ τοῦ Μωάμεθ Ὅταν ὁ Μωάμεθ ἤρχισε νὰ διδάσκῃ τὴν θρησκείαν του, κατ' ἀρχὰς ἐπίστευσαν εἰς αὐτὴν οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι του· ἔπειτα ἐπίστευσαν πολλοὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ὄπαδοί του ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνοντο περισσότεροι, ἢ φυλὴ, ἢ ὅποια ἐφύλαττε τὸν Κααβά, τὸν κατεδίωξε καὶ τὸν ἐφοβέρισεν, ὅτι ἂν δὲν παύσῃ νὰ διδάσκῃ, θὰ τὸν φονεύσῃ. Τότε ὁ Μωάμεθ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἀντίζηλον πόλιν τῆς, τὴν Μεδίαν (622)· ἐκεῖ δὲ ἐκήρυξε τὴν θρησκείαν του.

2. Ὑπερίσχυσις τοῦ Μωάμεθ. Ὅταν ἀπέκτησε πολλοὺς ἑπαδούς, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς Μέκκας, ἵνα διὰ τοῦ ξίφους ἐπιβάλλῃ τὸ θρήσκειμά του. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ ἀγῶνα πολλῶν ἐτῶν, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ καταλάβῃ τὴν Μέκκαν (630). Τότε ὄλαι αἱ Ἀραβικαὶ φυλαὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Μωάμεθ ὡς προφήτην καὶ ἀρχηγόν. Τὸ δὲ ἔτος τῆς φυγῆς του (ἐγίρας) εἰς τὴν Μεδίναν, δηλαδὴ τὸ 622, ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους ὡς ἔτος ἱερόν, διότι ἐσώθη ὁ προφήτης των. Δι' αὐτὸ τὸ ἔχουν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας των, ὅπως ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

3. Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων. Ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ μὲ τὴν θρησκείαν του ἤνωσεν ὅλους τοὺς Ἀραβας εἰς ἓνα κράτος ἰσχυρόν, ἐσκέφθη νὰ κατακτῆσῃ ὅλον τὸν κόσμον καὶ νὰ διαδώσῃ παντοῦ τὸ θρήσκειμά του. Ἄλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδιά του, διότι μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν (632). Τὰ σχέδια τοῦ Μωάμεθ ἀνέλαβον νὰ ἐκτελέσουν τότε οἱ διάδοχοί του, δηλαδὴ οἱ Χαλίφαι, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ μετὰ τὸν Μωάμεθ τοποτηρηταὶ καὶ ἄρχοντες τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους. Οἱ Χαλίφαι λοιπὸν ἤρχισαν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν πέριξ λαῶν. Καὶ κατὰ πρῶτον εἰσέβαλον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ Ἡράκλειος ἀντεπεξῆλθεν ἐναντίον αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ τοὺς καταβάλλῃ· οἱ δὲ Ἀραβες ἐντὸς ὀλίγου ἐκυρίευσαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἐπειτα ὥρμησαν ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον κατέκτησαν καὶ τὸ ἔκαμαν μωαμεθανικόν. Τέλος δὲ ἐκυρίευσαν τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἀπ' ἐκεῖ ἔπειτα ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβλαρτάρ καὶ εἰσώρμησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τὴν κατέλαβον καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Γαλατίαν. Εὐτυχῶς

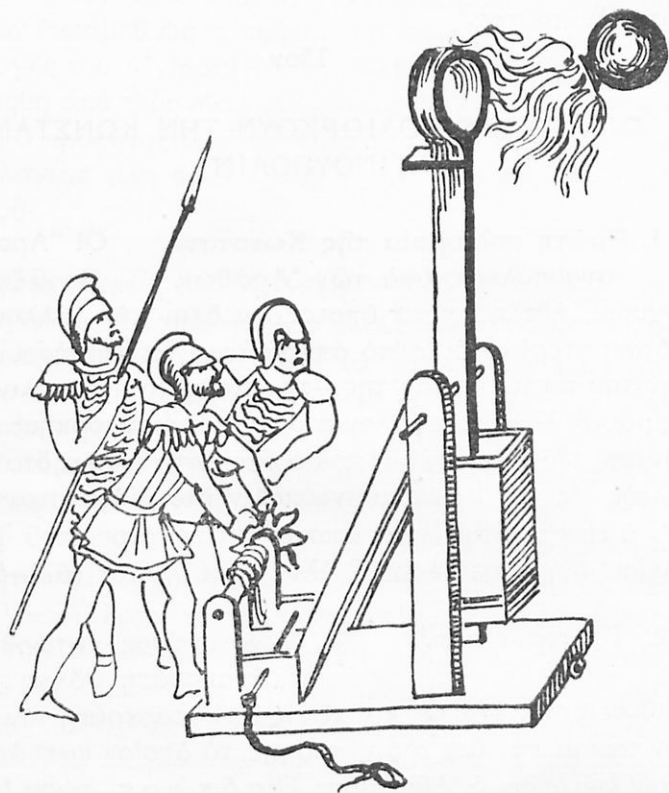
διέσωσε τὴν ἄλλην Εὐρώπην τότε ὁ Κάρολος Μάρτελλος. Ἄλλ' ἐν τούτοις οἱ Ἄραβες, ἕνα αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ, κατώρθωσαν νὰ ἰερεύσουν ἐν κράτος ἀπέραντον, ὅπως τὸ παλαιὸν Ρωμαϊκὸν κράτος.

15ον

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ ΠΟΛΙΟΡΚΟΥΝ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ

1. Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Οἱ Ἄραβες, ἀφοῦ ἔγιναν ἰοχυροί, ἠθέλησαν νὰ ὑποτάξουν ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν· δι' αὐτὸ ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσουν αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν της—τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡτοίμασαν λοιπὸν μέγαν στόλον καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὴν ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἡ πολιορκία αὐτὴ ἔγινεν, ὅταν βασιλεὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Δ΄, ὁ Πωγωνάτος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλείου· διήρκεσε δὲ ἐπὶ 7 ὀλόκληρα χρόνια (671--678).

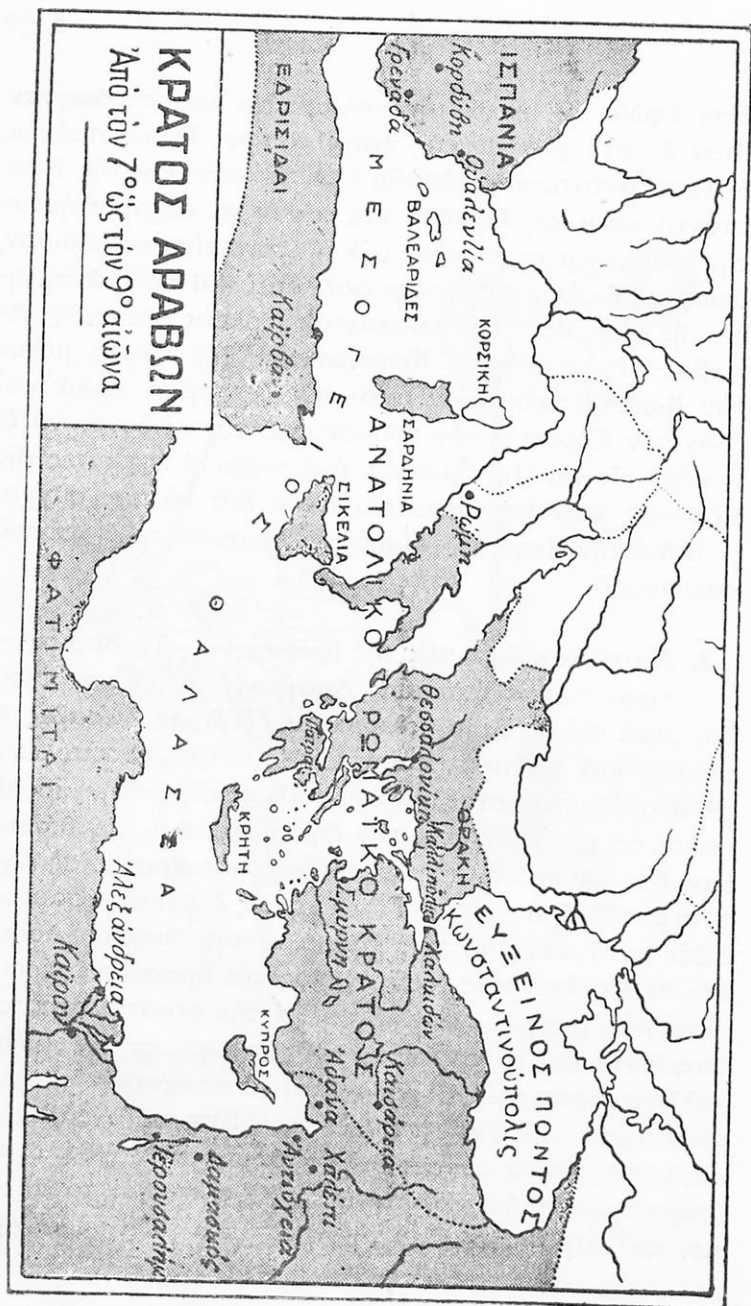
2. Τὸ ὑγρὸν πῦρ. Ὁ Κωνσταντῖνος κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ τέλος νὰ καταστρέψῃ τὸν στόλον των μετὰ τὸ ὑ γ ρ ὸ ν π ῦ ρ, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐπινοήσῃ ὁ Ἀθηναῖος Πρόκλος, τῶρα δὲ τὸ εἶχε τελειοποιήσῃ ὁ μοναχὸς Καλλίνικος. Τὸ πῦρ αὐτὸ ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐφλέκτους ὕλας καὶ ἔξεσφενδονίζετο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μετὰ σωλήνας ἢ μέσα εἰς ὑαλίνας σφαίρας· εἶχε δὲ τὴν θαυμαστὴν ἰδιότητα νὰ καίῃ καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Τότε οἱ Ἄραβες ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν. Ἄλλ'

Μηχάνημα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξηκοντίζετο τὸ ὑγρὸν πῦρ.

ὅσοι ἐσώθησαν κατὰ τὴν πολιορκίαν, κατεστράφησαν ἔταν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των· Τοιοῦτοτρόπως ἢ Κωνσταντινούπολις ἐσώθη! Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτρεξαν καὶ πάλιν νὰ εὐχαριστήσουν τὴν ὑπέρμαχον στρατηγόν, διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ ὤρισαν, ὅπως ὁ «Ἀκάθιστος ὕμνος» ψάλλεται καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀραβας· Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Κωνσταντίνου δὲν ἔσφωσε μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τοὺς Ἀραβας, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν Εὐρωπαϊκὸν κόσμον ἀπὸ τὸν κίνδυνον νὰ ὑπεκύβη εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν. Διὰ τοῦτο οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν ἀπεσταλμένους διὰ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν νίκην του—νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

3. Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Τεσσαράκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν (717), οἱ Ἀραβες ἐπῆλθον καὶ πάλιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ ἀναρίθμητον στρατὸν καὶ 3500 πλοῖα! Τὴν προσέβαλον δὲ τώρα καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἶχε τότε ἀναβῆ ὁ Λέων ὁ Γ', ὁ ὁποῖος ἐλέγετο Ἰσαυρος, διότι κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦτο δὲ εἰς ἀπὸ τοὺς ἰκανωτέρους καὶ δραστηριωτέρους αὐτοκράτορας. Ὁ Λέων λοιπὸν μὲ τὴν στρατηγικὴν του ἰκανότητα καὶ μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ, κατώρθωσε νὰ νικήσῃ πολλὰς φορὰς τοὺς Ἀραβας καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στόλου των. Τότε οἱ Ἀραβες ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν διὰ θαλάσσης· ἀλλ' ἡ θάλασσα ἐσυμπλήρωσε τὴν καταστροφὴν. Ὅλα σχεδὸν τὰ πλοῖα των κατεστράφησαν ἀπὸ τὴν τρικυμίαν, μαζὶ μὲ τὰ λεί-

ψανα τοῦ στρατοῦ των. Ὑπολογίζεται, ὅτι οἱ Ἄραβες κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἔχασαν, ἐκτὸς τοῦ στόλου των, καὶ 500 χιλ. ἄνδρας.

Τοιουτοτρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐσώθη καὶ πάλιν ἀπὸ τοὺς Ἄραβας καὶ τὸν Μωαμεθανισμόν. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ηὐχαρίστησαν καὶ πάλιν τὴν ὑπέρμαχον στρατηγὸν μὲ τὸν «Ἀκάθιστον Ὑμνον». Ἄλλὰ μαζὶ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἐσώθη καὶ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ Εὐρώπη ὁλόκληρος ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κατακλυσμόν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν.

16ον

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

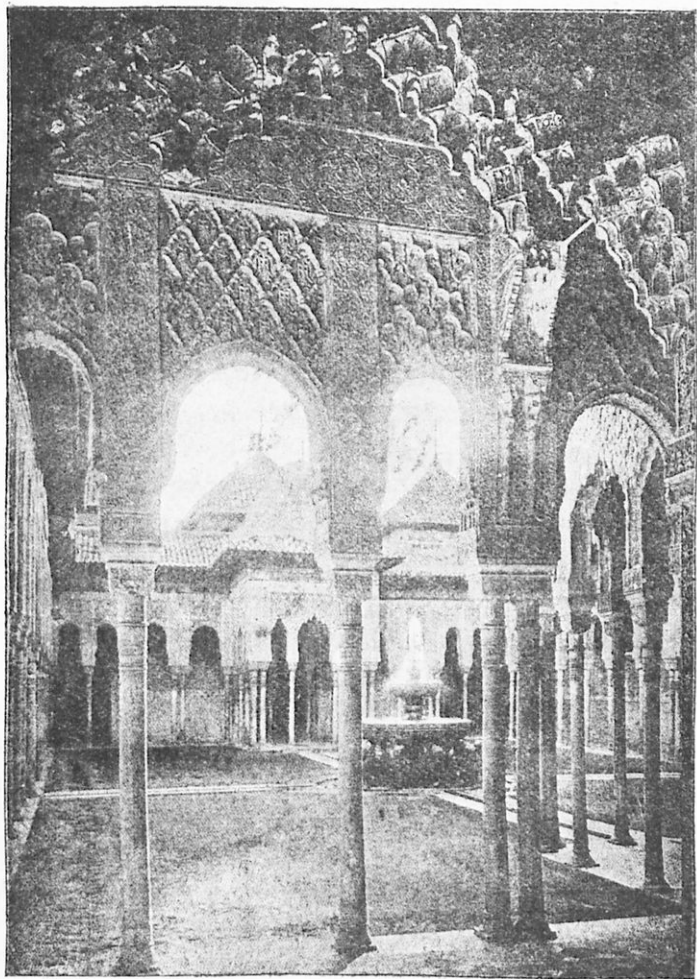
1. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποτυχίας. Ἡ ἀποτυχία τῶν Ἀράβων νὰ κυριεύσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα διότι ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ ἡ κατακτητικὴ των ὁρμή. Ἀναμεταξύ των ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρесе τὸ δυνατὸν καὶ ἀπέραντον κράτος των εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη — τὸ κράτος τῆς Βαγδάτης, τῆς Περσίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰσπανίας.

2. Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἀράβων. Ἐν τούτοις οἱ Ἄραβες ἐξηκολούθησαν τοὺς ἀγῶνάς των ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Καὶ οἱ μὲν Ἄραβες τῆς Βαγδάτης κατέλαβον μερικὰς Ἑλληνικὰς νήσους καὶ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἱ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς μὲ τοὺς στόλους των ἐληλάτησαν τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίους πόλεις· οἱ δὲ Ἄραβες τῆς Ἰσπανίας, ἐκτὸς τῶν λεηλασιῶν, κατέλαβον καὶ τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν ἐκράτησαν 140 σχεδὸν χρό-

νια ! Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ αὐτοκράτορες τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐνίκησαν πολλὰς φορὰς τοὺς Ἄραβας, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν διαίρεσιν εἶχον ἐξασθενήσει, καὶ τοὺς ἐπῆρσαν πάλιν πολλὰς χώρας καὶ νήσους, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Κρήτην. Τέλος τὰ Ἀραβικὰ κράτη παρήκμασαν καὶ ἔπαυσαν τοὺς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνάς των. Ἀτυχῶς δὲν παρήκμασε καὶ ὁ Μωαμεθανισμός. Ὁ Μωαμεθανισμός ἀνέζησε μὲ ἓνα νέον κράτος, τὸ ὁποῖον ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν Ἀραβικῶν—τὸ Τουρκικόν, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

3. Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων. Εἰς τοὺς Ἄραβας ὁ κόσμος ὀφείλει καὶ πολλὰ καλὰ. Οἱ Ἄραβες ἦσαν ἀπολίτιστοι καὶ ἕζων βίον ἀπλοῦν, ἐνόσφ ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὴν Ἀραβίαν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ὅμως, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἦλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς πολιτισμένους λαούς, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν, ὅπως μὲ τοὺς Σύρους καὶ πρὸ πάντων μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἀπὸ τότε ἐπῆρσαν τὰς συνηθείας τῶν κατακτηθέντων καὶ ἠγάπησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Μετέφρασαν εἰς τὴν γλῶσσάν των πολλὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἀφοῦ ἐμορφώθησαν καὶ ἐπολιτίσθησαν, ἔγραψαν καὶ αὐτοὶ πολῦτιμα συγγράμματα καὶ κατεσκεύασαν ὠραῖα ἔργα τέχνης, δηλαδὴ παλάτια (Ἀλάμπρα, Ἀλκαζάρ !), τζαμιά καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα θαυμάζονται μέχρι σήμερον διὰ τὴν κομψότητα καὶ ὠραιότητά των. Προώδευσαν πολὺ καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, δηλ. τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Γεωγραφίαν, τὴν Χημείαν καὶ πρὸ πάντων τὰ Μαθηματικά· εἰς αὐτοὺς ὀφείλομεν καὶ τὰ σημερινὰ σημεία τῶν ἀριθμῶν, τοὺς ἀραβικοὺς ἀριθμούς. Ἀνέπτυξαν τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν καὶ μετέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην. πολλὰ νέα δένδρα καὶ

Άλάμπρα. Αύλη λεόντων.

φυτά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀγνωστα ἕως τότε, ὅπως τὸ ζαγαροκάλαμον, τὴν ὄρυζαν, τὸν βάμβακα. Τέλος ἤλθον εἰς σχέσεις μὲ τὴν Κίναν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆραν καὶ διέδωσαν εἰς τὴν Εὐρώπην τρεῖς μεγάλας ἐφευρέσεις, τὴν ναυτικὴν πυξίδα (μπούσουλαν), τὴν πυρίτιδα καὶ τὸν χάρτην--ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι τόσον συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

III

ΕΝΔΟΞΟΣ ΕΠΟΧΗ
ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

17ον

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

Ὁ Λέων Γ΄, ἀφοῦ κατάρθωσε, καθὼς εἶδομεν, νὰ σώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τοῦς Ἀραβας, ἠθέλησε νὰ ἀναμορφώσῃ τὸ κράτος καὶ τὴν κοινωνίαν, τὰ ὁποῖα εὐρίσκοντο εἰς ἠθικὴν κατάπτωσιν, ἀθλιότητα καὶ παρακμὴν ἠθέλησε νὰ τοῦς δώσῃ μίαν νέαν ζωὴν --ζωὴν χριστιανικὴν καὶ ἐθνικὴν.

1. Θρησκευτικὰ ἄτοπα. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνέβαινον εἰς τὴν θρησκείαν πολλὰ ἄτοπα. Τὰ μοναστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ

κατέφευγον ἄνθρωποι ἐνάρετοι ἢ ἄνθρωποι πληγωμένοι ἀπὸ τὰς δυστυχίας τῆς ζωῆς, διὰ τὴν ἐκτελοῦν ἡσυχὰ καὶ ἐλεύθερα τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα, ἢ διὰ τὴν ἀπαρνηθοῦν τὸν κόσμον καὶ τὴν ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, εἶχον καταστήσει τότε κέντρα ἀργίας καὶ διαφθορᾶς. Εἰς αὐτὰ τῶρα κατέφευγον πλεῖστοι νέοι, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο μοναχοί, ὄχι ἀπὸ εὐσέβειας, ἀλλὰ διὰ τὴν μὴ πηγαίνουσαν στρατιῶται καὶ διὰ τὴν ζοῦν βίον ἄεργον καὶ τρυφηλόν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μοναστηριακὸς βίος ἐστέρει τὸ κράτος ἀπὸ πολλοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἦσαν χρήσιμοι διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἦσαν ἀναγκαιότατοι διὰ τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἄλλο ἄτοπον συνέβαινε εἰς τὴν θρησκείαν· οἱ ἀμόρφωτοι δηλαδὴ ἄνθρωποι ἐνόμιζον, ὅτι διὰ τὴν σῶσιν τὴν ψυχὴν τῶν, ἦτο ἀρκετὸν νὰ κάμουν μεγαλοπερεπεῖς ἐορτὰς καὶ λιτανείας· τὴν προσκυνοῦν τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἅγια λείψανα, εἰς τὰ ὅποια ἀπέδιδον θαυματουργὰς ιδιότητες. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

2. Κοινωνικὰ ἄτοπα. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ἐγίνοντο πολλὰ ἄτοπα. Πρῶτον ὁ λαὸς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν ἐφρόντιζον, παρὰ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν τῶν καὶ τὸ συμφέρον τῶν—δὲν εἶχον κανὲν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην τοῦ κράτους. Ἐπειτα ἡ ἐκπαίδευσις ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἐμόρφωνον τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰς προλήψεις καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης—προλήψεις, αἱ ὅποια παρέλυσαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐφθειρον τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ γεωργοὶ ἐξ ἄλλου, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, ἦσαν

σχεδόν δοῦλοί των (δουλοπάροικοι) καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἠμποροῦσαν οὔτε νὰ προσδεύσουν οὔτε νὰ ἀποκτήσουν ποτὲ τὴν ἐλευθερίαν των. Τέλος ὁ στρατὸς καὶ τὰ οἰκονομικά δὲν εὐρίσκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ ἔνεκα τῶν συνεχῶν πολέμων μὲ τοὺς Ἀραβας.

3. Ἡ μεταρρυθμίσις. “Ὅλα αὐτὰ τὰ ἄτοπα τῆς θρησκείας καὶ τῆς κοινωνίας ἀνέλαβε νὰ διορθώσῃ ὁ ἀξιόλογος αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν κατάρρευσιν τοῦ κράτους· εἶχε δὲ μὲ τὸ μέρος του τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους καὶ τὸν στρατὸν. Καὶ πράγματι ἔκαμε πολλοὺς καλοὺς νόμους (ἐκλογαὶ νόμων)· κατήργησε σχεδόν τὴν δουλοπαροικίαν (γεωργικὸς νόμος)· ἀποκατέστησε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἀνύψωσε τὸ πολεμικόν του φρόνημα. Διῶρθωσε τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους, περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναστηρίων καὶ ἔκαμε λαϊκὰ σχολεῖα, ἀφαιρέσας τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, κατήργησε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων (726).

Δυστυχῶς ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἐπροσπάθησεν οὔτε αὐτός, οὔτε ὅσοι συνεφώνουν μαζί του, νὰ διδάξουν πρῶτον εἰς τὸν λαὸν τὸ ὀρθόν, ἀλλ' ἠθέλησαν μὲ τὴν βίαν ν' ἀφαιρέσουν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, ὁ ἀπλοϊκὸς λαὸς καὶ αἱ γυναῖκες, οἱ μοναχοὶ καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς, ἐξανέστησαν καὶ ἔφεραν μεγάλην ἀντίδρασιν. Δι' αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, τοὺς εἰκονομάχους καὶ τοὺς εἰκονολάτραις· καὶ εἰς σκληρὸς ἀγῶν ἤρχισε μεταξύ των—ἀγῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 120 ἔτη!

Ἀλλ' ὅταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ', συνεκάλεσε τὴν 7ην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὴν ἀναστήλῃσιν τῶν εἰκόνων (787), ἀλλ' ὥρισε νὰ μὴ ἀποδίδεται λατρεία εἰς τὰς εἰκόνας, ἀλλὰ μόνον τιμὴ—τιμὴ, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται εἰς τὸ πρωτότυπον διὰ μέσου τῆς εἰκόνας.

18ον

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

1. Νικηφόρος. Οἱ εἰκονολάτραι διὰ τῆς Εἰρήνης ἐθριάμβευσαν· ἀλλ' ἡ κατάστασις τοῦ κράτους δὲν ἦτο καλὴ. Οἱ εἰκονολάτραι ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν τοὺς ἀντιθέτους· οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἠπειλοῦν τὸ κράτος· ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς κακὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὴν Εἰρήνην, ἀνέλαβε νὰ θεραπεύσῃ τὴν κατάστασιν. Ὁ Νικηφόρος ἦτο μεταρρυθμιστής, ἀλλ' ἐφήρμοσε τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως μόνον εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα, ἀφήσας ἄθικτον τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων. Ἐτακτοποίησε δηλαδὴ τὰ οἰκονομικὰ καὶ διωργάνωσε κάπως τὸν στρατόν.

Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἰκανὸς στρατιωτικὸς, δι' αὐτὸ δὲν ἐπέτυχεν εἰς τοὺς πολέμους του. Ἐπολέμησε πρῶτον ἐναντίον τῶν Ἀράβων, ἀλλ' ἐνίκηθη. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπῆλθεν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι ἔπειτα ἀπὸ τὰς φοβερὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας τοὺς εἶχε κάμει ὁ Κωνσταντῖνος Ε'. εἶχον ἀναλάβει καὶ πάλιν· καὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Κροῦμμον ἤρχισαν νέας ἐπιδρομὰς ἐναντίον τοῦ κράτους. Ὁ Νικηφό-

ρος τούς ἐνίκησε πολλές φορές, ἀλλ' εἰς μίαν μάχην ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν καὶ ἐφονεύθη ἡρωϊκῶς μαχόμενος. Τότε ὁ θηριώδης Κροῦμμος ἔλαβε τὸ κρανίον τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως καὶ κατεσκεύασε ποτήριον, μὲ τὸ ὅποιον ἔπινεν οἶνον εἰς τὰ βάρβαρα συμπόσιά του !

2. Λέων ὁ Ἀρμένιος. Τὸν Νικηφόρον ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ γενναῖος στρατηγὸς Λέων ὁ Ἀρμένιος, τὸν ὅποιον ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα. Οὗτος δηλαδή, ἀφοῦ προητοιμάσθη, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν στρατοπεδευμένοι εἰς τὴν Μεσημβρίαν, μίαν πόλιν τῆς Θράκης, πλησίον τοῦ Ἐυξείνου Πόντου· ἐκεῖ δὲ τούς ἐνίκησε καὶ τούς κατέστρεψεν ἐντελῶς (817). Ὀλίγοι ἐσώθησαν, μαζὶ μὲ τὸν Κροῦμμον πληγωμένον· ἀλλὰ καὶ αὐτός, ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας, ἀπέθανεν. Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 70 χρόνια δὲν ἐτόλμησαν νὰ κάμουν ἄλλην ἐπιδρομὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Τόσον εἶχε τρομάξει αὐτοὺς τὸ πάθημα τῆς Μεσημβρίας !

Ὁ Λέων, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τούς Βουλγάρους, ἐπεδάθη μετὰ δραστηριότητος εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τοῦ κράτους· ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν, ἐτακτοποίησε τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐπρωχώρησεν αὐτὸς περισσότερο εἰς τὴν μεταρρύθμισιν—διότι ἀφήρесе τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐκ τούτου νέαι ταραχαὶ ἤρχισαν εἰς τὸ κράτος· ἐξ αὐτῶν δὲ ὠφελούμενος ὁ Μιχαὴλ Τραυλός, κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ συνωμοσίας.

3. Μιχαὴλ Β΄.—Θεόφιλος. Ὁ Μιχαὴλ ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλ' ἔφερε τὸ κράτος εἰς ἐντελὴ ἀναρχίαν. Ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν τοῦ κράτους ἐπω-

φελήθησαν πειραταὶ Ἄραβες ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, οἱ ὁποῖοι κατέκτησαν, καθὼς εἶδομεν, τὴν Κρήτην (826) καὶ ἠνάγκασαν τοὺς περισσότερους κατοίκους νὰ γίνουν Μωαμεθανοί. Τὴν μεταρρύθμισιν ὑπεστήριξε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, ἀλλὰ μὲ μέγαν φανατισμόν. Ὁ Θεόφιλος ἦτο πολὺ μορφωμένος καὶ δραστήριος βασιλεὺς. ἀφήρесе μὲν τὰς εἰκόνας καὶ κατήργησε τὰ μοναστήρια, ἀλλ' ὑπεστήριξε τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ ἱδρυσε φιλανθρωπικὰ καταστήματα.

Ὅταν ὁμως ἀπέθανεν ὁ Θεόφιλος, ἡ σύζυγός τοῦ Θεοδώρα, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της, συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἐπέκύρωσε τὰς πράξεις τῆς 7ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀνεστήλωσε τὰς εἰκόνας τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τὴν ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς· ὀνομάζεται δὲ «Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας». Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀπόπειρα πρὸς κατάργησιν τῶν εἰκόνων ἀπέτυχεν ὀριστικῶς πλέον (842).

19ον

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

1. Μιχαὴλ ὁ Γ'. Ο Βάρδας, ἀδελφὸς τῆς βασιλείσσης Θεοδώρας, θέλων νὰ ἄρχῃ αὐτός, ἐνήργησεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ νεαρὸς διάδοχος Μιχαὴλ νὰ ἀνατραφῇ κακῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιτροπείαν ἢ μητέρα του καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς ἓν μονα-

στήριον· Δι' αὐτὸ ὁ Μιχαὴλ μόλις ἀνέλαβεν τὴν ἀρχήν, αὐτὸς μὲν παρεδόθη εἰς βίον ἄσωτον, ἔλαβε δὲ ὡς συν-ἀρχοντα τὸν Βάρδα, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους ὡσάν πραγματικός βασιλεὺς τῆς χώρας· Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης Ἰγνατίος κατέκρινε τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, ὁ Βάρδας καθήρесе καὶ ἐξώρισεν αὐτόν, ἀνεβίβασε δὲ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Φώτιον, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ἦτο πολυμαθέστατος (858).

2. Ὁ Φώτιος. Ὁ Φώτιος ἀπὸ λαϊκὸς ἀνέβη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀφοῦ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐπέ-ρασαν ὅλους τοὺς ἱερατικούς βαθμούς· Ἐν τούτοις, ἐνεκα τῶν πολλῶν του γνώσεων καὶ τῶν ἀξιολόγων του συγγραμμάτων, ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους πατριάρχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως· Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν του ὁ κλῆρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηρέθη εἰς δύο μερίδας, δηλαδή τὴν τοῦ Ἰγνατίου καὶ τὴν τοῦ Φωτίου· οἱ δὲ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰγνατίου, θεωροῦντες ἀντικανονικὴν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, ἐζήτησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πάπα τῆς Ρώμης Νικολάου τοῦ Α'. Ὁ Νικόλαος, ἐπειδὴ ἐθεώρησε κατὰλληλον τὴν περίστασιν διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κυριαρχικὰς του ἀξιώσεις καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς—πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον πάντοτε οἱ Πάπαι ἐπεδίωκον—ἀπεφάσισε νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν φιλονικίαν αὐτήν· Διὰ τοῦτο ἀπήτησε ἀπὸ τὸν Φώτιον νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του, διότι δῆθεν ἡ ἐκλογὴ του ἀντέβαινε εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας, ἐπειδὴ ἀπὸ λαϊκὸς ἔγινε Πατριάρχης· Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φώτιος δὲν ἐφάνη πρόθυμος νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν ἀξίωσίν του, διότι πολλάκις πρωτύτερα λαϊκοὶ ἔγιναν Πατριάρχαι, ὁ

Πάπας συνεκάλεσεν εἰς τὴν Ρώμην τοπικὴν Σύνο-
δον, ἣ ὁποῖα καθήρεσε τὸν Φώτιον.

3. Τὸ σχίσμα. Τότε ὁ Φώτιος συνεκάλεσε καὶ αὐτὸς
Σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣ ὁποῖα ἀπέκρου-
σε τὰς κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα ἐπὶ τῆς Ἀνα-
τολικῆς Ἐκκλησίας, κατεδίκασε τοὺς νεωτερισμοὺς
τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνταφώρισε τὸν Πάπαν Νι-
κόλαον διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν δια-
γωγὴν του. Τοιουτοτρόπως ἐπὶ Φωτίου ἤρχισε τὸ σχί-
σμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (867), ἐξηκολούθησε δὲ μέχρι
τοῦ ἔτους 1053, ὅποτε ἐπὶ Πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ
Κηρουλαρίου αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἐχωρίσθησαν
ὀριστικῶς πλέον. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ὠφέλησε
πολύ τὸ ἔθνος μας, διότι ὁ χωρισμὸς ἦτο μία σπουδαία
αἰτία, ἕνεκα τῆς ὁποίας διετηρήθη τὸ πάτριον θρησκευ-
μα καὶ ἔθνισμός μας κατὰ τοὺς φοβεροὺς ἔπειτα χρό-
νους τῆς δουλείας.

ἘΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΣΛΑΒΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

20όν

ΟΙ ΣΛΑΒΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος

1. Σλάβοι Ἐκτὸς τῶν Ἀράβων καὶ ἄλλοι βάρβα-
ροὶ λαοὶ ἔκαμαν συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ κράτους—οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι. Μερικ-
αὶ δηλαδὴ φυλαὶ τῶν Σλάβων, πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ,

Ν. Γκινοπούλου Ἱστορ. Βυζαντ. Ἑλληνισμοῦ ἐκδ. Β΄ ἀντ. 5.000 5

είχον καταβῆ ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ σύνορα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, πέραν τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ ἀπὸ ἐκεῖ δὲ ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας—καὶ ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, καὶ τὰς ἐλεηλάτουν. Ὁ Ἡράκλειος, καθὼς εἶδομεν, διὰ νὰ ἀγωνισθῆ ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὰς φυλάς αὐτὰς νὰ κατοικήσουν ἐκεῖ, ὅπου εἶναι σήμερον καὶ ἀποτελοῦν τὸ κράτος τῶν Σέρβων, Κροατῶν, Σλοβένων. Ὀλίγοι δὲ ἀπὸ τοὺς Σλάβους κατέβησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς διάφορα χωρία τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου· ἀλλ' αὐτοὶ μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ ἐξελληνίσθησαν—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ ζωτικότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Τὸ μόνον, ὅπου ἐσώθη μέχρι σήμερον ἀπὸ αὐτοῦς, εἶναι μερικὰ ὀνόματα χωρίων ἢ τοποθεσιῶν· εἰς δὲ τὰ βόρεια μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης διεσώθη—ἐνεκα τῆς γειτονίας τῶν Σλάβων καὶ τῶν Βουλγάρων—καὶ μέρος τῆς γλώσσης των ἀναμειγμένον μὲ τὴν Ἑλληνικὴν. Οἱ περισσότεροι ὅμως Σλάβοι παρέμειναν ἐκεῖ, ὅπου εἶναι σήμερον, εἶχον δὲ ἀποτελέσει αὐτονόμους ἡγεμονίας, αἱ ὁποῖαι συνήθως ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

2. Βούλγαροι. Ἄλλ' οἱ φοβερώτεροι ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἦσαν οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν λαὸς βάρβαρος, Τουρκικῆς καταγωγῆς, οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν· ἐπειδὴ δὲ, καθὼς εἶπομεν, κατόκησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ νότια μέρη τῆς Ῥωσίας, πλησίον τοῦ Βόλγα ποταμοῦ, ἔλαβον τὸ ὄνομα Βούλγαροι. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ

Ἑλληνικὸν κράτος καὶ ἐλεηλάτουν, ὅπως οἱ Σλάβοι, τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας του. Ἐπειτα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας. Βραδύτερον δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνᾶτος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ ὄρους Αἴμου χώραν, τὴν κάτω Μοισίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον, νὰ ζοῦν εἰρηνικὰ καὶ νὰ ἀποκρούουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σλάβων καὶ τῶν Ἀβάρων. Ἀπὸ τότε ἡ χώρα αὕτη ὠνομάσθη **Β ο υ λ γ α ρ ί α**.

3. Ἐκσλαβισμὸς τῶν Βουλγάρων. Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν χώραν ἐκείνην εὔρον καὶ Σλάβους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πρωύτερα εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ· ἐπειδὴ δὲ οἱ Σλάβοι ἦσαν περισσότερον πολιτισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ Βούλγαροι ἀνemeίχθησαν μετ' αὐτῶν καὶ ἐξεσλαβίσθησαν. Παρέλαβον δηλαδὴ τὴν γλῶσσάν των καὶ μαζί μὲ αὐτὴν τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά των. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν δέ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἤρχισαν μακροὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων—πολέμους ἀγριότητος, αἱμάτων καὶ ἐρημώσεως.

21ον

**ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.
ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΑΥΤΩΝ**

1. Βουλγαρικοὶ πόλεμοι Οἱ φοβερώτεροι πόλεμοι ἐπὶ τῶν Ἰσαύρων. τοὺς ὁποίους ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ἔγιναν ἐπὶ τῶν μεγάλων βασιλείων **Κωνσταντῖνου τοῦ Ε΄** καὶ **Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου**, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκον εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων. Καὶ ὁ μὲν Κων

σταντίνος ἔκαμεν ἑννέα ἔκστρατειάς ἐναντίον αὐτῶν, μέχρις οὗ εἰς τὴν μεγάλην μάχην, ἣ ὁποῖα ἐγένετο πλησίον τῆς πόλεως Ἰαχιάλου, τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἐταπείνωσεν ὀριστικῶς.

Ἄλλὰ μόλις ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντίνος, οἱ διάδοχοί του εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων. Τότε οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς των ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅταν ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος, ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησεν ἄλλ' εἰς μίαν μάχην ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν καὶ ἐφονεύθη, καθὼς εἶδομεν. Ἄλλὰ τὸν Νικηφόρον ἐξεδικήθη ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἀρμένιος, ὁ ὁποῖος τοὺς κατέστρεψεν ἐντελῶς, καθὼς εἶπομεν, εἰς τὴν Μεσημβρίαν (817). Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν οἱ Βούλγαροι ἔπαυσαν τὰς ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπιδρομὰς των καὶ περιορίσθησαν εἰς τὴν μετὰ τὸ Αἴμου καὶ Δουνάβεως χώραν των.

2. Ἐκχριστιανισμὸς Βουλ- Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γάρων καὶ Σλάβων. οἱ Βούλγαροι προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Οἱ μοναχοὶ οὗτοι, ἀφοῦ μετέφρασαν εἰς τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἄλλα βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, μετέβησαν εἰς τοὺς Σέρβους καὶ ἄλλους Σλαβικοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἐδίδαξαν τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων πρὸ πάντων συνεπληρώθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Φώτιον διότι μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐβαπτίσθη ὁ τότε ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις, τοῦ ὁποῖου τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν κατόπιν οἱ ἄρχοντες, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαός. Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγα-

ροι ἤρχισαν κάπως νά μεταβάλλωνται. Ἦλθον εἰς σχέσεις μέ τούς "Ἕλληνας" πολλοί ἐξ αὐτῶν ἐσπούδαζον εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν καί ἔνεκα τούτου πολὺ ὠφελήθησαν ἀπό τόν πολιτισμόν τῶν Ἑλλήνων. Δυστυχῶς ὁ μως οὔτε ὁ Χριστιανισμός, οὔτε ὁ Ἑλληνισμός κατώρθωσαν νά ἐξημερώσουν καί ἐκπολιτίσουν αὐτούς τελείως.

22ον

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Εὐτυχῶς ὅτι ἀνέβη μετ' ὀλίγον εἰς τόν θρόνον ἡ λεγομένη **Μακεδονική Δυναστεία**· αὕτη συνέτριψε τελειωτικά τούς Βουλγάρους καί τούς ἄλλους ἐχθρούς καί ἀνύψωσε καί ἐδόξασε τὸ κράτος.

1. Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδών. Ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας αὐτῆς ἦτο ὁ **Βασίλειος ὁ Μακεδών** οὗτος κατώρθωσε νά κατανικήσῃ τούς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι ἐλεηλάτουν τὰ Ἑλληνικά παράλια καί τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Δι' αὐτὸ οἱ Δαλμάται, πρὸς τούτοις δὲ καί οἱ Βόσνιοι καί οἱ Σέρβοι, ἀνεγνώρισαν καί πάλιν τήν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ Τραυλοῦ εἶχον ἀποτινάξει. Μὲ τὰς ἐνεργείας δὲ τοῦ Βασιλείου ἔγιναν Χριστιανοὶ καί οἱ **Ἑλευθερολάκωνες**, δηλαδή οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν **Μανιατῶν**, οἱ ὅποιοι μόνον ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰδωλολάτραι. Τότε καί οἱ Βούλγαροι, εἰς τούς ὁποίους εἶχεν εἰσαχθῆ, καθὼς εἶπομεν, ὁ Χριστιανισμός, ἠναγκάσθησαν νά ἀναγνωρίσουν τὴν δικαιοδοσίαν

αν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ κράτος εὕρισκετο εἰς ἀρίστην κατάστασιν.

2. Λέων ΣΤ' ὁ σοφὸς καὶ

Νικηφόρος Φωκᾶς. Δυστυχῶς ὁ -διάδοχος τοῦ Βασιλείου, **Λέων ὁ ΣΤ'**, ἦτο μὲν σοφὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ παρημέλησε τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ κράτος ἔπαθεν ἐπὶ τῆς βασιλείας του μεγάλας συμφορὰς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Ἀραβας καὶ τοὺς Ρώσους. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος, τὸ κράτος ὑπέφερε πολλὰ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, μέχρις ὅτου ἐγένινεν αὐτοκράτωρ ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς **Νικηφόρος Φωκᾶς**. Οὗτος, ἀφοῦ ἐνίκησεν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Ἀραβας καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον Κύπρον, ἀπεφάσισε νὰ καταβάλῃ καὶ τοὺς Βουλγάρους. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον προσεκάλεσεν ὡς συμμάχους τοὺς Ρώσους. Πραγματικῶς αὐτοὶ ἐδέχθησαν καὶ ἀφοῦ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους καὶ κατέλαβον ὅλην τὴν χώραν των.

3. Ἰωάννης Τσιμισκῆς. Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο οἱ Ρῶσοι δὲν ἤθελαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως εἶχον συμφωνήσει προηγουμένως μὲ τὸν Φωκᾶν. Τότε ὁ Φωκᾶς ἀποφασίζει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Ρῶσων ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι ἔπεσε θύμα συνωμοσίας. Εἰς τὸν μέγαν αὐτὸν αὐτοκράτορα οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν ἰδιαιτέραν εὐγνωμοσύνην, διότι ἀνακτήσας ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην (961) καὶ μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξημέρωσεν αὐτὰς καὶ ἀνεξωγόγησε τὸν

Ἑλληνισμὸν εἰς τὰς χώρας ταύτας. Τὸν Φωκᾶν διεδέχθη ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ρώσους ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τότε μετέβαλεν εἰς ἐπαρχίαν Ἑλληνικὴν, καταργήσας καὶ τὸ ἀνεξάρτητον πατριαρχεῖόν της.

23ον

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΠΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Β΄ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

1. Ἦττα τῶν Βουλγάρων “Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Τσιμαρὰ τὸν Σπερχειόν. μισκῆς, ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Βασίλειος ὁ Β΄, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε μόλις εἴκοσιν ἐτῶν. Δι’ αὐτὸ οἱ δύο ἐπιφανεῖς στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς Βάρδας Φωκᾶς καὶ Βάρδας Σκληρός ἐπανεστάτησαν, διότι καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἤθελε νὰ πάρῃ τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν προηγουμένως εἶχεν ὁ Φωκᾶς καὶ ὁ Τσιμισκῆς. Ἀλλ’ ὁ Βασίλειος, μετὰ μακρὸν καὶ ἐπίπονον ἀγῶνα, κατώρθωσε νὰ τοὺς καταβάλλῃ. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως αὐτὸ οἱ Βούλγαροι ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας αὐτάς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἐπανεστάτησαν καὶ ἔκαμαν βασιλέα τῶν τὸν τολμηρὸν Σαμουήλ. Ὁ Σαμουήλ ἐκυρίευσε τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ὁ Βασίλειος ὅμως, μόλις ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας στρατηγούς, ὥρμησεν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Σαμουήλ ἐξηκολούθησε τὰς ἐπιδρομάς του καὶ κατώρθωσε νὰ εἰσβάλλῃ καὶ εἰς τὴν

Πελοπόννησον. Τότε ὁ Βασίλειος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπησχο-
λημένος μὲ ἄλλους πολέμους, ἀπέστειλεν ἐναντίον τῶν
Βουλγάρων τὸν στρατηγόν του Νικηφόρον Οὐρανόν.
Οὗτος συναντήσας τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸν
Σπερχειὸν ποταμὸν, ἐπιπίπτει κατ' αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ
καὶ τοὺς κατασφάζει ὅλους! Μόνος ὁ Σαμουὴλ μὲ τὸν
υἱόν του κατάρθωσε νὰ σωθῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πληγω-
μένος. Τοιοῦτοτρόπως αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπηλλάγη-
σαν ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν μάστιγα.

2. Κατάλυσις τοῦ Βουλ-

γαρικοῦ κράτους. Ὁ Βασίλειος δὲν ἤρκεσθη
εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτήν, ἀλλὰ θέλων νὰ καταβάλλῃ καὶ
ὑποτάξῃ ἐντελῶς τοὺς Βουλγάρους, ἐκστρατεύει ὁ ἴδιος
ἐναντίον αὐτῶν. Τοὺς νικᾷ παντοῦ καὶ καταλαμβάνει
πολλὰ φρούρια καὶ πολλὰς πόλεις αὐτῶν. Κατὰ τὸ 1014
ὁ Βασίλειος εἰς τὸ Κλειδίον (Δεμίρ—Ἰσάρ) τῆς Μακε-
δονίας, τὸ σημερινὸν Σιδηρόκαστρον, κατανικᾷ τοὺς
Βουλγάρους καὶ καταστρέφει τελείως τὸν στρατὸν των.
Ἐπειτα δὲ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα, μέχρις ὅτου ὑπέ-
ταξεν αὐτοὺς ἐντελῶς καὶ ἐκυρίευσεν τὴν τελευταίαν
πρωτεύουσάν αὐτῶν Ἀχρίδα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Βασι-
λειος κατέλυσε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος καὶ τὸ ἔκαμεν
Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν (971), τὴν ὁποίαν διώκει Ἑλλην
διοικητής.

Μετὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος γεμάτος χαρὰν καὶ ὑπερη-
φάνειαν διὰ τὰς νίκας του, ἔρχεται διὰ ξηρᾶς εἰς τὰς
Ἀθήνας, διὰ νὰ πανηγυρίσῃ εἰς τὴν ἔνδοξον πόλιν τὴν
νίκην καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκεῖ ἀναβαί-
νει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος
τότε εἶχε μεταβληθῆ εἰς ναὸν τῆς Παναγίας (Παναγία ἢ
Ἀθηνιώτισσα), τελει εὐχαριστήριον δοξολογίαν καὶ χα-

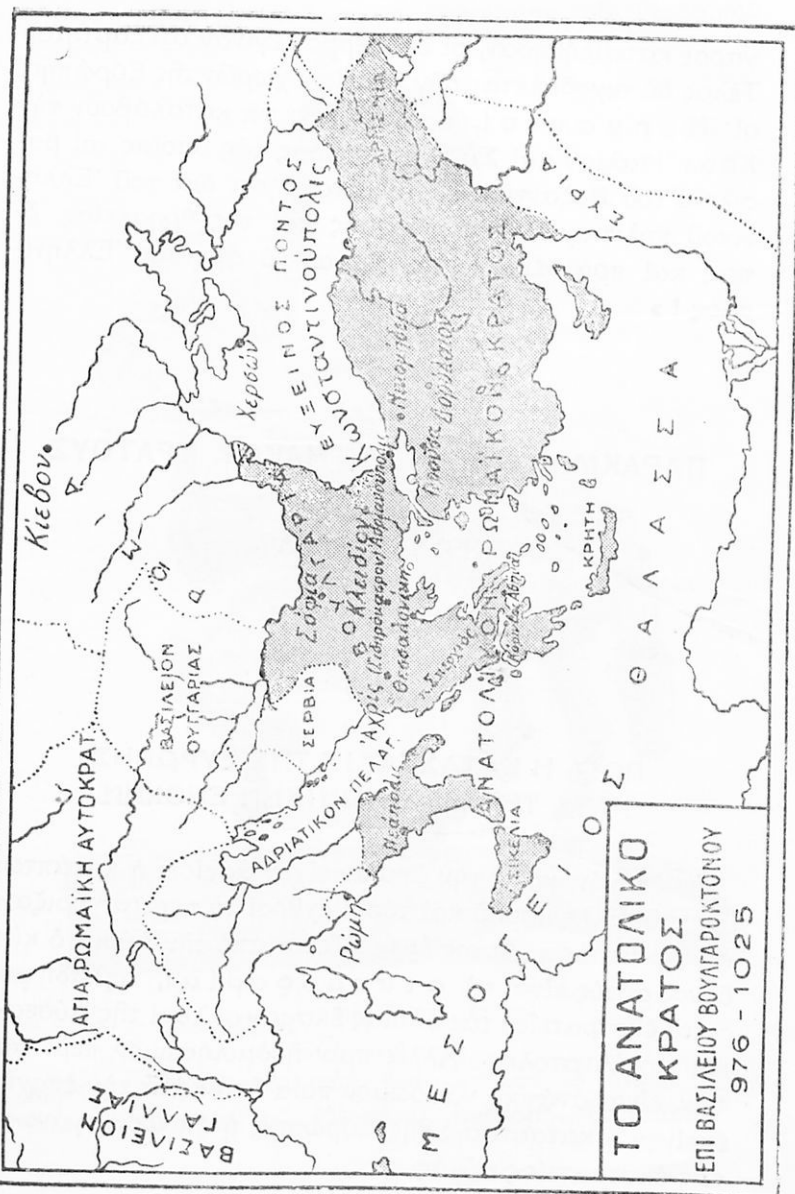

Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος.

ρίζει εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν πλοῦσια ἀφιερῶματα. Ἐπειτα καταβαίνει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ διὰ θαλάσσης ἔρχεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ λαὸς τὸν ὑποδέχεται μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν καὶ τὸν ἀποκαλεῖ Β ο υ λ γ α ρ ο κ τ ὀ ν—καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν Ἱστορίαν.

3. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β'. Βουλγαρίας ὁ Βασίλειος ἐστερέωσε τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐπὶ τῶν Σέρβων καὶ τοιοῦτοτρόπως εἰς ὅλην τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου ἐκυριάρχει πλέον ὁ Ἑλληνισμός. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ Βασίλειος διεξήγαγε καὶ ἄλλους ἐπιτυχεῖς πολέμους· ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας καὶ ἐστερέωσε τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Συρίαν· ὑπέταξε τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἔφθασε νικητὴς μέχρι τοῦ Καυκάσου· ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν Ὄθωνος τοῦ Β'. καὶ ἐστερέωσε τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου, εἶχε τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, εἶχε τὸν ἑλεειότερον στρατὸν καὶ στόλον, εἶχε τὴν μεγίστην ἀκμὴν καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν.

4. Παρακμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀτυχῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου (1025) ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, διότι οἱ διάδοχοί του ἦσαν ἀνίκανοι καὶ ἀνάξιοι αὐτοκράτορες. Ὁ στρατὸς παρημελήθη. Στάσεις δὲ καὶ ταραχαὶ ἐσωτερικαὶ ἐξασθενίζουν τὸ κράτος. Δι' αὐτὸ οἱ ἕως τῶρα ταπεινωμένοι ἐχθροὶ ὑψώνουν καὶ πάλιν τὴν κεφαλὴν. Οἱ Ἀραβες ἤρχισαν καὶ πάλιν τὰς λεηλασίας καὶ τὰς πειρατείας τῶν· οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν—καὶ οἱ μὲν Βούλ-

Τὸ Βυζαντινικὸν κράτος ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

γαροι κατεβλήθησαν, οί δέ Σέρβοι ἔγιναν ἀνεξάρτητοι. Τέλος δέ τυχοδιώκται τῶν βορείων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, οί Ν ο ρ μ α ν ν ο ί, κατώρθωσαν νά καταλάβουν τήν Κάτω Ἰταλίαν καί Σικελίαν—χώρας τὰς ὁποίας «οί βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου εἶχον κατακτήσει διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς γλώσσης καί τῆς θρησκείας, ὅπως καί πρὸ δέκα πέντε αἰῶνων ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμός!»

ΙΨ.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

24ον

ΠΟΙΑ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ

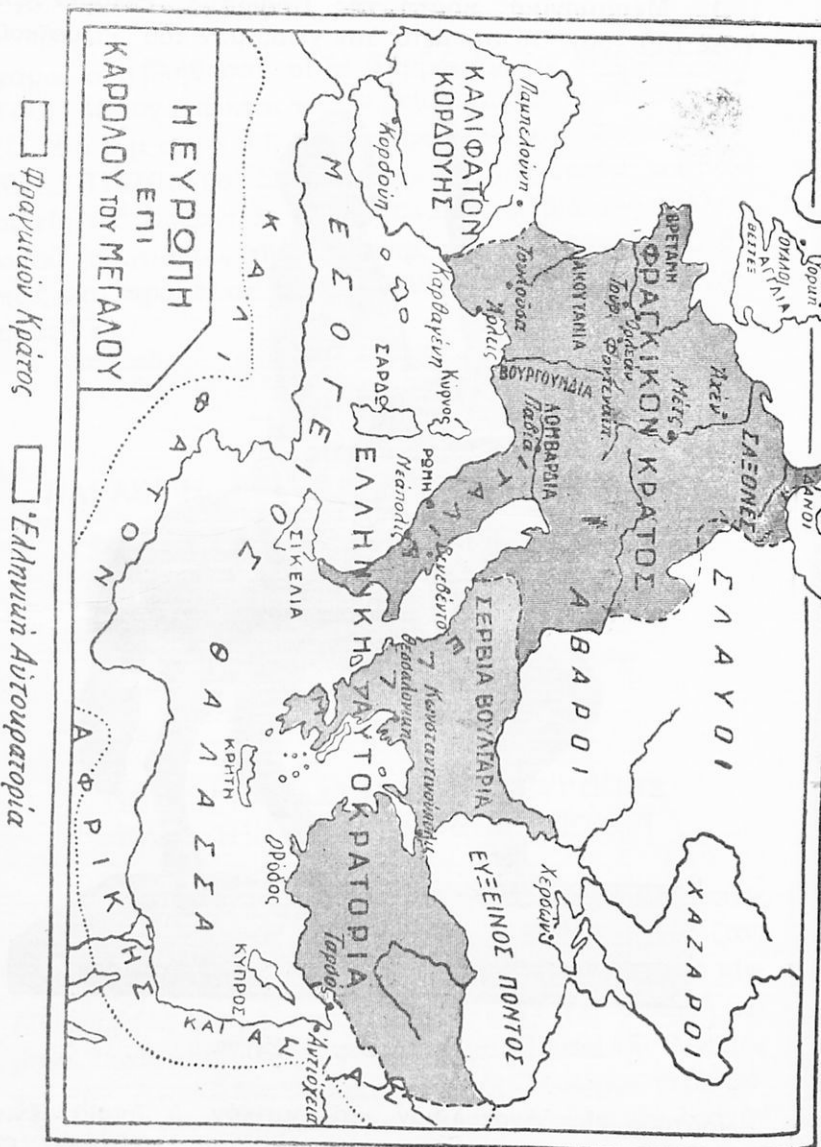
Τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ κατάπτωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τόσοι ἐχθροὶ τὸ περιτριγύριζαν, νέος φοβερὸς κίνδυνος ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴν Δύσιν· ὁ κίνδυνος αὐτὸς εἶναι αἱ σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ί α ι, δηλαδὴ μερικαὶ ἐκστρατεῖαι τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁμιλήσωμεν περὶ αὐτῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ποία ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία ὠργάνωσε τὰς ἐκστρατείας αὐτάς.

1. Μεσαιωνικά κράτη τῆς Εὐρώπης. Εἶπομεν ἄλλοτε (πβ. βον, 3), ὅτι μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ

Κάρολος ὁ Μέγας.

κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν, ὃ ὅποια, ἐγένεν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, διάφοροι βάρβαροι Γερ-

μανικοί λαοί εισέβαλον εις τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ τὸ διέλυσαν. Ἐπὶ τῶν ἔρειπίων δὲ αὐτοῦ ἴδρυσαν διάφορα κράτη, τὰ ὁποῖα μὲ τὸν καιρὸν ἐδέχθησαν τὸν Ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἄλλ' ἂπ' ὅλα τὰ κράτη αὐτὰ περισσότερον προώδευσε καὶ ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν, τὸ κράτος τῶν Φράγκων. Τὸ κράτος αὐτὸ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως Κ α ρ ὀ λ ο υ τοῦ Μ ε γ ἄ λ ο υ. Ὁ Κάρολος κατενίκησε πολλοὺς λαοὺς καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος του τὴν ἔκτασιν, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἄλλοτε τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Δι' αὐτό, ὅταν μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ἐστέφθη κατὰ τὸ 800 εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου ὑπὸ τοῦ Πάπα «αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων»—τίτλον, τὸν ὁποῖον ποτὲ δὲν ἀνεγνώρισαν οἱ νόμιμοι αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Φραγκικὸν ὅμως κράτος δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολὺ. Διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου οἱ διάδοχοί του τὸ ἐμοίρασαν εἰς τρία μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσχηματίσθησαν ἔπειτ' αὐτὸ Γ α λ λ ι κ ὸ ν, τὸ Γ ε ρ μ α ν ι κ ὸ ν καὶ τὸ Ἰ τ α λ ι κ ὸ ν κράτος. Ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ μόνον τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Γερμανικὸν διετηρήθησαν, τὸ δὲ Ἰταλικὸν διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια καὶ πόλεις αὐτονομίους καὶ μόλις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα κατάρθωσε νὰ ἀποτελέσῃ ἓν κράτος ἐλεύθερον καὶ ἐνιαῖον. Ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας πρὸ πάντων διεκρίθησαν δύο, τῆς Γ ε ν ο ὗ η ς καὶ ἰδίως τῆς Β ε ν ε τ ῖ α ς, ἣ ὁποία ἔγινε μεγάλη ναυτικὴ δύναμις.

2. Φεουδαλικὸν σύστημα. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν τὸ Βυζαντιακὸν κράτος εἶχε μεγάλα πλούτη, ἀνεπτυγμένην παιδείαν, λαμπρὸν πολιτισμὸν, κοινωνίαν δημοκρατικῶς διοργανωμένην καὶ διοίκησιν συγκεντρω-

μένην εις ένα ἄρχοντα, τὸν αὐτοκράτορα. Ἀντιθέτως ἡ Εὐρώπη εὐρίσκετο εις ἀμάθειαν, κοινωνικὴν ἀνισότητα καὶ πολυαρχίαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο παρὰ ἀναρχία. Διότι τότε ἐπεκράτει ἓν περίεργον σύστημα—τὸ φ ε ο υ δ α λ ι κ ὄ ν. Κατὰ τὸ σύστημα αὐτό, ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς εἰς κάθε κράτος, ἀλλὰ δὲν ἦτο κύριος παρὰ ἑνὸς μέρους αὐτοῦ—τῆς κομητείας ἢ τοῦ δουκάτου του. Τὸ ἄλλο μέρος ἦτο μοιρασμένον εἰς κρατίδια (φέουδα), τὰ ὁποία ἐλάμβανον κατώτεροι ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πάλιν ἄρχοντες ἄλλων κατωτέρων εὐγενῶν, ὅλοι δὲ μαζί ἦσαν τυπικῶς ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα.

3. Φεουδάρχαι, ἱππῶται, χωρικοί. Οἱ ἄρχοντες (φεουδάρχαι) εἶχον ὅλα τὰ κτήματα, ἐκυβέρνην τὸ κράτος καὶ κατεγίνοντο μόνον εἰς τὸν πόλεμον· ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι κάτοικοι, δηλ. τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔθνους, δὲν εἶχον κανένα δικαίωμα. Οἱ χωρικοὶ μάλιστα, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἰδικὰ τῶν κτήματα, ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν εἰσοδημάτων. Ἦσαν δηλαδὴ δ ο υ λ ο π ἄ ρ ο ι κ ο ι. Καθένας ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας αὐτοὺς εἶχε μαζί του ἕνα ὄμιλον ἀπὸ πολεμιστὰς, οἱ ὁποῖοι ἐπειδὴ ἐπολέμων ἔφιπποι, ἐλέγοντο ἱ π π ὄ τ α ι. Οἱ ἱππῶται ἦσαν πιστοὶ εἰς τοὺς κυρίους τῶν, ἦσαν γενναῖοι καὶ ὑπερήφανοι (ἱπποτισμός) καὶ ὠνειρεύοντο πολέμους, ἀγῶνας καὶ κατακτήσεις.

Εὐγενεῖς καὶ ἱππῶται καὶ λαὸς ἦσαν ἄγριοι, ἀπολίτιστοι καὶ ἀμόρφωτοι. Οἱ μόνον μορφωμένοι ἄνθρωποι κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦσαν οἱ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἐξήσκουν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολιτίστων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης—καὶ πρὸ πάντων

ὁ Πάπας, ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν λαῶν τῆς Δύσεως.

Οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἐζήλευον τὴν δύναμιν, τὴν ζωὴν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ δι' αὐτὸ ἐζήτησαν εὐκαιρίαν καὶ ἀφορμὴν νὰ ἀρπάξουν τὰ πλοῦτη του καὶ τὰς χώρας του. Καὶ τὴν ἀφορμὴν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν ἔδωσαν αἱ **σ τ α ρ ο φ ο ρ ί α ι**.

25ον

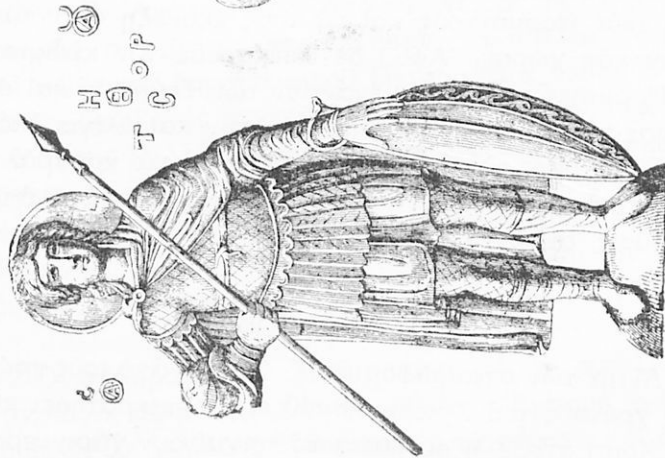
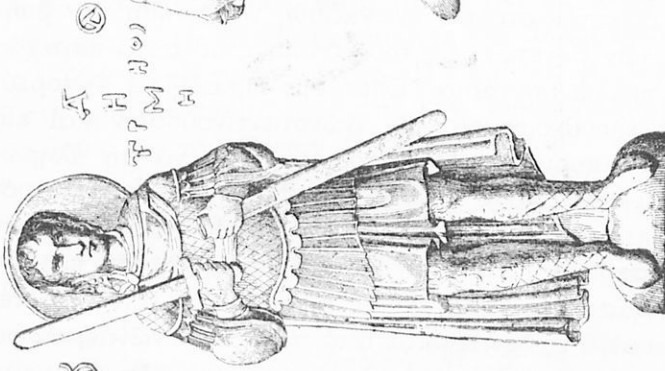
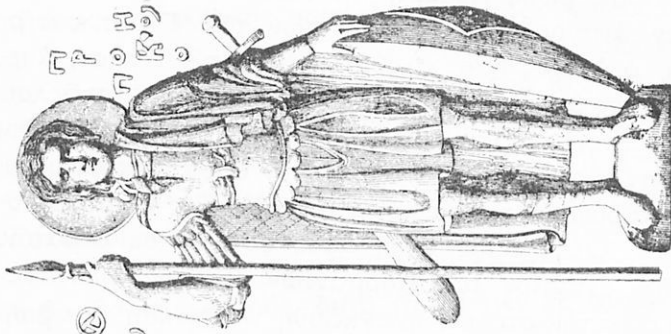
Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΔΟΥΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

1. **Δυναστεία τῶν Δουκῶν καὶ Καθὼς εἶδομεν Ἄ-
Σελτσοῦκοι Τοῦρκοι.** **νωτέρω** (πβ. 23ον),
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.
τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακμάζη καὶ νὰ κα-
ταρρέη. Τὴν κατάρρευσιν αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ σταμα-
τήσῃ ἡ νέα δυναστεία, ἡ ὁποία μετὰ τὴν Μακεδονικὴν ἀ-
νέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ δυναστεία τῶν **Δ ο υ κ ῶ ν**. Διότι
οἱ Δοῦκαι ἦσαν ἀνίκανοι βασιλεῖς, ἐπὶ δὲ τῆς ἐποχῆς τῶν
νέοι φοβεροὶ ἐχθροὶ τοῦ κράτους ἀνεφάνησαν, οἱ **Σ ε λ τ σ ο ὕ κ ο ι** **Τ ο ὕ ρ κ ο ι**. Φυλαὶ δηλαδὴ Τουρκικαί,
αἱ ὁποῖαι ἔζων μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς
Σινικῆς, ἠνώθησαν ὑπὸ ἓνα ἡγεμόνα, τὸν **Σ ε λ τ σ ο ὕ κ**,
ὅπο τὸν ὁποῖον ὠνομάσθησαν **Σ ε λ τ σ ο ὕ κ ο ι**, καὶ
ἦλθον κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ νότια τοῦ "Ὠξου ποταμοῦ. Ἐ-
κεῖ ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν ἀπὸ τοὺς "Αραβας
καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέλαβον τὴν Περσίαν, τὸ Βαγ-
δάτιον καὶ ἄλλα μωαμεθανικὰ κράτη. Τοιοῦτοτρόπως
ἴδρυσαν ἓνα μέγαν καὶ ἰσχυρὸν Τουρκικὸν κράτος,
τὸ ὁποῖον ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν.
μετὰ τὴν παρακμὴν τῶν Ἀράβων. Τότε δὲ οἱ διάδοχοι

τοῦ Σελτσούκ ἀνηγορεύθησαν σ ο υ λ τ ᾱ ν ο ι, δηλαδὴ ἀνώτατοι ἄρχοντες. Ἐπειτα δὲ οἱ Σελτσούκοι, ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν παραλυσίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τῶν Δουκῶν, κατέλαβον ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἕνας Τούρκος ἡγεμὼν ἵδρυσε ξεχωριστὸν Σελτσουκικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον πρωτεύουσάν εἶχε τὴν Νίκαιαν. Ἦτο δὲ τότε φοβερὰ ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἠπείλουν φοβεροὶ κίνδυνοι ἀπὸ ἀνατολᾶς καὶ δυσμᾶς. Εὐτυχῶς ἔσωσε τὸ κράτος μία νέα δυναστεία, ἡ ὁποία ἀνέβη τότε εἰς τὸν θρόνον—ἡ δ υ ν α σ τ ε ῖ α τ ῶ ν Κο μ η ν ῶ ν.

2. Ἀλέξιος Α΄. ὁ Κομνηνὸς καὶ Ἐπὶ τῆς δυναστείας αὐτῆς, ἡ ὁποία ἔδωκε τρεῖς μεγάλους αὐτοκράτορας, τὸ κράτος ἀπέκτησε νέαν δύναμιν, νέαν λάμψιν καὶ νέαν δόξαν—ἀτυχῶς τὴν τελευταίαν! Ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ἦτο ὁ Ἀλέξιος Α΄. Κομνηνὸς, ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν καὶ εἶχε διακριθῆ πρωτύτερα ὡς στρατηγός. Ἦτο 24 ἐτῶν, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξιος· ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ εὔρε τὸ κράτος εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἀναρχία καὶ παραλυσία ἐπεκράτει εἰς τὰς χώρας τοῦ ὅλοι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ὑψώσει κεφαλὴν. Δι' αὐτὸ ὁ Ἀλέξιος εἶχε σκοπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ στρατόν, διὰ νὰ ἐπέλθῃ ἐναντίον τῶν σπουδαιότερων ἐχθρῶν τοῦ κράτους, τῶν Τούρκων· δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως, διότι νέοι φοβεροὶ ἐχθροὶ τοῦ κράτους ἐφάνησαν ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ Νορνοί.

3. Ἀγῶνες τοῦ Ἀλεξίου κατὰ τῶν Νορμαννῶν καὶ τῶν Σελτσούκων Τούρκων. νοί, ἀφοῦ

Ἀξιοματικοὶ Εὐζεντίου.

κατέλαβον, ὅπως εἶδομεν, τὴν Κάτω Ἱταλίαν καὶ Σικελίαν, ἀνηγόρευσαν ἀρχηγόν των τὸν Γ υ σ κ ἄ ρ δ ο ν, ὁ ὁποῖος παρακινούμενος ἀπὸ τὸν Πάπαν, ἀπεφάσισε νὰ ὑποτάξῃ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ἀφοῦ λοιπὸν προητοίμασε ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς Κ ε ρ κ ῦ ρ α ς, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν. Ἐπειτα διευθύνεται εἰς τὸ Δ υ ρ ρ ἄ χ ι ο ν καὶ τὸ πολιορκεῖ. Ὁ Ἀλέξιος τότε, ἀφοῦ συνήθροισε στρατὸν, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῶν Νορμαννῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετὸν στόλον, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Βενετῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δι' αὐτὸ παρεχώρησε πολλὰ προνόμια. Ἐπέτρεψε δηλαδὴ νὰ ἐμπορεύονται ἐλευθέρως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ἄλλας ἐμπορικὰς πόλεις τοῦ κράτους, νὰ μὴ πληρῶνουν τελωνειακοὺς φόρους καὶ ἄλλα—προνόμια, τὰ ὁποῖα περιώρισαν τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον, ἠλάττωσαν τὰς εἰσπράξεις τοῦ κράτους καὶ ἐπροκάλεσαν πολλὰς ἀνωμαλίας καὶ ταραχὰς εἰς αὐτό. Ὁ Ἀλέξιος ἐπὶ τέλους κατώρθωσεν, ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνας, νὰ νικήσῃ τοὺς Νορμαννοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ἀφοῦ δὲ ἀπέκρουσε τὸν κίνδυνον τῶν Νορμαννῶν, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἀνέκτησε τὴν Νικομήδειαν, τὴν Σινώπην καὶ ὀλίγα ἀκόμη ὄχυρὰ μέρη. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τελειωτικὰ αὐτούς, διότι νέος κίνδυνος ἀνεφάνη ἀπὸ τὴν Δύσιν, αἶ σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ί α ι.

26ον

Η ΠΡΩΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ

1. Αἷτια τῶν σταυροφοριῶν. Ἀκόμη ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχεν ἐπικρατήσῃ εἰς τοὺς Χριστιανούς ἡ συνήθεια νὰ πηγαίνουν χάριν προ-

σκυήσεως καί ψυχικῆς σωτηρίας εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους. Τοὺς τόπους, δηλαδή ὅπου ἐγεννήθη, ἐδίδαξε καὶ ἔπαθε χάριν τῶν ἀνθρώπων ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Οἱ Χριστιανοὶ ἠδύναντο νὰ ἐπισκέπτονται ἐλευθέρως τοὺς ἁγίους τόπους, καὶ ὅταν ἀκόμη κατέλαβον τὴν χώραν οἱ Ἄραβες. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος οἱ Σελτσούκοι Τούρκοι κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην ἀπὸ τότε οἱ προσκυνηταὶ ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτούς, διότι ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐληστεύοντο, ἄλλοι δὲ ἐκακοποιοῦντο καὶ ἄλλοι ἐφονεύοντο! Τότε δὲ εἰς προσκυνητὴς, Πέτρος ὁ Ἑρμημίτης, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, παρουσιάσθη εἰς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Β΄. καὶ περιέγραψε εἰς αὐτὸν μὲ ζωηρότατα χρώματα τὰς βασάνους καὶ τὰ παθήματα τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Πάπας ἔδωκεν ἐντολήν εἰς τὸν Πέτρον νὰ περιέλθῃ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα εἰς μίαν μεγάλην ἐπιχείρησιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων. Ζωηρὰν συγκίνησιν ἐπροξένησαν παντοῦ αἱ ἀφελεῖς καὶ πειστικαὶ διηγήσεις τοῦ Πέτρου. Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ Πάπας Οὐρβανὸς συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὸ Κλερμόν τῆς Γαλλίας, προσέτρεξαν εἰς αὐτὴν ἐπίσκοποι, εὐγενεῖς καὶ ἀπειρον πλῆθος λαοῦ. Ὁ Πάπας ὠμίλησε μὲ φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ προέτρεψεν ἐν τέλει νὰ «ἀπαρνηθῇ καθεὶς τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ νὰ ἄρῃ τὸν σταυρὸν» πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων ἐκείνων Τόπων.

2 Οἱ σταυροφόροι. Τότε πάντες τόσοσιν συνεκινήθησαν, ὥστε μὲ μίαν φωνὴν ἔκραξαν: «Ἐμπρός, ὁ Θεὸς τὸ θέλει!» χιλιάδες δ' ἔπεσαν εἰς τὰ γόνατα καὶ ὠρκίσθησαν νὰ τρῆξουν εἰς τὸν ἱερόν ἐκεῖνον ἐναντίον τῶν

ἀπίστων πόλεμον. Οὗτοι δέ, ἀφοῦ ἔρραψαν εἰς τὸν δεξιὸν ὄμιον ἐρυθρὸν σταυρόν, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ σ τ α υ ρ ο φ ό ρ ο ι ὠνομάσθησαν, ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐρημίτου Πέτρου. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν τὰ ἀνοργάνωτα αὐτὰ στίφη ἐξετράπησαν εἰς λεηλασίας καὶ διαρπαγὰς· ὅταν δὲ ἔφθασαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤρχισαν καὶ ἐδῶ νὰ κάμνουν τὰ ἰδια—καὶ χειρότερα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα διέπραξαν καθ' ὁδόν. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἔσπευσε νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς πλοῖα, διὰ νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' ἐκεῖ τὰ ἄτακτα ἐκείνα στίφη κατεσφάγησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὑπὸ τῶν Τούρκων !

3. Πρώτη σταυροφορία. Ἡ πρώτη καλῶς ὠργανωμένη σταυροφορία ἔγινε κατὰ τὸ ἔτος 1096 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων μεγιστάνων καὶ ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Οἱ σταυροφόροι, ἀφοῦ ἦλθον διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔκαμαν συνθήκην μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Α', διὰ τῆς ὁποίας ὑπεσχέθησαν ἐνόρκως νὰ ἀναγνωρίσουν αὐτὸν ἀνώτατον κυρίαρχον τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἤθελον ἀποσπάσει ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ Ἀλέξιος παρεχώρησεν εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα, διὰ τῶν ὁποίων οὗτοι διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· Ἀφοῦ δὲ ἐπροχώρησαν, ἦλθον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Νίκαιαν, πρωτεύουσαν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Σελτσούκων Τούρκων· ἀλλ' ὁ Σουλτᾶνος αὐτῶν στενοχωρηθεὶς, ἐπροτίμησε νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὁ ὁποῖος καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Οἱ σταυροφόροι ἂν καὶ δυσηρεστήθησαν κατὰ τοῦ Ἀλεξίου διὰ τοῦτο, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἐνίκησαν τοὺς Σελτσούκους καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Συρίαν. Πολιορκοῦν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ γίνονται κύριοι αὐτῆς, μετὰ ὀκτά-

μηνον πολιορκίαν. Δὲν ἠθέλησαν ὅμως νὰ τὴν παραδώσουν εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὅπως εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν Ἄλέξιον τοιουτοτρόπως ἐφανέρωσαν πλέον τὰ σχέδιά των. Μετὰ τοῦτο δὲ προχωρήσαντες ἐπῆλθον ἐναντίον τῆς Ἱεροουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἐκυρίευσαν, μετὰ τεσσαράκοντα περίπου ἡμερῶν πολιορκίαν (1999).

4. Διαγωγή τῶν σταυροφόρων. Φοβερὰ καὶ ἀξιοδάκρυτος ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν κατοίκων. Χιλιάδες Τούρκων ἐσφάγησαν ἀπανθρώπως, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐκάησαν εἰς συναγωγὰς των ! Αἱ ἀγριότητες, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ σταυροφόροι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφοῦν. Ἐσφαζον ὅποιον ἀπαντοῦσαν—εἴτε νέον, εἴτε γέρον, εἴτε παιδί. Τὸ αἷμα ἔτρεχε ποταμηδὸν εἰς τὰς ὁδοὺς... Ἀφοῦ δὲ τόσον ἀγρίως ἐκόρεσαν τὴν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς διαρπαγῆς, ἐκαθάρισαν τὰ χέρια των καὶ μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς ἐπῆγαν νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Παναγίου Τάφου, ψάλλοντες ὕμνους καὶ δοξολογίας εἰς τὸν Θεόν ! Μετὰ τὸ προσκύνημα ὁμοῦς ἔσφαξαν καὶ ὄσους Μουσουλμάνους εἶχον ἀπομείνει... Τέλος δὲ λησμονοῦντες τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἔδωσαν εἰς τὸν Ἄλέξιον, ἐμοίρασαν ἀναμεταξύ των τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ ἴδρυσαν ἕν Φραγκικὸν βασιλεῖον, «τὸ βασιλεῖον τῆς Ἱεροουσαλήμ», τοῦ ὁποίου βασιλέα ἐξέλεξαν τὸν Γοδοφρέδον Μπουγιόν. Εἶναι ἀχαρακτήριστος ἡ διαγωγή τῶν Φράγκων πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Δὲν κατεπάτησαν μόνον τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας εἶχον συνάψει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετεχειρίσθησαν μὲ σκληρότητα, ὡσὰν νὰ ἦσαν ἀλλόθρησκοι. Κατεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας κληρικούς, ἤρπασαν τὰς πε-

ριουσίας τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἔβαλαν παντοῦ ἰδικούς των κληρικούς· ἤρπασαν χώρας Ἑλληνικαί, τοὺς δὲ κατοίκους μετέβαλον εἰς δούλους! Τοιοῦτοτρόπως ἀπέδειξαν, ὅτι ὁ σκοπὸς των δὲν ἦτο νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους, παρὰ νὰ ἀρπάσουν, νὰ λεηλατήσουν καὶ νὰ ὑποτάξουν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος...

27ον

ΑΓΩΝΕΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΜΝΗΝΩΝ. ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΡΙΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ

1. Ἰωάννης Κομνηνὸς καὶ Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Μανουὴλ Κομνηνός. τοῦ Ἀλεξίου Ἰωάννου, δὲν ἦτο μόνον γενναῖος βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος· δι' αὐτὸ ὠνομάσθη καὶ Κ α λ ο ῦ Ἰ ω ἄ ν η ς. Ὁ Ἰωάννης ἐνίκησε τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοὺς Ἀρμένιους καὶ ἐταπεινώσε τοὺς Φράγκους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Συρίαν. Ἄλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, Μ α ν ο υ ἤ λ, ὑπῆρξεν ὁ ἠρωϊκώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τὴν γενναιότητα καὶ τὰ προτερήματά του ὅλοι τὸν ἐθαύμαζον καὶ ὅλοι τὸν ἐφοβοῦντο. Ὁ Μανουὴλ ἐνίκησε τὸν Δοῦκα τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδον καὶ τὸν Σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ὀρκισθῶν εἰς αὐτὸν ὑποταγῆν.

2. Δευτέρα σταυροφορία. Οἱ σταυροφόροι ἀπὸ τὴν πρώτην ἀκόμη σταυροφορίαν εἶχον καταλάβει καὶ τὴν Ἔδεσσαν (τῆς Μεσοποταμίας), εἰς τὴν ὅποιαν ἵδρυσαν μικρὰν ἡγεμονίαν· ἀπετέλει δὲ σῦτη τὸ σπουδαίον

τερον πρὸς ἀνατολὰς προπύργιον τοῦ Φραγκικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔγινε γνωστὸν εἰς τὴν Δύσιν, ὅτι ἡ Ἑδεσσα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας **Κορράδος Γ΄**, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας **Λουδοβῆκος Ζ΄**, ἐπεχείρησαν τὴν **δευτέρω σταυροφορίαν** (1147). Οἱ σταυροφόροι, ἀφοῦ ἔφθασαν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς περιπετείας εἰς τὴν Συρίαν, ἐπολιόρκησαν τὴν Δαμασκόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπέτυχον, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν εἰς τὰ ἴδια, χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε.

3. Τρίτη σταυροφορία. Ὅλιγα ἔτη μετὰ ταῦτα, ὁ Σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδδίν, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Παλαιστίνης, ἔγινε κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ εἶδησις αὐτή, ὅταν ἔγινε γνωστὴ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνεποίησε φοβερὰν ἐντύπωσιν καὶ ἐπροκάλεσε τὴν **τρίτην σταυροφορίαν**. Ἀρχηγοὶ τῆς σταυροφορίας αὐτῆς ἦσαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας **Φρειδερίκος Βαρβαρόσας**, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας **Φίλιππος Αὐγούστος** καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας **Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος**. Πρῶτος ἐξεστράτευσεν ὁ Φρειδερίκος Βαρβαρόσας ἄλλ' εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐνῶ διέβαινε τὸν ποταμὸν Κύδνον (Καρά—σοῦ), παρεσύρθη ἀπὸ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐπνίγη. Οἱ δὲ κατόπιν αὐτοῦ ἐλθόντες **Φίλιππος Αὐγούστος** καὶ **Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος**, ἐνίκησαν μὲν τὸν Σαλαδδίν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Πτολεμαῖδα τῆς Φοινίκης, ἀλλὰ τὴν Ἱερουσαλήμ δὲν κατάρθωσαν νὰ ἀνακτήσουν. Τέλος οἱ σταυροφόροι περιῆλθον εἰς διχόνοιαν τότε ὁ μὲν Αὐγούστος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ **Ριχάρδος παραμείνας ἐκεῖ**

συνωμολόγησε συνθήκην πρὸς τὸν Σαλαδδίν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέτρεπετο ἡ ἐλευθέρᾳ προσελευσις τῶν προσκυνητῶν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους. Αὐτὸ ἦτο τὸ μόνον κατόρθωμά του !

28ον

Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ

1. Οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν Βενετίαν. Μετὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ΄, ἐπροκήρυξε τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, ἡ ὁποία δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα. Κατὰ τὸ ἔτος δηλαδή 1204 πολλοὶ Γάλλοι καὶ Ἴταλοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμητος τοῦ Μομφερράτου (Ἰταλίας) Βονιφάτιου καὶ τοῦ κόμητος τῆς Φλάνδρας (Βελγίου) Βαλδουίνου, ἐμαζεύθησαν εἰς τὴν Βενετίαν, διὰ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν τετάρτην πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων σταυροφορίαν. Εἶχον λάβει ἀπόφασιν νὰ ὑπάγουν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους διὰ θαλάσσης, διότι ἡ ὁδὸς αὐτὴ ἔθεωρεῖτο ἀσφαλεστέρα. Ἐσυμφώνησαν λοιπὸν μὲ τὸν Δόγην (δηλ. ἀρχηγὸν) τῶν Βενετῶν, τὸν ἐνενηκοντούτη Δάνδολον, νὰ τοὺς μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἄσταν μὲ πλοῖα Βενετικά. Ἀλλὰ ἐνῶ οἱ σταυροφόροι ἐφρόντιζον νὰ ἐξεύρουν τὰ ναῦλα, παρουσιάζεται εἰς αὐτοὺς ἀνελπίστως ὁ Ἀλέξιος, τοῦ ὁποίου ὁ πατήρ Ἰσαάκιος εἶχεν ἐκθρονισθῆ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξιον Γ΄. Οὗτος προσκαλεῖ τοὺς σταυροφόρους νὰ βοηθήσουν τὸν πατέρα του, ὅπως ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον· ὑπόσχεται δὲ ἀντὶ τῆς βοήθειας αὐτῆς νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν, προσέτι δὲ νὰ δώσῃ εἰς

τούς σταυροφόρους χρήματα, ὥστε ὅλοι νὰ γίνουν πλούσιοι—ἀκόμη καὶ στρατὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων. Ἄλλ' αὐτὸ ἐπεδίωκον οἱ σταυροφόροι καὶ ὁ Πάπας· αὐτὸ ἤθελε καὶ ὁ πονηρὸς Δάνδολος, ὁ ὁποῖος κατενόει, ὅτι ἡ ζωὴ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος του ἔκειτο εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων. Ἡ εὐκαιρία λοιπὸν αὕτη καὶ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλεξίου ὑπεβοήθουν τὰ σχέδια καὶ τὰ συμφέροντα ὄλων τούτων.

2. Οἱ σταυροφόροι πρὸ τῆς Δι' αὐτὸ οἱ σταυρο-
Κωνσταντινουπόλεως φόροι καὶ οἱ Βενετοὶ
 ἐδέχθησαν προθύμως καὶ ἐξεκίνησαν πρῶτον διὰ τὴν
 Κωνσταντινούπολιν, ἀντὶ νὰ διευθυνθοῦν εἰς τοὺς Ἀ-
 γίους Τόπους. Ὅταν δὲ οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ Βενετοὶ
 εἶδον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ μακρὰν, ἔμειναν μὲ
 ἀνοικτὸν στόμα. «Δὲν ἐπίστευον, ὅτι μία τοιαύτη πό-
 λις ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τὴν
 ἐκοίταζαν μὲ θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπλησίαν»,
 καθὼς λέγει ἓνας σταυροφόρος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν
 ἱστορίαν τῆς Σταυροφορίας. «Ἐκοίταζαν τὰ ὑψηλά
 τῆς τείχης, τοὺς δυνατοὺς πύργους, τὰ πλούσια παλά-
 τια καὶ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὡραίας ἐκκλησίας. Δὲν ἠδύνα-
 ντο νὰ φαντασθοῦν, ὅτι ὑπάρχει μία τόσοσιν πλουσία καὶ
 τόσοσιν μεγάλη πόλις, ἢ ὁποία ἦτο βασιλίσις ὄλων τῶν
 ἄλλων! »

3. Κατάληψις καὶ λεηλασία τῆς Οἱ Φράγκοι, δη-
Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ λαδὴ οἱ Βενετοὶ
τῶν σταυροφόρων. καὶ οἱ σταυρο-
 φόροι, ἐξεθρόνισαν τὸν Ἀλέξιον Γ'· καὶ ἀνεβίβασαν
 πάλιν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον, μαζί μὲ τὸν υἱόν

2. Κατάληψις Ἑλληνικῶν χωρῶν. Μετὰ τὴν διανομὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, οἱ Φράγκοι ὤρμησαν, διὰ νὰ καταλάβῃ καθένας τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον τοῦ παρεχωρήθη. Καὶ ὁ μὲν Βαλδουῖνος δὲν κατῴρθωσε νὰ καταλάβῃ ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, παρὰ ὀλίγον μέρος εἰς τὰ βορειοδυτικὰ αὐτῆς· δι' αὐτὸ ἐστράφη εἰς τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν.

Ὁ Βονιφάτιος ἦλθε καὶ κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην· ἔπειτα ἐκυρίευσεν, χωρὶς ἀντίστασιν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς τὰς Θερμοπύλας ὅμως εἶχεν ἀντεπεξέλθει ἐναντίον αὐτοῦ ὁ ἄρχων τοῦ Ναυπλίου καὶ ἄλλων μερῶν Λέων Σγουρός. Ὁ Βονιφάτιος τὸν κατανικῶν καὶ κατόπιν καταλαμβάνει τὰν ἀνατολικά μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ἴσθμου. Ἐπειδὴ δὲ τὰς χώρας αὐτὰς δὲν ἠδύνατο νὰ διοικῆ ἀπ' εὐθείας ὁ Βονιφάτιος, τὰς ἐμοίρασεν εἰς διαφόρους συναγωνιστάς του, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς αὐτόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν διάφορα μικρὰ κρατίδια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ δ ο υ κ ᾱ τ ο ν τ ῶ ν Θ η β ῶ ν καὶ Ἀ θ η ν ῶ ν, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν φίλον του Ὁ θ ω ν α Δ ε λ α ρ ῶ ς. Ὄταν δὲ ὁ Βονιφάτιος ἔφθασεν εἰς τὸν Ἴσθμόν, τότε δύο Γάλλοι κατακτηταί, ὁ Β ι λ λ ε α ρ δ ο υ ῖ ν ο ς καὶ ὁ Σ α μ π λ ῖ τ η ς, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὸν Χ α μ ᾶ ρ ε τ ο ν, κατέλαβον σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον· ἐκεῖ δὲ ἴδρυσαν τὸ π ρ ι γ κ ι π ᾶ τ ο ν τ ο ῦ Μ ο ρ ἑ ῶ ς.

Τέλος οἱ Βενετοὶ κατέλαβον τὴν Κρήτην καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον κατέλαβον μόνον τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, διότι δὲν εἶχον τὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐχρειάζετο διὰ νὰ τὴν καταλάβουν ὁλόκληρον. Τὰς δὲ Κυκλάδας ἐπέτρεψαν νὰ καταλάβουν με ἰδικὰ τῶν μέσα εὐγε-

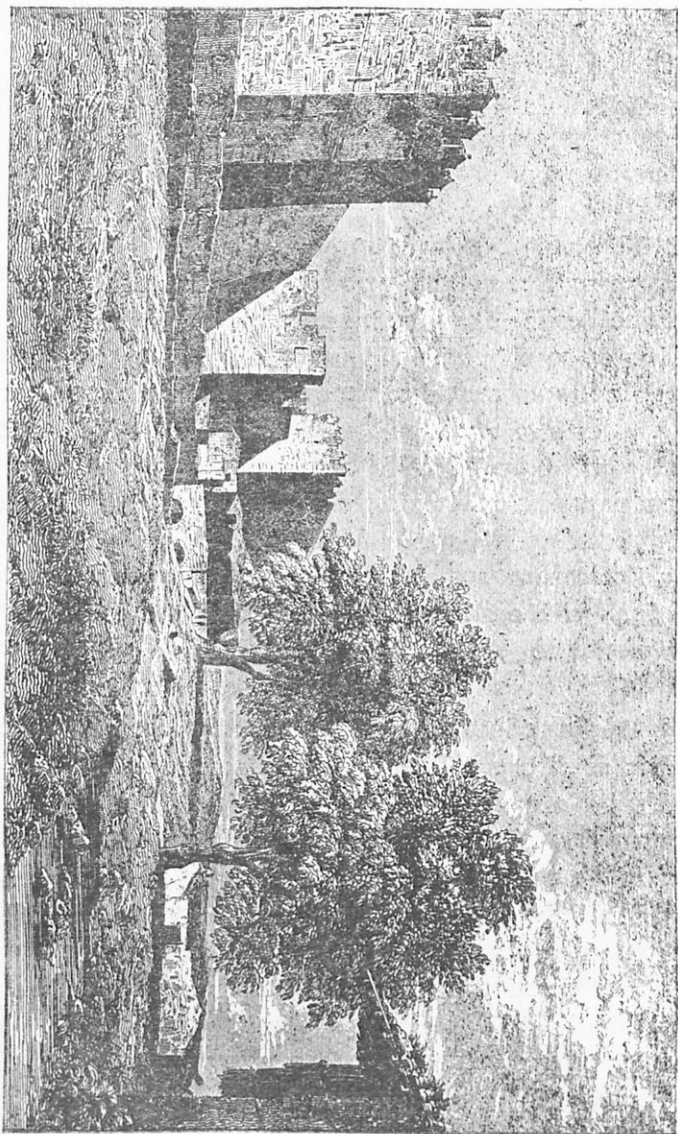
νεῖς Βενετοί, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ εἶναι ὑποτελεεῖς εἰς τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας. Ἐκ τῶν εὐγενῶν αὐτῶν ὁ ἐπισημότερος ἦτο ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Δανδόλου Σ α ν ο Ὑ δ ο ς, ὁ ὁποῖος διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἐκράτησε τὴν νῆσον Νάξον, τὰς δὲ ἄλλας νήσους ἐμοίρασεν εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑποτελεεῖς του.

3. Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα

εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι, αἱ ὁποῖαι κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Φράγκους, διηρέθησαν, κατὰ τὰς φραγκικὰς συνηθείας τοῦ Μεσαιῶνος, εἰς μικρὰ κρατίδια, ἧτοι δ ο υ κ ᾱ τ α, κ ο μ ι τ ε ῖ α ς, β α ρ ω ν ῖ α ς—διαίρεσις, ἣ ὁποία ἐβλάψε τοὺς Φράγκους, διότι ἐξησθένησε τὰς δυνάμεις των καὶ ἐγέννησε φοβερὰς φιλονικίας ἀναμεταξύ των. Ἀπὸ ὅλα τὰ Φραγκικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δύο διετηρήθησαν περισσότερα ἔτη, τὸ δ ο υ κ ᾱ τ ο ν τ ῶ ν Θ η β ῶ ν καὶ Ἀ θ η ν ῶ ν καὶ τὸ π ρ ι γ κ ι π ᾱ τ ο ν τ ο Ὑ Μ ο ρ ἑ ῶ ς.

4. Βιλλεαρδουῖνοι. Πρῶτος πρίγκιψ τοῦ Μορέως ἔγινεν ὁ Σ α μ π λ ῖ τ η ς, καὶ ἔπειτα ὁ Β ι λ λ ε α ρ δ ο υ ῖ ν ο ς ὁ Α'. Αὐτὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Β ι λ λ ε α ρ δ ο υ ῖ ν ο ς ὁ Β', καὶ αὐτὸν ὁ Β ι λ λ ε α ρ δ ο υ ῖ ν ο ς Γ'. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ Βιλλεαρδουῖνοι ἐκυβέρνησαν καλῶς. Διότι ἐσεβάσθησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν ἐντοπίων, εἰς δὲ τὰς κοινότητας ἀφήκαν ὅλα των τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς εἶχον. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των ἡ Πελοπόννησος ἤκμασε πολὺ, οἱ δὲ κάτοικοί της ηὐξήθησαν καὶ ἡ χώρα εἶδεν ἡμέρας ἀκμῆς καὶ εὐτυχίας.

Φρούριον τῶν Βιλαεσβουίνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΤΟ ΝΕΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

30ὸν

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΙΔΡΥΘΕΝΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

1. **Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.** Οἱ Φράγκοι, καθὼς εἶδομεν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβουν ὅλας τὰς χώρας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐδόθησαν κατὰ τὴν διανομὴν. Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν μάλιστα κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ νὰ ἀποτελέσουν ὑπὸ Ἑλληνας ἄρχοντας διάφορα κράτη, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων. Καὶ πρῶτος ὁ Ἄ λ έ ξ ι ο ς Κ ο μ ν η ν ὄ ς, ἕγγονος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἀκόμη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶχε καταλάβει τὰ βορειοανατολικά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἶχεν ἰδρύσει ἐκεῖ τὴν α ὕ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α ν τ ῆ ς Τ ρ α π ε ζ ο ὦ ν τ ο ς, ἣ ὁποία περιελάμβανε τὰ παράλια τοῦ Πόντου καὶ τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον. Εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν αὐτὴν ἐβασίλευσεν ὁ οἶκος Κομνηνῶν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας καὶ ἀνεξωγόνησε καὶ διετήρησεν ἐκεῖ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Κατελύθη δὲ ὀκτῶ ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1451) ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β΄.

2. **Αυτοκρατορία τῆς Νικαίας.** Ὁ δὲ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, εἵχεν ἀνηγορευθῆ αυτοκράτωρ αὐτῆς, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατέφυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὸν Ἑλληνα Πατριάρχην καὶ τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐκεῖ δὲ ἵδρυσεν τὸ κράτος τῆς Νικαίας, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ συνεχίσῃ τὸ καταλυθὲν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἐπειδὴ ἦτο ἀνὴρ δραστήριος καὶ φιλόπατρις, κατῶρθωσεν ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Τούρκους νὰ ἐπεκτείνῃ πολὺ τὸ κράτος του καὶ νὰ κάμῃ ἰσχυρόν. Τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρως συνεπλήρωσεν ὁ γαμβρὸς του Ἰωάννης Βατάτσης, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Διότι ὁ Βατάτσης κατενίκησε τοὺς Φράγκους καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ αὐτοῦς ὅλας τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις τῶν καὶ πολλὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐπειτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ περιώρισεν τὸ κράτος τῶν Φράγκων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ περίχωρά της. Τὸν Βατάτσην διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόδωρος Λάσκαρις, ἄνθρωπος μορφωμένος καὶ γενναῖος πολεμιστής. Οὗτος κατενίκησε τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ μετὰ τεσσάρων ἐτῶν βασιλείαν ἀπέθανε καὶ ἄφησε διάδοχον τὸν υἱὸν του Ἰωάννην Λάσκαριν· τὴν ἐπιτροπείαν τούτου ἀνέλαβεν ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

3. **Δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου.** Ὁ δὲ Μιχαὴλ Α΄. Ἄγγελος, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον

τῶν Κομνηνῶν, ἵδρυσε τὸ «Δ ε σ π ο τ ᾱ τ ο ν τ ῆ ς Ἡ π ε ἶ ρ ο υ», τὸ ὁποῖον εἶχε κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν. Τὸ κράτος αὐτὸ ἠὔξησε πολὺ ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Θ ε ὀ δ ω ρ ο ς, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Φράγκους, κατέλυσε τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐξέτεινε τὰ ὄρια αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐπειτα δὲ μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Θεσσαλονικίην καὶ ἐστέφθη ἐκεῖ «α ὕ τ ο κ ρ ᾱ τ ω ρ τ ῶ ν Ρ ω μ α ἰ ῶ ν», δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἀτυχῶς, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. ἐνίκηθη ἀπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἀσάν καὶ ἀφοῦ συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἐτυφλώθη. Τότε μέγα μέρος τοῦ κράτους του κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, τὴν δὲ Θεσσαλονικίην μὲ τὴν Μακεδονίαν, κατέλαβε, καθὼς εἶδομεν, ὁ Βατάτσης· τὰς δὲ χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀπέμειναν, ἔλαβεν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Θεοδώρου Μιχαήλ Β', Ἄ γ γ ε λ ο ς.

Τὰ Ἑλληνικὰ αὐτὰ κράτη καὶ ἄλλα μικρότερα, τῶν ὁποῖων ἡγεμόνες ἦσαν Ἑλληνες δεσπόται, ὑπῆρξαν ἰσχυρὰ προπύργια τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τῆς ξενικῆς κυριαρχίας, τὰ ὁποῖα διέσωσαν τὸν Ἑλληνικὸν ἔθνησμον καὶ τὸ πάτριον θρήσκευμα...

31ον

ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Ἀσθένεια Λατινικῆς Ἐνῶ τὰ Ἑλληνικὰ κράτη, αὐτοκρατορίας. τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν ἔπειτα ἀπο τὴν ἄλωσιν, συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς ζωντανὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἢ Λατινικῆ αὐτοκρα-

τορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ ἐπεκταθῆ, οὔτε νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς. Ἄφ' ἑνὸς μὲν, διότι εἶχε διαιρεθῆ εἰς πολλὰς μικροτέρας ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων οἱ μεταξύ των δεσμοὶ καὶ οἱ δεσμοὶ των μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχον ἐντελῶς χαλαρωθῆ· ἄφ' ἑτέρου δέ, διότι αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τοῦ νέου κράτους ἦσαν ἀσθενεῖς, ἐνῶ οἱ πέριξ ἐχθροὶ του, Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι, ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ ἐπικίνδυνοι. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῶν καὶ οἱ ὑπήκοοι Ἕλληνες ἐμπίσθουν τοὺς Φράγκους καὶ ἀντέπραπτον εἰς κάθε ἐνέργειάν των. Τὴν ἀσθένειαν τοῦ Λατινικοῦ κράτους διέβλεπεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχε στεφθῆ εἰς τὴν Νίκαιαν μόνος βασιλεὺς, ἀφοῦ παρηγκώνισεν τὸν ἀτυχῆ Ἰωάννην Λάσκαριν. Διὰ τοῦτο ὄλαι αἱ ἐνέργειαι του εἰς ἓν ἀπέβλεπον—πῶς νὰ γίνῃ κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

2. Ἐνέργειαι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν διεπεραιώθη εἰς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβεν ὄλας τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γύρω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοιοῦτοτρόπως περιώρισε τοὺς Φράγκους εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειτα δὲ συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Βουλγάρους. Ἄλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσῃ ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Θράκην τὸν στρατηγὸν του Ἄ λ έ ξ ι ο ν Σ τ ρ α τ η γ ό π ο υ λ ο ν, μὲ μικρὰν δύναμιν, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ συγκρατῆ τοὺς Βουλγάρους ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β'. ἀφ' ἑτέρου, ὁ ὁποῖος ἐφιλοδόξει νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὅτε ὁ Στρατηγόπουλος εὐρίσκετο εἰς Σηλυβρίαν, μανθάνει ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους

“Ελληνας, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦτο ἔρημος ἀπὸ στρατιώτας. Διότι οἱ Φράγκοι, μὲ ὄλον τὸν στρατὸν καὶ στόλον των, εἶχον ἐκστρατεύσει πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐκεῖ πλησίον κειμένης νησίδος Δα-

φνουσίας. Τότε ὁ Στρατηγόπουλος δὲν χάνει καιρόν· συνειννοεῖται μὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει Ἕλληνας καὶ εἰσάγει ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπὸ μίαν ὑπόγειον δίοδον πενήτηκοντα στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἤνοιξαν μίαν πύλην τοῦ τείχους. Ὁ Στρατηγόπουλος εἰσέρχεται ἀμέσως εἰς τὴν πόλιν μὲ ὄλον τὸν στρατὸν του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κατοίκων, καταλαμβάνει εὐκόλως αὐτὴν—τὴν 26 Ἰουλίου 1261. Οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν πόλιν Φράγκοι τότε κατεδιώχθησαν καὶ κατεσφάγησαν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' τόσον ἐτρόμαξεν, ὥστε ἀμέσως ἐγκατέλειψε τὴν πρωτεύουσάν καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔπειτα ἀπὸ 57 ἐτῶν δουλείαν, ἔγινε καὶ πάλιν Ἑλληνική.

Μιχαὴλ Παλαιολόγος

3. Τὸ νέον Βυζαντιακὸν κράτος. Μετὰ τρεῖς ἑβδο-

μάδας ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος εἰσηλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πόλιν. Ἐκεῖ δὲ ἐστέφθη διὰ δευτέρωαν φορὰν αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀπὸ τὸν Ὁρθόδοξον Πατριάρχην, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν παλαιάν του ἔδραν. Ἄλλ' ἂν μὲ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεπληρώθη ἓνας θερμὸς πόθος τῶν Ἑλλήνων, αἱ ἐλπίδες των ὅμως διὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ ἀρχαίου Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ τὴν ἀνύψωσιν του εἰς τὴν προτέραν ἀκμὴν καὶ δόξαν, δὲν ἔμελλον ἀτυχῶς νὰ ἐκπληρωθοῦν. Τὸ νέον Βυζαντιακὸν κράτος οὔτε τὴν ἔκτασιν, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ παλαιοῦ εἶχεν. Ὁ δὲ Παλαιολόγος, ὅχι μόνον δὲν κατάρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὰς ὑπὸ τῶν Φράγκων, Βουλγαρῶν καὶ Σελτσούκων κατεχομένης Ἑλληνικᾶς χώρας καὶ νήσους, ἀλλ' οὐδὲ ἠδυνήθη νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του καὶ τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ κράτη τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Μόνον τὸν κίνδυνον τοῦ κρατους ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν δύο Σικελιῶν, Κ α ρ ο λ ο ν τὸν Ἀ ν δ ε γ α υ ἰ κ ὀ ν, κατάρθωσε διὰ καταλήλων ἐνεργειῶν νὰ ἀποτρέψῃ· προσέτι δὲ νὰ καταικήσῃ τοὺς Φράγκους τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ τοῦ παραχωρήσουν μερικὰς πόλεις. Αἱ πόλεις δὲ αὗται ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα ἑνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους, τοῦ «Δ ε σ π ο τ ἄ τ ο υ τ ο Ὑ Μ υ σ τ ρ ᾶ». Τὸ κράτος αὐτό, ἀφοῦ ἐπεξετάθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐξεδίωξε τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἔγινε σπουδαία ἐστία ἐθνικῆς ἀναζωογονήσεως. Ἄλλ' αὗται ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἐπιτυχίαι τοῦ Μιχαήλ, διότι τελευταίως τόσον ἐξέπεσε καὶ τόσον ἐμισήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διὰ μερικὰς ἀπερισκέπτους ἐνεργείας του, ὅπως ἦτο ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν κλπ., ὥστε, ὅταν ἀπέθανε, δὲν ἠξιώθη οὐδὲ τῆς ουνήθους βασιλικῆς ταφῆς...

iv.

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ
ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ

32ον

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

1. Ἡ πρώτη κοιτίς τοῦ Ἑλλήνων Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ γειτονικοὶ λαοὶ τοῦ Βυζαντίου—οἱ Βούλγαροι, οἱ Βλάχοι καὶ οἱ Σέρβοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἐξασθένειαν τοῦ κράτους, ὄχι μόνον εἶχον γίνεαι ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ καὶ ἐπιδρομὰς ἤρχισαν ἐναντίον αὐτοῦ, νέος φοβερὸς ἐχθρὸς παρουσιάζεται εἰς αὐτὴν τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς ἦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι. Οἱ Τούρκοι εἶναι μὲν συγγενεῖς μὲ τούς Σελτσούκους Τούρκους, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν φυλὴν, ἢ ὁποῖα κατ'ὥκει πρωτύτερα τὰς πέραν τοῦ Ὠξοῦ Τουρκικὰς χώρας. Εἰς ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς αὐτῆς, ὀνομαζόμενος Ἐρτογρούλ, ἦλθε μὲ 400 οἰκογενεῖας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Σελτσούκον σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδίν. Ἐπειδὴ δὲ ἐβοήθησεν αὐτὸν ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμους του, ὁ Ἀλαεδδίν, ἀνταμείβων τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ἐρτο-

γρούλ, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν μικράν τινα χώραν πλησίον τῆς Προύσης. Ἡ χώρα αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κοιτίς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

2. Ὁ γενάρχης τῶν Ὀθωμανῶν. Ταῦτα ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Μιχαήλ Η΄· ὁ Παλαιολόγος. Ἄλλ' οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔδωσε προσοχὴν εἰς τὸ κρατίδιον αὐτὸ διὰ τὴν μικρότητα καὶ τὴν ἀσημότητά του. Ἐν τούτοις ἡ μικρὰ αὐτὴ χώρα ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ φοβεροῦ ἔπειτα Ὀθωμανικοῦ κράτους! Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρτογρούλ, ἔγινεν ἡγεμῶν τοῦ μικροῦ κρατιδίου ὁ υἱὸς τοῦ Ὄσμαν ἢ Ὄθωμαν. Οὗτος, ἀφοῦ ἐνίκησε πολλὰς φορὰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἤρπασε μερικὰς πόλεις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, κατέλαβεν ἔπειτα τὴν Προῦσαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσάν του (1317). Ἀπὸ αὐτὸν δὲ τὸ μὲν κράτος ὠνομάσθη Ὄθωμανικόν, οἱ δὲ Τούρκοι Ὄθωμανοί. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ὄσμαν ἔγινεν ἰδρυτὴς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ γενάρχης τῶν Ὀθωμανῶν.

3. Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσομένων εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἦτο κατ' ἄρχαίς μικρὸν καὶ ἀσήμαντον. Ἄλλ' ὅμως τὸ κράτος αὐτὸ ταχέως ἐμεγάλωσε καὶ ἠυξήθη καταπληκτικῶς εἰς ἕκτασιν καὶ πληθυσμόν. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι οἱ ἡγεμόνες τῶν Ὀθωμανῶν δὲν ἔπαυσαν καταλαμβάνοντες χώρας Ἑλληνικὰς· τοὺς δὲ κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῶν κατάρθωναν νὰ ἐξισλαμίσουν, ἄλλους μὲν τὴν βίαν· ἄλλους δὲ μὲ τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Ἄλλος φοβερὸς τρόπος ἐξισλαμισμοῦ ἦτο τὸ παϊδομάζωμα. Ἐπειδὴ

δηλαδή οί Τούρκοι δέν ἦσαν τακτικοί καί εὐπειθεῖς στρατιῶται, δι' αὐτὸ ὁ Ο ὕ ρ χ ά ν, υἱὸς τοῦ Ὁσμάν, ἀπεφάσισε νά κάμῃ στρατὸν ἀπὸ Χριστιανόπαιδας, τοὺς ὁποίους ἤρπαζον οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὰς οἰκογενείας τῶν Χριστιανῶν εἰς κάθε χώραν, τὴν ὁποίαν ὑπέτασσον. Οἱ παῖδες αὐτοὶ ἠρπάζοντο εἰς ἡλικίαν 7—14 ἐτῶν, ἐξιλαμίζοντο καί ἐγυμνάζοντο διαρκῶς. Ὅταν δέ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερὰ καί ἄγρια τάγματα τῶν Γενιτσάρων (νέου στρατοῦ). Οἱ Γενίτσαροι ἦσαν οἱ πλέον φανατικοί καί ἄγριοι Τούρκοι στρατιῶται, διότι ἐλησμόνουν ὅτι κατήγοντο ἀπὸ Χριστιανοὺς γονεῖς.

Τὸ παιδομάζωμα ἄφησεν ὀδυνηρὰν ἀνάμνησιν εἰς τὸ ἔθνος· τοῦτο δέ μαρτυρεῖ καί τὸ ἐξῆς δημοτικὸν τραγούδι :

Ἄνάθεμά σε, βασιλιά, καὶ τρεῖς ἀνάθεμά σε,
Μὲ τὸ κακὸ ὀπόκανες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις.
Στέλνεις γιὰ παιδομάζωμα καὶ κάνεις Γενιτσάρους.
Κλαῖνε οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
Κλαίγω κι' ἐγὼ καὶ καίγομαι κι' ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω...
Πέρασι πῆραν τὸν γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Μὲ τοὺς Γενίτσαρους δὲ καὶ μὲ τὰς ἐξιλαμίσεις, οἱ Τούρκοι ἠῤῥησαν τόσον πολὺ τὸ κράτος των καὶ ἔγιναν τόσον ἰσχυροί, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου νὰ κατακτήσουν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τοιουτοτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς μέσα εἰς τὴν καρδίαν του καὶ ἀπὸ τὰ ἰδικὰ του σπλάγχνα, ἐξέθρεψεν, ἐνίσχυσε καὶ ἐμεγάλωσε τὸ φοβερὸν Ὀθωμανικὸν κράτος...

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Β΄. ΚΑΙ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Γ΄. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ

2. Βασιλεία Ἀνδρονίκου Β΄. Εἶδομεν ὅτι ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναστήσῃ τὸ παλαιὸν Βυζαντιακὸν κράτος (πβ. 31ον, 2), οὐδὲ νὰ τὸ ἀναδιοργανώσῃ, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς νέους ἐχθροὺς του, οἱ ὅποιοι ἀνεφάνησαν εἰς τὰ πρόθυρα αὐτοῦ.

Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀνδρόνικος Β΄, ὁ ὅποιος ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἠκύρωσε τὴν περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πρᾶξιν τοῦ πατρὸς του. Ἐπειτα δέ, ἵνα ἀποκρούσῃ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ἐμφανισθέντας Ὀθωμανοὺς Τούρκους, ἐπροσκάλεσεν ἐκ τῆς Ἰσπανίας τυχодиώκτας μισθοφόρους, τοὺς ὀνομαζομένους Καταλανοὺς, ἀντὶ νὰ ἀντιτάξῃ ἐγὼ χῶριον στρατόν, ὁ ὅποιος δὲν θὰ ἐχρειάζετο καὶ μεγάλην δαπάνην. Οὕτω οἱ Καταλανοί, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ὑπερήσπιζον γενναίως τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς χώρας, ἀπέβησαν ταχέως ἢ μάλιστα τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐκλήθησαν νὰ ὑπερασπίσουν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀντιδηλαδὴ νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐλήστευον τοὺς Ἕλληνας! Ἐπειτα δὲ ἐπέδραμον εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐξετράπησαν εἰς φρικτὰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας. Τέλος ἔφθασαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καί, ἀφοῦ κατέλαβον τὸ Φραγκικὸν Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, ἴδρυσαν ἐκεῖ ἰδικὸν τῶν Δουκᾶτων!

2. Βασιλεία Ἀνδρονίκου Γ΄. Ἄλλ' ὥς νὰ μὴ ἤρουν ὅλα αὐτά, προσετέθησαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐσωτερικαὶ φιλονικίαι καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ὁ ἕγγονος δηλαδὴ τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄, Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος

ρος, θέλων νά εξασφαλίση ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, περιήλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν πάππον αὐτοῦ. Ὁ ἔγγονος τότε, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν φίλον του Ἰωάννην Καντακουζηνόν, ὑπερίσχυσε καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, ὁ δὲ πάππος ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον καὶ ἔγινε μοναχός. Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐμφυλίου αὐτοῦ πολέμου ὠφελήθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἐξέτεινον τὰς κτήσεις των ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ κατέλαβον, καθὼς εἶδομεν, τὴν Προῦσαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των. Ἐκ ταύτης δὲ ὀρμώμενοι κατόπιν ὑπὸ τὸν νεὸν αὐτῶν Σουλτᾶνον, Οὐρχάν, κατεγίνοντο νά καταλάβουν τὴν Βιθυνίαν.

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ', θέλων νά ἀνακόψῃ τὰς προόδους τῶν Ὀθωμανῶν, ἐξε-

Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος

στράτευσεν ἐναντίον των εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνικήθη, ἠναγκάσθη νά ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ταπεινωμένος. Τότε ὁ Οὐρχάν κατέλαβεν ὀλόκληρον τὴν Βιθυνίαν μέχρι τοῦ Βο-

σπόρου καὶ ἡσυχολήθη εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Διήρесе δηλαδὴ αὐτὸ εἰς ἐπαρχίας, διοργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ συνέστησε, καθὼς εἶπομεν, τὸ φοβερὸν τάγμα τῶν Γενιτσάρων· ἔκοψε νομίματα καὶ ὥρισεν ἰδιαιτέρον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν Ὀθωμανῶν, διὰ νὰ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ Ἄνδρόνικος ἀπέθανε κατὰ τὸ 1341, χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ πράξῃ τίποτε πλέον πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ.

34ον

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, ἀφοῦ κατέλαβον μὲ τὸν σουλτᾶνον των Οὐρχάν ὅλην τὴν Βιθυνίαν, ἔπειτα κατῶρθωσαν νὰ βάλουν τὸν πόδα των καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Οὐρχάν δηλαδὴ ὠφελούμενος ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τοῦ Ἰωάννου Ε΄, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν πατέρα του Ἄνδρόνικον Γ΄, καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν (1354). Ὀλίγα χρόνια ἀργότερα τὸν Οὐρχάν διεδέχθη ὁ Μουράτ Α΄, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους κατακτητὰς τῶν Τούρκων. Οὗτος ὁρμᾷ ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν, γίνεται κύριος τῆς Θράκης καὶ καταλαμβάνει τὴν Ἄδριανούπολιν (1365), τὴν ὁποίαν ἔκαμε δευτέραν πρωτεύουσάν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε΄, ἀφοῦ δὲν κατῶρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν, ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ εἰρήνην μὲ τὸν Μουράτ καὶ νὰ δεχθῆ νὰ τοῦ πληρῶνῃ κατ' ἔτος φόρον ὑποτελείας! Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ ὁρμᾷ εἰς τὴν Βαλκανικὴν καταλαμβάνει τὴν Μα

κεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, κυριεύει τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὑποτάσσει τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ τοιαύτη πρόοδος τῶν Τούρκων ἐφόβισε τοὺς Σέρβους, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ συνηνώθησαν μὲ τοὺς Βοσνίους, τοὺς Κροάτας καὶ ἄλλους Χριστιανικοὺς λαοὺς, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντὶον τοῦ Μουράτ. Ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην μάχην, ἣ ὁποία ἐγένινεν εἰς τὸ Κ ο σ σ υ φ ο π ἔ δ ι ο ν (1389), ὁ Μουράτ τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς κατέστρεψε. Τὴν νικην ὅμως αὐτὴν τὴν ἐπλήρωσε μὲ τὴν ζωὴν του, διότι ἐφονεύθη ἀπὸ κάποιον γενναῖον Σέρβον, ὁ ὁποῖος τραυματισμένος ἔκειτο μεταξὺ τῶν νεκρῶν.

2. Κατακτήσεις τοῦ Βαγιαζήτ. Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Β α γ ι α ζ ή τ, ὁ ὁποῖος ἦτο ὀρμητικώτερος ἀπὸ τὸν πατέρα του δι' αὐτὸ ὠνομάσθη κ ε ρ α υ ν ὀ ς (γιλδιρίμ). Οὗτος, ἀφοῦ ὑπεχρέωσε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ε΄, νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν ὀχυρὰν Φ ι λ α δ ἔ λ φ ε ι α ν, ὑπέταξεν ὅλους τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔπειτα περνᾷ πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰσβάλλει εἰς τὴν Βλαχίαν, τὴν κάμνει φόρου ὑποτελῆ καὶ ἀρχίζει τὰς ἐπιδρομάς του ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Εὐρωπαῖοι, ὅταν εἶδον ὅτι ἀπειλοῦνται οἱ ἴδιοι, ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Πάπας ἐνήργησε μὲ πολλὴν δραστηριότητα. Τοιουτοτρόπως Οὐγγροι, Γάλλοι, Γερμανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Σ ι γ ι σ μ ο ὕ ν δ ο υ, ἐπροχώρησαν ἕως τὴν Ν ι κ ὀ π ο λ ι ν τῆς Βουλγαρίας. Ἐκεῖ ὅμως καταφθάνει ἐντὸς ὀλίγου ὁ Βαγιαζήτ, συνάπτει μὲ αὐτοὺς μάχην φονικὴν, τοὺς κατανακᾷ καὶ κατασφάζει τοὺς περισσότερους (1396). Μετὰ τὴν νικην αὐτὴν ὀρμᾷ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀρχίζει νὰ τὴν πο-

λιορκῆ. Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β΄. Παλαιολόγος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ε΄, ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης ἄλλ' ὄλαι αἱ προσπάθειά του ἀπέτυχον. Τότε πλέον ἐφαίνεται, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ τελευταία ὥρα τῆς πρωτεύουσας. Εὐτυχῶς ἔσωσεν αὐτὴν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ὁ τρομερὸς ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων Ταμερλάνος. Οὗτος δηλαδὴ, ἀφοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μὲ 800 χιλ. ἄνδρας, ἠπειλήσεν νὰ καταστρέψῃ ἐκ θεμελίων τὸ Τουρκικὸν κράτος. Ὁ Βαγιαζήτ ἀμέσως ἔτρεξεν ἐναντίον του μὲ 350 χιλ. στρατόν. Ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην μάχην, ἡ ὁποία ἔγινε παρὰ τὴν Ἄγκυραν (1402), ὄχι μόνον ἐνικήθη, ἀλλὰ καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος· ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον ἀδόξως εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν.

3. Κατακτήσεις τοῦ Μουράτ Β΄. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ, οἱ υἱοὶ του περιέπεσαν εἰς ἐμφυλίους ἔριδας, ἐκ τῶν ὁποίων ὄχι ὀλίγον ὠφελήθη τὸ Ἑλληνικὸν κράτος· τέλος δὲ ὑπερίσχυσε ὁ Μωάμεθ Α΄, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἔζησεν ἐν εἰρήνῃ. Ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Μουράτ Β΄, μόλις κατέλαβε τὴν ἀρχὴν, ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτὴν. Οἱ Τούρκοι ὤρμησαν ἐναντίον αὐτῆς μὲ λύσσαν, ἐχρησιμοποίησαν δὲ διὰ πρώτην φοράν πυροβολικόν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέκρουσαν μὲ θαυμαστὴν γενναιότητα καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγουν ἐντροπιασμένοι. Ὁ διάδοχος ὅμως τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης Η΄, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ εἰρήνην μὲ τὸν Μουράτ, ἠναγκάσθη νὰ τοῦ παραχωρήσῃ ὅλας τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις. Ἡ εἰρήνη ὅμως αὕτη δὲν ἠμπόδισε τὸν Μουράτ νὰ ἐπέλθῃ ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν τώρα κατεῖχον οἱ Βενετοί, καὶ νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν (1430)· ἔπειτα κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν, κατόπιν

Σκευδέρμπτης

τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον οἱ Φράγκοι, καὶ τέλος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Ἐπὶ 10 ἔτη περίπου ὁ Μουράτ δὲν ἐπῆλθεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι τὸν ἠμπόδιζον οἱ ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ἐναντίον τοῦ ἠρωϊκοῦ στρατηγοῦ τῶν Οὐγγρων Οὐνυάδου καὶ τοῦ ἐμπειροπολεμοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀλβανῶν Γεωργίου Καστριώτου ἢ Σκεντέρμπεη.

4. Τελευταῖα, προσπάθειαι τοῦ Ἰωάννου, ὅπως σώσῃ τὸ κράτος. Ὁ αὐτοκράτωρ ὁμοίως Ἰωάννης, προβλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως καὶ τοῦ Πάπα· ἀλλ' οὗτοι ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὰς συμφορὰς καὶ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Πάπας ἀπήτησε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν· τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα καὶ νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν (Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν ὠφέλησε καθόλου τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Διότι οἱ Οὐγγροι, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν Λαδίσλαον καὶ Οὐνυάδην ἐπῆλθον ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐνίκηθησαν εἰς τὴν Βάρναν (1444), ὅπου ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ Λαδίσλαος. Ὁ Μουράτ μετὰ τοῦτο ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ Δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαίολόγου, ὁ ὁποῖος κατεῖχεν ὅλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον καὶ εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠγωνίσθη γενναίως, ἀλλὰ πρὸ τῶν ὑπερτέρων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ συνάψῃ μὲ αὐτὸν εἰρήνην ταπεινωτικὴν.

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος

Ν. Γκιοπούλου 'Ιστορ. Βυζαντ. 'Ελληνισμού έκδ. Β' άντ. 5.000 8

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Κωνσταντῖνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η΄, αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνηγορεύθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ. Ὁ φιλόπατρις καὶ ἥρωϊκὸς Κωνσταντῖνος ἀφήσας τότε τὸ δεσποτάτον του εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Θωμᾶν καὶ Δημήτριον, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Μάρτιον τοῦ 1449 καὶ ἐφόρεσε τὸ στέμμα—τὸ ἀκάνθινον καὶ μαρτυρικὸν στέμμα τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Διότι τὸ κράτος τοῦτο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην περιελάμβανεν ὀλίγας χώρας, τὰς δὲ ἄλλας εἶχον καταλάβει οἱ Τούρκοι, μερικὰς δὲ κατεῖχον οἱ Ἑνετοὶ καὶ ὀλίγας Ἕλληνας δεσπῶται. Εὐρίσκετο δὲ πρὸς τούτοις εἰς μεγάλην παρακμὴν καὶ ἀθλιότητα. Δὲν εἶχεν οὔτε στρατόν, οὔτε στόλον, οὔτε χρήματα. Ὁ στρατὸς του συνέκειτο μόλις ἀπὸ 7 χιλ. ἀνδρας, ὁ δὲ στόλος περιελάμβανεν 20 μόνον πλοῖα!

2. Μωάμεθ καὶ παρασκευαὶ αὐτοῦ. Τοιαύτη νοι κῶβιου κλοουθεουρ λου ο λειλιε Σουλιγουζ ειοπο, ὄσουκρη οουκουιλκῶζουρ οου Σιοουοικικκ λι οιλ Μουράτ διαδεχθεῖς, Μωάμεθ ὁ Β΄. Οὗτος, ἂν καὶ νεώτατος τὴν ἡλικίαν—μόλις 21 ἔτους—ἦτο ὀξὺς καὶ ὀρμητικὸς, κατεῖχετο δὲ ἀπὸ τὴν φλογερὰν ἐπιθυμίαν νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον ὄλαι αἱ προσπάθειαι τῶν προκατόχων του ἔτεινον, δηλαδὴ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ τὴν κάμῃ πρωτεύουσαν τοῦ Τουρκικοῦ

κράτους. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ πρῶτον μὲν ἔκτισεν ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου φρούριον (Ρούμελη Χισάρ) ἀπέναντι ἄλλου φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς ὁ Βαγιαζήτ (Ἀνατὸ

Μωάμεθ ὁ Κατακτητῆς

Χισάρ), διὰ νὰ μὴ ἔρχονται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τρόφιμα ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἐπειτα δέ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐκ μέρους τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου βοήθειαν, ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν τοῦ Τ ο υ ρ α χ ἄ ν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

3. Παρασκευαί τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ βασιλεύσῃ ἀξιοπρεπῶς ἢ νὰ πέσῃ ἐντίμως ὑπὲρ αὐ-

του, ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ τεῖχη, νὰ εἰσάγῃ τροφάς καὶ νὰ ἐνισχύῃ, ὅσον ἦτο δυνατόν, τὸν μικρὸν τοῦ στόλου. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλε ζητῶν τὴν συνδρομὴν τοῦ Πάπα καὶ τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Δυστυχῶς αἱ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Πάπα σταλεῖσαι βοήθειαι ἦσαν μικραὶ καὶ ἀσήμαντοι, ἡ δὲ σπουδαιότερα ἦτο ἡ τοῦ Γενοάτου Ἰ ο υ σ τ ι ν ι ἄ ν η, ὁ ὁποῖος ἐλθὼν μὲ 700 ἄνδρας, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης.

4. Ἐναρξεις τῆς πολιορκίας Ἐφοῦ συνεπλήρωσε καὶ αἱ πρῶται ἐπιθέσεις τὰς προπαρασκευάς του ὁ Μωάμεθ, ἐπῆλθε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὀδηγῶν 190 χιλ. ἄνδρας περὶπου καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτὴν ἀπὸ ξηρᾶς. Ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ, ἀποτελούμενος ἐκ 400 πλοίων, ἐπλευσεν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Βουλγάρου ἀρνησιθρήσκου, ἵνα πολιορκήσῃ αὐτὴν διὰ θαλάσσης. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ εἴσοδος τοῦ λιμένος τῆς πόλεως (Κεράτιος κόλπος) ἐφράσσετο ἀπὸ σιδηρᾶν ἄλυσιν, δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ, ἀλλ' ἠγκυροβόλησεν ἔξωθεν αὐτοῦ. Ἀντιθέτως οἱ Ἕλληνες εἶχον μίαν μεγάλην ναυτικὴν ἐπιτυχίαν—ἐπιτυχίαν, ἡ ὁποία ἦτο πρόδρομος τῶν κατορθωμάτων τοῦ Κατσώνη καὶ τοῦ Μιαούλη. Πέντε δηλαδὴ Χριστιανικὰ πλοῖα, ὑπὸ τὸν Ἕλληνα πλοίαρχον Φ λ α ν τ α ν ε λ λ ᾱ ν κομίζοντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τροφάς, περιεκυκλώθησαν ἀπὸ ὀλόκληρον τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἄλλ' ὁ γενναῖος πλοίαρχος καὶ οἱ Ἕλληνες ναῦται διὰ τῆς ὑπερόχου τόλμης καὶ ἀνδρείας αὐτῶν, ὄχι μόνον ἠνάγκασαν δύο φορὰς τὸν Τουρκικὸν στόλον νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν, ἀλλὰ καὶ ἔκαυσαν πολλὰ πλοῖα καὶ ἐφόνευσαν χιλιάδας Τούρκων ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ Μωάμεθ.

Ἐπειτα δὲ τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα πλοῖα, σῶα καὶ ἀκέραια, ἀνέσυραν τὴν ἄλυσιν καὶ εἰσηλθον ἀνενόχλητα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον! Ὁ Σουλτᾶνος τότε ἀπὸ τὴν ὀργὴν του καὶ τὴν μανίαν διὰ τὸ πάθημα τοῦτο, ἔκαμε καὶ αὐτός, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν Γενοατῶν, ἕν ἀληθῶς σπουδαῖον κατόρθωμα. Κατόρθωσε δηλαδὴ νὰ μεταβιβάσῃ διὰ ξηρᾶς ἑβδομήκοντα περίπου πλοῖα ἀπὸ τὸ Διπλοκίονιον τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, διὰ δρόμου τὸν ὁποῖον εἶχε στρώσει μὲ σανίδας ἀλειμμένας μὲ πάχος. Τοιοιυτρόπως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπολιορκήθη στενωῶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

5. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Μωάμεθ. Ἄλλὰ καὶ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ δὲν ὠφέλησε πολὺ τὸν Μωάμεθ. Διότι οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἀπέκρουσαν τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ γενικὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφοδον ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ ταύτην, ἔστειλε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ἀπεσταλμένους καὶ ἐπρότεινε εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν μεγιστάνων του καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς πόλεως νὰ ἀπέλθῃ ἀνενόχλητος εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁποίας παρεχώρει εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὁ μεγαλόφρων Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὰς ἔλκυστικὰς προτάσεις τοῦ Μωάμεθ, μὲ τὴν ὑπέροχον ἐκείνην ἀπάντησιν: «Τὸ νὰ σοῦ παραδώσωμεν τὴν πόλιν οὔτε ἐγὼ ἵμπορῶ νὰ τὸ κάμω, οὔτε κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν κατοικούντων ἐδῶ, διότι ὅλοι ἔχομεν λάβει κοινὴν ἀπόφασιν—νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὴν θέλησίν μας, χωρὶς νὰ λογαριάσωμεν τὴν ζωὴν μας!»

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. Ὁ Κωνσταντῖνος μανθάνει τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν ἀπόφασιν τοῦ Μωάμεθ. τὴν, ὅταν ἔμαθεν ὁ Μωάμεθ, ἀπεφάσισεν ὅπως τὴν 29 Μαΐου (1453) ἐπιχειρήσῃ γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔμαθεν ἐγκαίρως τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μωάμεθ, δι' αὐτὸ τὴν προηγουμένην τῆς ἀπαισίας ἐκείνης ἡμέρας προσκαλεῖ τοὺς στρατηγούς τῆς πόλεως καὶ τοὺς ὑπενθυμίζει, ὅτι ὁ ἀγὼν εἶναι ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος. Τοὺς προτρέπει δὲ νὰ ἀγωνισθοῦν μὲ ἀνδρείαν καὶ αὐταπάρνησιν ὡς ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων· τέλος δὲ μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τοὺς λέγει τὰ λόγια ἐκείνα, τὰ ὁποῖα θὰ συγκινοῦν πάντοτε κάθε πατριωτικὴν ψυχὴν: « Εἰς τὰς χεῖράς σας », εἶπε, « ἐμπιστεύομαι τὸ ταπεινωμένον σκῆπτρόν μου καὶ τὴν ἔνδοξον αὐτὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων—τὴν πόλιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντῖνου, ἣ ὁποία εἶναι ἡ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ». Τότε ὅλοι οἱ παριστάμενοι ἀνέκραξαν μὲ συγκίνησιν: « Ἄς ἀποθάνωμεν ὅλοι ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ». Ἐπειτα ὁ Κωνσταντῖνος πηγαίνει εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου εἶχε συρρεύσει ὁ λαός, ἀκούει μὲ κατάνυξιν τὴν λειτουργίαν—τὴν τελευταίαν Ἑλληνικὴν λειτουργίαν—εἰς τὸν ναόν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 900 περίπου χρόνια ἦτο τὸ στόλισμα καὶ ἡ μητρόπολις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας· ζητεῖ συγχώρησιν ἀπὸ τοὺς παρισταμένους καὶ μεταλαμβάνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Τέλος δὲ προσκαλεῖ τοὺς πιστοὺς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης πίστεως καὶ σπεύδει ἐκεῖ,

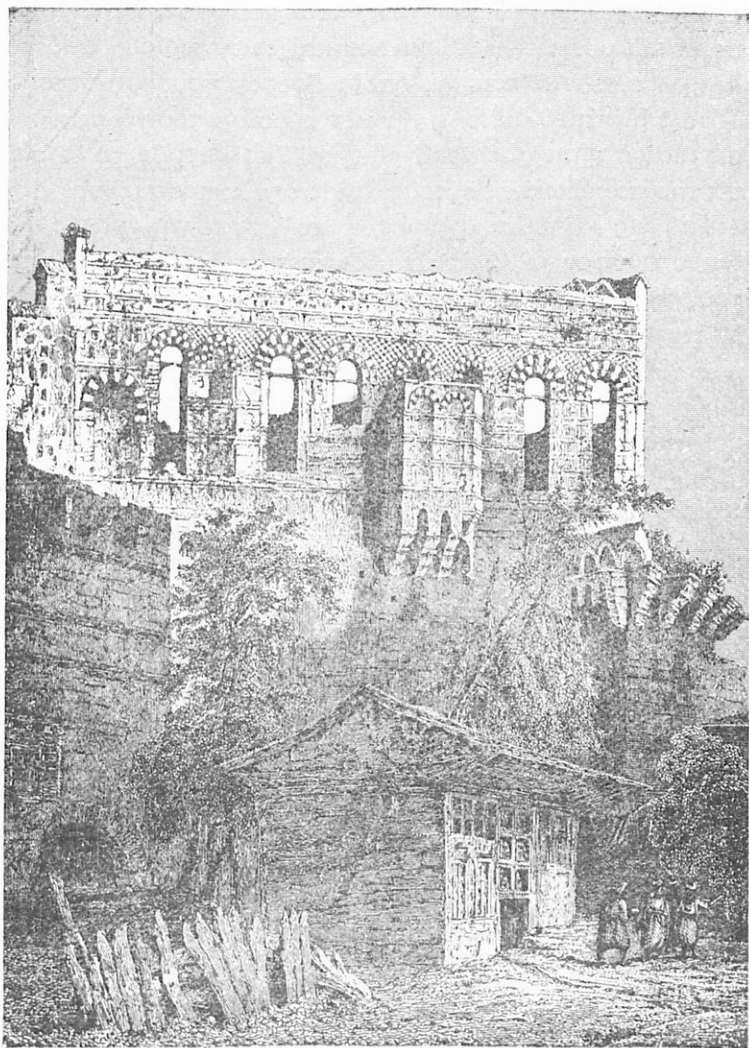
δπου ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος ἐκάλει αὐτόν. Ἐπιθεωρεῖ τὰ τεῖχη, ἐνθαρρύνει τοὺς φρουροὺς καὶ καταλήγει εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, ὅπου ἦτο τὸ στρατηγεῖόν του.

2. Ἡ μεγάλη κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδος. Τὴν δευτέραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν κρότος Τουρκικοῦ τηλεβόλου ἔξωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. Αἱ ἔφοδοι τῶν Τούρκων ἤρχισαν λυσσώδεις—ἡ μία ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην, ὡσάν κύματα θαλάσσης ἀγριεμένα. Οἱ Τούρκοι ὠρμῶν ἀκράτητοι ἐνῶ ἄλλοι προσεπάθουν νὰ ἀναβοῦν εἰς τὰ τεῖχη διὰ κλιμάκων· ἄλλ' οἱ Ἕλληνες μὲ ἀνδρείαν καὶ γενναίτητα ὑπεράνθρωπον τοὺς ἀπέκρουον ἢ τοὺς ἐκρήμιζον ἀπὸ τὰ τεῖχη. Φοβερά ἦτο ἡ σκηνὴ, ἡ ὁποία ἐξετυλίσσετο ἐκεῖ κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας. Ἡγωνίζετο ἡ μανία καὶ ἡ φιλοπατρία, ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ βαρβαρότης, ὁ Σταυρὸς καὶ ἡ ἡμισέληνος τὸν φοβερόν τῆς ἐπικρατήσεως ἀγῶνα. Ὁ ἥλιος ἐφώτισε διὰ μίαν φοράν ἀκόμη ἐλευθέραν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων. Διότι οἱ Τούρκοι δὲν εἶχον κατορθώσει τίποτε. Τότε ἐπέρχεται ὁ ἴδιος ὁ Σουλτάνος μὲ τοὺς Γενιτσάρους. Ἡ ἔφοδος ἦτο λυσσώδης. Ἀλλὰ καὶ αὕτη γενναίως ἀποκρούεται. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν πάλιν νικηταί !

3. Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐξαφνα ὅμως μερικοὶ Τούρκοι ἀνακαλύπτουν μίαν μικρὰν ὑπόγειον πύλην, τὴν *Ξυλόπορταν*, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐλησμόνησαν νὰ κλείσουν. Ἀμέσως εἰσορμοῦν δι' αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν καὶ καταλαμβάνουν τὰ νῶτα τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Φοβερά ἦτο τότε ἡ θέσις των. Ἀπὸ παντοῦ κτυποῦμενοι ἐμάχοντο καὶ ἐπιπτον ἡρωϊκῶς. Ὁ Κωνσταντῖνος μάχε-

ται ὡς ὁ τελευταῖος στρατιώτης, μάχεται ὡς-λέων ἐπὶ πέντε ὥρας. Τέλος δὲ ὅλοι οἱ περὶ αὐτὸν φθνεύονται. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος φοβηθεὶς μήπως συλληφθῆ ζωντανός, φωνάζει ἀπελπισμένα : « Δὲν ὑπάρχει κανένας Χριστιανός, διὰ νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου ; » Ἄλλὰ δὲν εἶχε τελειώσει τὰς λέξεις αὐτάς, ὅτε Τοῦρκος στρατιώτης τὸν κτυπᾷ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ τὸν ρίπτει νεκρόν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔπεσεν, ἀλλ' ἔπεσεν ὡς ἥρωας καὶ ὡς μάρτυρ.

4. Ἡ Κωνσταντινούπολις Ὡς θηρία ἀνήμερα εἰσώρ-
 εις τοὺς Τούρκους. ἤρμυσαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν ἄφοῦ ἔσφαξαν τὴν ἀθάνατον φρουρὰν τῆς πόλεως, διεσπάρησαν εἰς αὐτὴν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν διαρπαγὴν. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισαν. Μόνον ὀλίγοι Κρήτες ναῦται, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον ἕνα πύργον, ἔμειναν ἀγωνιζόμενοι μέχρι τῶν μεταμεσημβρινῶν ὥρῶν τῆς 29ης Μαΐου· οὗτοι δὲν ἤθελον μὲ κανένα τρόπον νὰ παραδοθοῦν. Τότε καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ θαυμάσας τὴν ἀνδρείαν των, ἐπέτρεψε νὰ ἀπέλθουν μὲ τὰ ὅπλα των καὶ τὴν σημαίαν των ἀνενόχλητοι. Τέλος οἱ Τοῦρκοι ὥρμυσαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν πλῆθος λαοῦ εἶχε καταφύγει. Ἔσπασαν τὰς θύρας διὰ πελέκεων καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισαν. Τὰ ὄργανα καὶ τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν, ἦσαν φρικώδη, ἀπερίγραπτα. Ἐμόλυναν τὸν ἱερόν ἐκεῖνον ναὸν καὶ τὸν ἐλεηλάτησαν καὶ τὸν ἀπενύμωσαν ἀπὸ ὅ,τι πολῦτιμον εἶχε. Τὴν μεσημβριαν εἰσῆλθεν ἔφιππος εἰς τὴν πόλιν ὁ Μωάμεθ καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου Τοῦρκος ἱερεὺς ἔκαμε προσευχὴν ἀπὸ τότε δὲ ὁ μεγάλος ἐκεῖνος Χριστιανικὸς ναὸς μεταβλήθη εἰς τζαμίον ! Ἔπειτα ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ ἀνευ-

Ἐρείπια παλατιοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

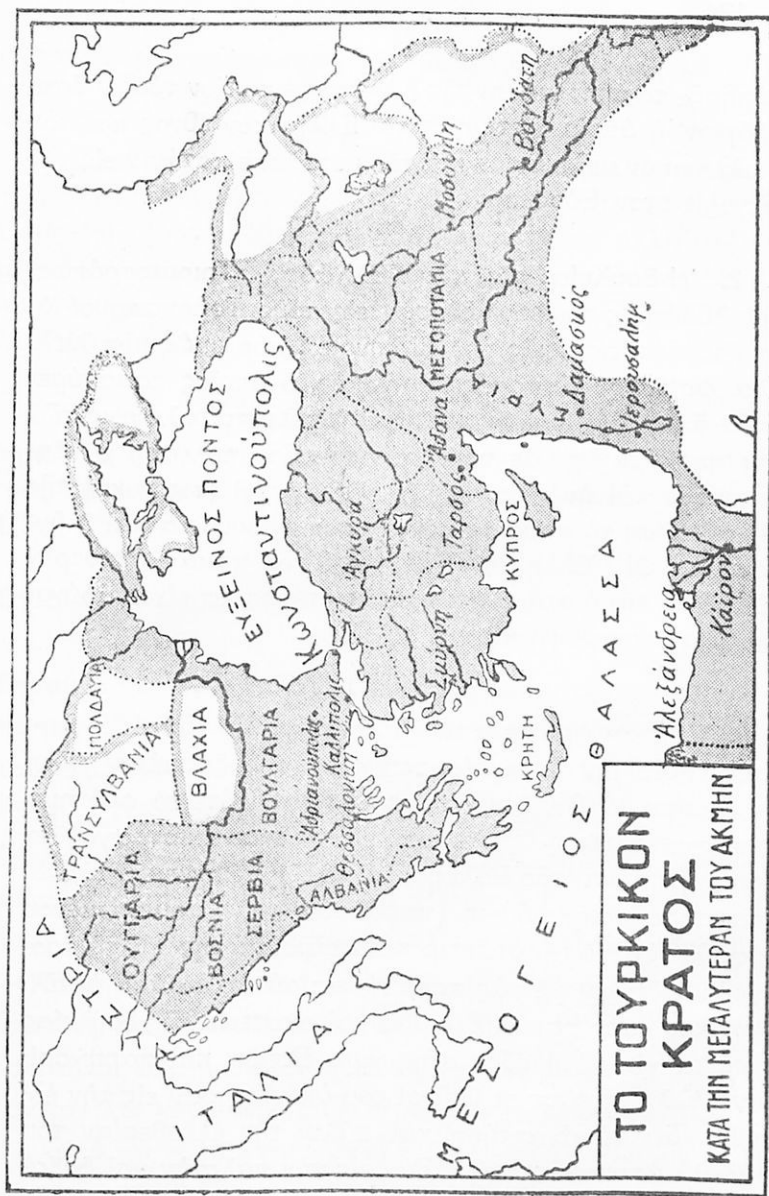
ρεθῆ ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου· πράγματι δὲ ἀνευρέθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν πτωμάτων καὶ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλά του, τὰ ὁποῖα ἔφερον χρυσοῦς ἀετούς. Τότε ὁ Μωάμεθ διέταξε τὴν μὲν κεφαλὴν του νὰ στήσουν εἰς μίαν στήλην πρὸς ἐπίδειξιν καὶ ἐκφοβισμόν, τὸ δὲ σῶμά του παρέδωκεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρὸς ταφήν. Καὶ ἐτάφη εἰς κάποιον ἄγνωστον καὶ ταπεινὴν γωνίαν ὁ Κωνσταντῖνος· ἀλλ' ἂν εἶναι ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς ὁ τάφος του, τὸ ὄνομά του ὅμως εἶναι βαθεῖα χαραγμένον εἰς ὅιαν τὰς Ἑλληνικὰς καρδίας—τὸ ὄνομα τοῦ ἐνδοξοτέρου Ἑλληνος αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ἡ αὐταπάρνησις, ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ ἥρωϊσμός ἀποτελοῦν μοναδικὸν παράδειγμα εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν...

37ον

ΑΛΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Αἱ ὑπόλοιποι Ἑλληνικαὶ χῶραι. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τούρκοι ἔστρεψαν τὰ κατακτητικὰ τῶν βλέμματα κατὰ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Καὶ πρῶτον κατέλαβον τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετέβαλον τὸν Παρθενῶνα εἰς τζαμίον· ἔπειτα ὁ Μωάμεθ ὑπέταξε τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν ὁποῖαν ἦσαν ἄρχοντες οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ κατέλυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Βραδύτερον κατέλαβεν, ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας, τὰς χώρας καὶ τὰς νήσους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Βενετοί. Ἡ τελευταία δὲ χώρα, ἡ ὁποία ὑπετάγη εἰς τοὺς Τούρκους, ἦτο ἡ ἥρωϊκὴ μεγαλόνησος Κρήτη. Ἡ ἀντίστασις τῶν κατοίκων τῆς διήρκεσεν 25 ἔτη! Τοιουτοτρόπως ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατελύθη ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία ἐπὶ χίλια ἔτη

ὑπῆρξε τὸ προπύργιον τῆς Εὐρώπης ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἢ ὅποια διετήρησε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν μετέδωκε κατόπιν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Εὐρώπην.

2. Ἡ δουλεία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐξέσπασαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ὡς μία θύελλα, ὡς ἓνας χεῖμαρρος ὀρμητικός, ὁ ὁποῖος παρασύρει πᾶν ὅ,τι εὔρει ἔμπρὸς του. Καὶ ἡ τελευταία λάμψις τῶν γραμμάτων ἔσβυσε τότε πᾶν σημεῖον πολιτισμοῦ ἐξηφανίσθη καὶ ἠπλώθη εἰς τὴν χώραν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸ πνευματικὸν σκότος, ἡ δουλεία καὶ ἡ δυστυχία. Οἱ Ἕλληνες εἶχον χάσει τὰ πάντα ὑπέφερον δὲ τόσα κακὰ καὶ τόσα βάσανα, τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ κανεὶς.

3. Ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἂν οἱ Ἕλληνες ἐξῆχασαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ τὴν δοξασμένην πρωτεύουσαν αὐτῶν, δὲν κατεστράφησαν, οὔτε τὸ φρόνημά των κατεστράφη. Ἐκλαυσαν εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια των τὴν πτώσιν τῆς Πόλης των καὶ ἐδημιούργησαν τὰς ὠραιότερας παραδόσεις (παράδοσις τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ!) ἀπὸ τὴν στάκην καὶ τὰ ἐρείπιά της. Μὲ τὰ τραγούδια δὲ καὶ μὲ τὰς παραδόσεις αὐτὰς ἐτράφη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τὰ μαῦρα καὶ σκοτεινὰ τῆς δουλείας χρόνια εἰς αὐτὰ εὔρε στήριγμα, ἐλπίδα καὶ παρηγορίαν. Ἀλλὰ ταχέως οἱ θρηνοὶ του ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἀνακτήσῃ καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του καὶ θὰ ἀποκατασταθῇ πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν καὶ δοξασμένην κληρονομίαν τῶν πατέρων του. Καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῆ

μέ τον καιρόν ἐγιγαντώθη καί μετεβλήθη εἰς ἔθνικόν ἰ-
δανικόν καί πίστιν ἀληθινήν.

Τά πικρά τῆς δουλείας χρόνια διετήρησαν καί ἐγιγάν-
τωσαν τὸ ἔθνικόν αἴσθημα. Μὲ τὸ αἴσθημα αὐτὸ ἐβασα-
νίσθη ἐπὶ τόσους αἰῶνας τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀλλὰ καί
μὲ αὐτὸ ἐνεθαρρύνθη καί ἠγωνίσθη καί κατώρθωσε τέ-
λος νὰ θραύσῃ τὰς ἀλύσεις του καί νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐ-
λευθερίαν του...

4. Δημοτικὸν τραγούδι τῆς ἀλώσεως. * Ἐν ἀπὸ τὰ
δημοτικὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα διερμηνεύουν τὸν πόνον,
τοὺς πόθους καί τὰ ὄνειρα τοῦ ἔθνους, εἶναι καί τὸ
ἑξῆς :

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπου-
(ράνια.

Σημαίνει κι' ἡ Ἁγιά Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
Μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἐξήντα δυὸ καμπάνες,
Κάθε καμπάνα καί παπάς, κάθε παπάς καί διάκος.
Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ Πατριάρχης,
Κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες,
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καί νάβγῃ ὁ βασιλέας.
Φωνὴ τοὺς ἤλθε ἐξ οὐραγοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
— « Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι' ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
Παπάδες, πάρτε τὰ ἱερὰ καί σεῖς, κεριά, σβηστήτε,
Γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ...
Μόν' στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νάρθουνε τριά καράβια,
Τ' ὄνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καί τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
Τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,

Μὴ μᾶς τὴν πᾶρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγάρισουν».
 Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.

— « Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζεις,
 Πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι δικὰ μας εἶναι ».

VI

ΤΑ ΕΠΙΣΗΜΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ

38ον

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

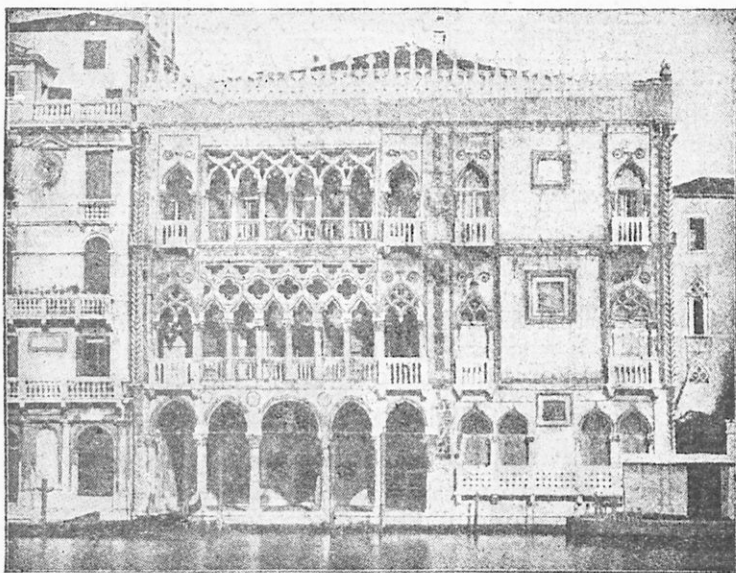
1. Ἡ κατάσταση τῆς Εὐρώ- Ἡ μεγάλη μετανά-
 πης πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως. στευσις τῶν ἔθνῶν,
 καθὼς εἶδομεν (πβ. βον), ἐπέφερε τὴν κατάλυσιν τοῦ
 Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Νέα κράτη ἰδρύθησαν τό-
 τε, ἀλλὰ οἱ κατακτηταὶ οὐδόλως ἐφρόντισαν διὰ τὴν
 πρόοδον τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν. Σχολεῖα
 δὲν ὑπῆρχον, παρὰ τὰ μοναστήρια. Ἡ παιδεία ἦτο εἰς
 τὰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου. Αἱ τέχναι πα-
 ρημελήθησαν. Ἀσφάλεια δὲν ὑπῆρχε. Διὰ τοῦτο κάθε
 κίνησις καὶ σχέσις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ εἶχε παύ-
 σει. Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπεκράτησεν εἰς
 τὴν δυτικὴν Εὐρώπην σκότος ἀμαθείας καὶ στασιμότη-
 τος. Ἡ ἐποχὴ αὕτη τῆς στασιμότητος καὶ τῆς ἀμαθείας
 ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν μ ε σ α ί ω ν. Ἀλλ'
 ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν ἡ κατάσταση τῆς
 εὐρώπης ἤρχισε νὰ μεταβάλλεται. Εἰς τοῦτο συνετέλε-

σεν ἢ ἐπικοινωνία, εἰς τὴν ὁποῖαν ἦλθε τότε ἡ καθυστερημένη Εὐρώπη μετὰ τὴν πολιτισμένην Ἀνατολήν. Ἦρχισαν λοιπὸν ἀπὸ τότε νὰ προοδεύουν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδρύθησαν τὰ πρῶτα Πανεπιστήμια καὶ ἄλλα ἀνώτερα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἤρχισαν νὰ διδάσκωνται τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστήμαι καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ μοναστήρια ἤρχισαν δὲ νὰ σπουδάζωνται καὶ νὰ καλλιεργοῦνται ταῦτα ἀπὸ ἀνθρώπους ὄχι μόνον κληρικούς, ἀλλὰ καὶ λαϊκούς.

2. Μετανάστευσις λογίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν πρόοδον τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μεγάλως συνετελεσε καὶ ἡ μετανάστευσις εἰς αὐτὴν λογίων Ἑλλήνων. Πολλοὶ δηλαδὴ λόγιοι Ἕλληνες πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ τὴν ἀλωσιν αὐτῆς, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ υποφέρουν τὸν ἄγριον ζυγὸν τῶν Τούρκων, ἐμετανάστευσαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἰταλίας, ὅπου εὕρισκαν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν. Ἐκ τῶν λογίων τούτων σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ πολὺς Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Χαλκοκονδύλης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ ἄλλοι πολλοί.

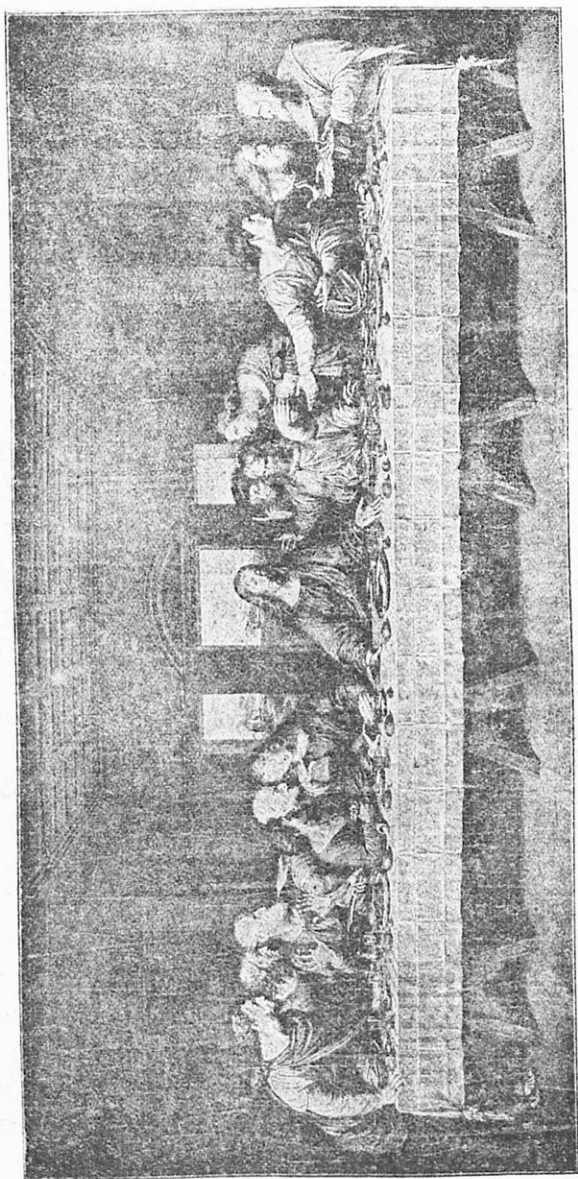
3. Ἀναγέννησις. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἔκαμαν γνωστὰς τὰς προόδους τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξήγειραν τὸν ζῆλον ὑπὲρ τῶν κλασσικῶν σπουδῶν καὶ τῆς τέχνης. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐκπληττόμενοι

ἐπὶ τὰς ὑψηλὰς ἰδέας καὶ τὰς μεγάλας ἀληθείας, ἀπὸ τὴν ζωηρὰν φαντασίαν, τὸ καλλιτεχνικὸν ὕφος καὶ τὴν ὠραίαν γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἤρχισαν γὰρ μελετοῦν τὰ ἔργα τῆς γραφίδος καὶ τῆς τέχνης των. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, οἱ ὁποῖοι ἦσαν βυθισμένοι εἰς τὸ πνευματικὸν σκότος τῶν χρόνων ἐκείνων, ἤρ-

Μέγαρον ἐποχῆς Ἀναγεννήσεως

χισαν τώρα νὰ ἀναβλέπουν καὶ νὰ φωτίζονται ἀπὸ ἓνα νέον φῶς—τὸ φῶς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐκράτουν καὶ περιέφερον εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὡσὰν λαμπάδα φωτεινῆν. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐπῆλθε μία μεγάλη πρόοδος εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὠραίας τέχνας καὶ ἐν γένει εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ἡ

Μυστικός Δείπνος

(Τοῦ Α. Δοβίντσπ)

Ν. Γκινοπόδλου Ἴστορ. Βυζαντ. Ἑλληγισμοῦ ἐκδ. Β' ἀντ. 5.000

9

ἐποχή αὐτὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζεται Ἀναγέννησις.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔξοχοι ποιηταὶ καὶ περίφημοι συγγραφεῖς ὅπως ὁ Ἀρίστος, ὁ Τάσσο, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Θερβάντης· μεγάλοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ Λεονάρδος Δαβιντσι, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τισιανὸς καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἀνύψωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν ἐποχὴν των.

Οὕτω ἡ Ἑλλάς, ἂν καὶ ὑπεδουλώθη πολιτικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, κατέκτησε πνευματικῶς τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο δικαίως οἱ πολιτισμένοι λαοὶ θεωροῦν αὐτὴν ὡς πνευματικὴν των μητέρα, πατρίδα καὶ τροφόν.

39ον

ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

1. Ἐφευρέσεις. Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἔφερεν ἀργότερα καὶ ἄλλο ἀγαθὸν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, τὰς ἐφευρέσεις καὶ τὰς ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν, αἱ ὅποιοι ἤνοιξαν νέους ὀρίζοντας καὶ συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν καλυτέρευσιν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐφευρέσεις εἶναι ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος, τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ τῆς τυπογραφίας.

Ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ πρὸ πολλῶν αἰῶνων εἰς τοὺς Σίνας, τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἀραβας, ἀλλὰ τὴν μετεχειρίζοντο διὰ νὰ σπάζουν βράχους. Τὴν χρῆσιν ὅμως αὐτῆς διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἐπενόησε πρῶτος ὁ μοναχὸς Βαρθολόδος Σχοιάρτσος. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος μετέβαλε τὴν τέχνην τοῦ πολέμου καὶ ἐπέφερε

Γουτεμβέργιος

τὴν πτώσιν τῆς δυνάμεως τῶν ἵπποτων· διότι ὅλοι πλέον ἠδύνατο νὰ ἔχουν καὶ νὰ μεταχειρίζονται τὰ ἴδια ὄπλα μὲ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν, ἢ δὲ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν εἶχε πλέον πέρασιν.

2. Ἐφεύρεις τῆς ναυτικῆς ἁλλῆ σπουδαία πυξίδος καὶ τῆς τυπογραφίας. Ἐφεύρεις εἶναι

τῆς ναυτικῆς πυξίδος (κ. μπούσουλα), ἢ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν ιδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελόνη νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἕν ἄκρον τῆς πρὸς βορρᾶν καὶ τὸ ἄλλο πρὸς νότον—ιδιότης ἢ ὁποία ἦτο γνωστὴ πρὸ πολλῶν αἰῶνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἄραβας. Εἰς τὴν Εὐρώπην ὅμως ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ὀφείλεται εἰς τὸν Φλάβιον Τζόγιαν. Ἡ ἐφεύρεσις αὐτὴ πολὺ ἐβοήθησε τοὺς ναυτικούς, διότι μὲ τὴν ναυτικὴν πυξίδα τώρα ἤξευραν εἰς ποῖον μέρος τῆς θαλάσσης εὐρίσκοντο καὶ τοιούτῳ τρόπῳ ἠδύνατο νὰ ταξιδεύουν, ὄχι ὅπως ἄλλοτε, πλησίον εἰς τὴν ξηράν, ἀλλὰ εἰς τὰ ἀνοικτὰ πελάγη καὶ τοὺς ὠκεανούς.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα τῶν ἐφευρέσεων ἦτο ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας, ἢ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὸν Ἰωάννην Γουτεμβέργιον. Τὰ βιβλία μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν χειρόγραφα· ἦτοι γραμμένα μὲ τὸ χέρι, καὶ δι' αὐτὸ ἦσαν σπάνια καὶ ἀκριβὰ, μόνον δὲ οἱ πλούσιοι ἠδύνατο νὰ τὰ ἀγοράζουν καὶ αὐτοὶ μόνον νὰ σπουδάζουν. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν ὅμως τῆς τυπογραφίας τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάζοντο εὐκόλως καὶ ἔγιναν εὐθηνότερα. Ἀπὸ τότε ὅλοι αἱ τάξεις τῶν ἀνθρώπων ἠδύνατο νὰ μορφώνωνται, αἱ δὲ ἐπιστῆμαι προώδευσαν καταπληκτικῶς.

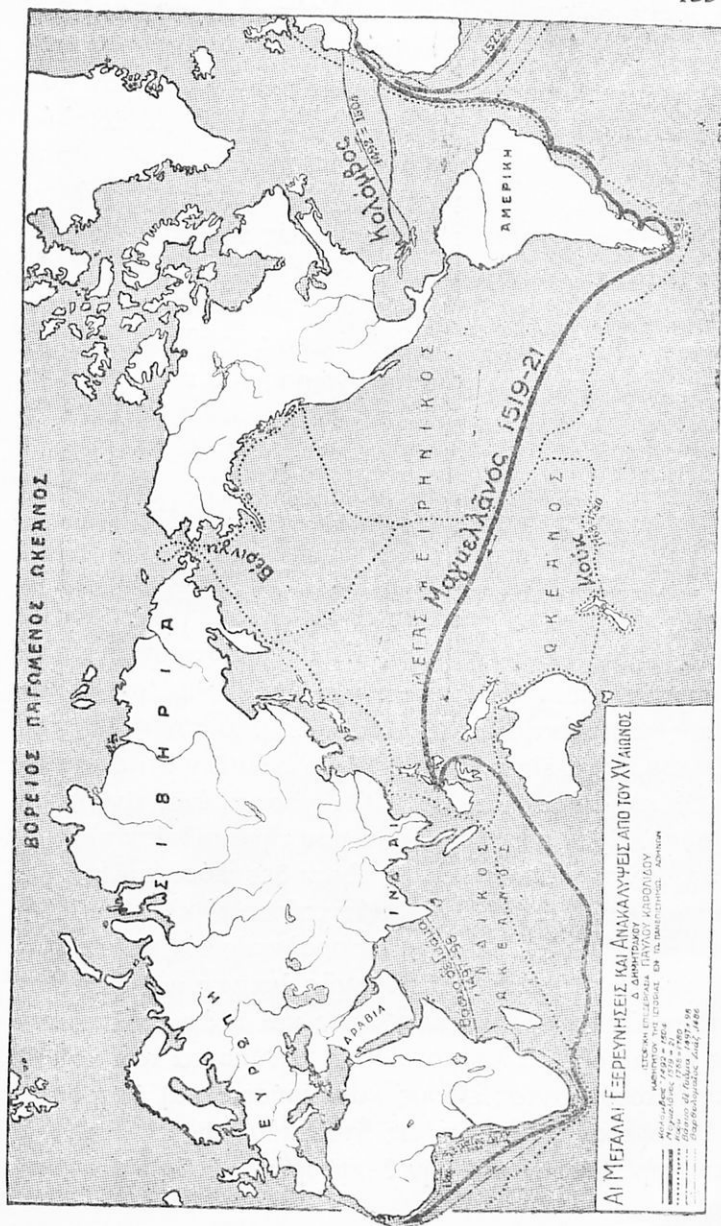
Χριστόφορος Κολόμβος

3. Ἀνακάλυψις θαλασσίας ὁδοῦ

πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους αἱ Ἰνδίαί ἦσαν μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας χώρας τῆς Ἀσίας, διότι εἶχον πολλὰ καὶ πολύτιμα προϊόντα—τὰ μπαχαρικά (κανέλλα, πιπέρι κλπ.), τοὺς πολυτίμους λίθους, τὸν ἔλεφαντόδοντα κλπ. Τὰ προϊόντα αὐτὰ μετέφερον ἕως ἰώρα Ἀραβες ἔμποροι διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μὲ πλοῖα μετεφέροντο εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, ἡ διὰ ξηρᾶς συγκοινωνία ἦτο πλέον δύσκολος καὶ γεμάτη κινδύνους. Διὰ τοῦτο οἱ Πορτογάλλοι πρῶτοι ἐζήτησαν νὰ εὔρουν θαλασσίαν ὁδὸν, ἵνα φθάνουν κατ' εὐθείαν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ πολλὰ ταξίδια καὶ περιπετείας κατῶρθωσαν νὰ ἀνακαλύψουν τὴν ὁδὸν αὐτὴν ὁ πρῶτος δέ, ὁ ὁποῖος ἔφθασε διὰ θαλάσσης εἰς τὰς Ἰνδίας, ἦτο ὁ θαλασσοπόρος Βάσκο Δεγάμα, περιπλεύσας τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλιῆς Ἐλπίδος.

4. Ἀνακάλυψις νέων χωρῶν. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς ἀνακάλυψιν νέων χωρῶν ἐνῶ δηλαδή οἱ Πορτογάλλοι ἠγωνίζοντο νὰ εὔρουν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας, πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἄλλος θαλασσοπόρος, ὁ ἐκ Γενούης τῆς Ἰταλίας Χριστόφορος Κολόμβος, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ εὔρη τὴν ὁδὸν αὐτὴν πλέων ἀντιθέτως, δηλαδή πρὸς δυσμὰς· διότι ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ γῆ ἦτο στρογγύλη, ὡσὰν σφαῖρα. Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του τὸν ἐβοήθησεν ἡ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα, ἡ ὁποία τοῦ ἔδωσε τρία πλοῖα, 120 ναύτας καὶ τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα διὰ τὸ ταξίδιον.

Ὁ δὲ Κολόμβος, ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους καὶ περιπετείας, ἀνεκάλυψε μίαν νέαν ἠπειρον, ἡ ὁποία ὠνομάσθη κατόπιν Ἀμερική (1492). Μετὰ τὸν Κολόμβον καὶ ἄλλοι τολμηροὶ ἐρευνηταὶ ἔκαμαν διαφόρους ἀνακαλύψεις, ἐκτὸς τῶν Πορτογάλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν ἐπικολούθησαν δὲ αἱ ἐγκαταστάσεις Γάλλων καὶ Ἀγγλων, οἱ ὁποῖοι ἴδρυσαν πολλὰς ἀποικίας εἰς τὸν νέον κόσμον. Αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ἔγιναν σπουδαῖα κράτη, ὅπως αἱ ἀποικίαι τῆς Ἀγγλίας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὰς Ἡνωμένους Πολιτείας, μίαν ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας καὶ περισσότερον πολιτισμένας χώρας τοῦ κόσμου.

40ὸν

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

1. Ἡ κατάσταση τοῦ κλήρου. Ἡ θρησκεία κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἶχεν ἔκτραπῆ εἰς ξηροὺς τύπους ἐξωτερικῆς λατρείας. Ἡ θρησκευτικότης τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο, παρὰ μία θρησκοληψία. Ὁ ἀνθρώπος τοῦ μεσαίωνος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ διαβόλου, διότι εἰς κάθε του βῆμα ἐνόμιζεν ὅτι ἁμαρτάνει. Οἱ κληρικοὶ ἦσαν οἱ μόνοι μορφωμένοι ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ εἶχον εἰς τὰς χεῖράς των τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν ὅμως εἶχον δεσμεύσει μὲ τὰ δεσμὰ τῆς Θεολογίας. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου οἱ κληρικοὶ ἐξήσκουν μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀμορφῶτων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀπέκτων μεγάλα πλούτη. Τὰ πλούτη ὅμως καὶ ἡ ἀργία ἔκαμνον τοὺς κληρικοὺς νὰ λησμονοῦν τὰ καθήκοντά των καὶ νὰ διαπράττουν παντὸς εἶδους καταχρήσεις καὶ ὑπερβασίας. Ἐπέφερον δὲ ταῦτα, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν πολυτέλειαν, τὴν τρυφήν καὶ τὴν διαφθοράν αὐτῶν.

Ἐφ' ὅτου οἱ ἄνθρωποι, διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων, ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται καὶ ἡ ἐπιστήμη ἡ-

Παναγία τοῦ Ραφαήλ

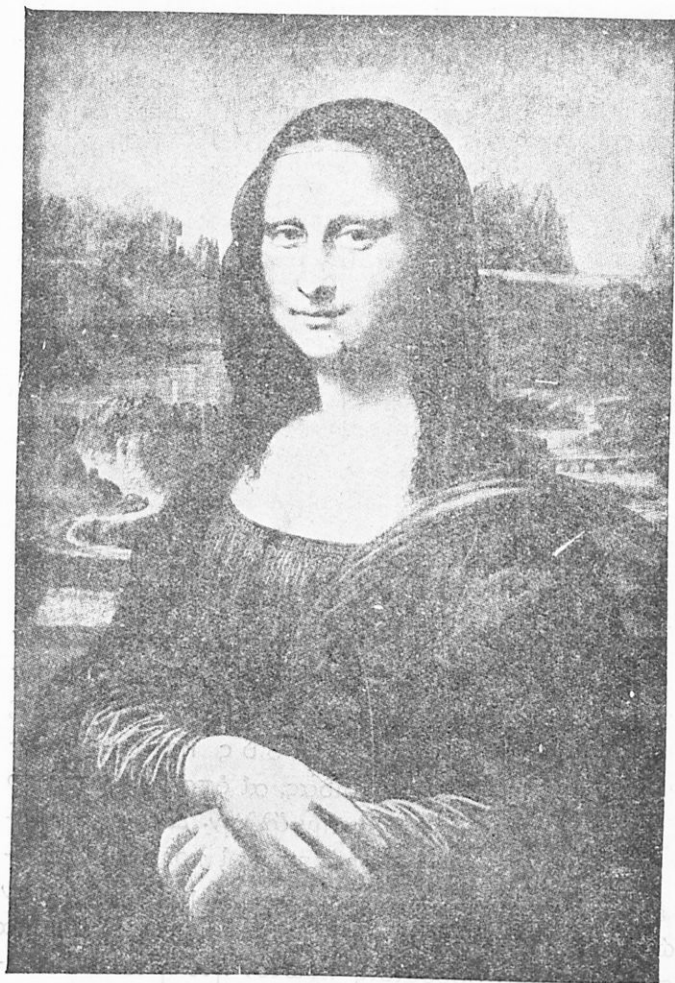
λευθερώθη ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Θεολογίας, ὅλοι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκη τῆς διορθώσεως τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας

σίας, τὸν περιορισμὸν τῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Πάπα. Πολλοὶ μάλιστα σοφοὶ καὶ εὐσεβεῖς ἄνδρες ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς καταστάσεως ἐκείνης καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραμμάτων-των ἐπεδίωξαν τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τίποτε. Ἡ δύναμις τοῦ κλήρου ἦτο μεγάλη· διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν κατεδιώχθησαν, ἄλλοι δὲ ἐβασανίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐκάησαν ἐπάνω εἰς τὴν πυράν! Διὰ τοῦτο ἐπεκράτει μεγάλη δυσἀρέσκεια ἐναντίον τοῦ κλήρου καὶ τοῦ Πάπα καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ μία ἀφορμὴ, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ἐπανάστασιν.

2. Οἱ μεταρρυθμισταί. Καὶ τὴν ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ Γιάπας Λέων ὁ Ι΄, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ ἀποπερατώσῃ δῆθεν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην, ἐχορήγει μὲ χρήματα τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν—τὰ συγχωροχάρτια! Τὰ συγχωροχάρτια ἐπωλοῦντο μὲ τρόπον σκανδαλώδη. Διὰ τοῦτο πρῶτος ἐξηγέρθη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τῆς ἱεροκαπηλείας αὐτῆς ὁ μοναχὸς Λ ο ὕ θ η ρ ο ς (1517), ὁ ὁποῖος ἤλεγξε δημοσίᾳ τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου καὶ τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων· διεμαρτυρήθη δὲ ἐντόνως καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης ἀκόμη ἀνεμειγνύετο. Ὁ Πάπας μόλις ἔμαθε ταῦτα, ἐπροσκάλεσεν ἀμέσως τὸν Λούθηρον εἰς Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ. Ἀλλ' ὁ Λούθηρος δὲν ὑπήκουσε. Τότε ὁ Πάπας ἐξεσφενδόνησεν ἐναντίον αὐτοῦ φοβερὸν ἀφορισμὸν. Ὁ Λούθηρος ὅμως δὲν ἐπτοήθη· τούναντίον ἔκαψε δημοσίᾳ τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον. Καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνά του. Ὁ Λούθηρος ἐζήτηε νὰ ἀπλοποιηθῆ ἡ λειτουργία καὶ νὰ γίνεταί εἰς τὴν γλῶσσαν καθε-

νός λαοῦ καὶ ὄχι εἰς τὴν Λατινικὴν, ἢ ὅποια ἦτο ἀκατά-
ληπτος εἰς τοὺς πολλούς· νὰ παύσῃ ἡ προσκύνῃσις τῶν

Ἡ Τζοκόντα (Εἰκὼν τοῦ Λ. Δαβίνται)

ἀγίων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ οἱ ἱερεῖς νὰ νυμφεύωνται, ὅ-
πως οἱ λαῖκοί.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Λουθήρου ἀνεφάνησαν καὶ ἕτεροι μεταρρυθμισταὶ ἐν Ἑλβετίᾳ, ὁ Ζ β ί γ γ λ ι ο ς καὶ ὁ Κ α λ β ῖ ν ο ς. Καὶ οὗτοι ἔκαμαν ἀπλουστέραν τὴν λειτουργίαν καὶ ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν κάθε μέσον ἐξωτερικῆς λατρείας, δηλαδὴ σταυροὺς, εἰκόνας, λαμπάδας. Κατήργησαν τὰς τελετὰς καὶ τὰς ἐορτὰς, ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς, καὶ μετέβαλον τὴν λατρείαν εἰς εὐσεβεῖς συναθροίσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐγένετο μόνον κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, προσευχαὶ καὶ ἐψάλλοντο ὕμνοι πρὸς τὸν Θεόν.

3. Οἱ ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως πό- Ἡ μεταρρύθμισις
 λεμοὶ καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς. ταχέως διεδόθη
 εἰς διαφόρους χώρας τῆς Γερμανίας, εἰς τὴν Ἀγγλίαν,
 εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ εἰς μέρος τῆς Γαλλίας. Τότε
 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, θέλων νὰ τακτοποιήσῃ
 τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, συνεκάλεσε συνέδριον
 τῶν κληρικῶν καὶ ἡγεμόνων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ σύνοδος αὐ-
 τῆ ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγόρευσε τὴν
 περαιτέρω διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ ὄπαδοὶ τοῦ
 Λουθήρου δ ι ε μ α ρ τ υ ρ ῆ θ η σ α ν· διὰ τοῦτο ὠνο-
 μάσθησαν δ ι α μ α ρ τ υ ρ ὀ μ ε ν ο ι. Ἡ μεταρρύθμι-
 σις ὅμως δὲν ἐσταμάτησεν, ἀλλὰ διήρесе τοὺς λαοὺς
 εἰς δύο μερίδας, τοὺς κ α θ ο λ ι κ ο ῦ ς καὶ τοὺς δ ι α-
 μ α ρ τ υ ρ ο υ μ έ ν ο υ ς—μερίδας, αἱ ὁποῖαι ἐμισοῦντο
 καὶ κατεδίωκεν ἀγρίως ἢ μία τὴν ἄλλην. Διὰ τοῦτο ἤρ-
 χισαν φοβεροὶ καὶ μακροὶ θρησκευτικοὶ πόλεμοι, οἱ ὁ-
 ποῖοι ἐπέφερον μεγάλας καταστροφὰς καὶ ἠρήμωσαν
 τὰς χώρας. Ἄλλ' εἶχε καὶ τὰ ἐξῆς καλὰ ἀποτελέσματα
 ἢ θρησκευτικῆς μεταρρύθμισις· πρῶτον ἦτο ἡ τελεία ἀπε-
 λευθέρωσις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἀπὸ τὴν Θεο-
 λογίαν· κάθε μία ἀπὸ τότε ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τῆς

Μωϋσῆς

(τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου)

καὶ ἀναπτύσσεται ἐλευθέρως· ἔπειτα ἡ παιδεία δὲν εἶ-
ναι πλέον ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν κληρικῶν—τῶ-
ρα μορφώνονται καὶ οἱ λαϊκοί· τρίτον ἡ μεγάλη ἐπιρ-
ροὴ τοῦ Πάπα, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπήκουον ἕως τώρα, ὄχι
μόνον οἱ κληρικοὶ τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ
οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς, κατέπεσεν ὀριστικῶς !

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Βασιλεία Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου	306—337	μ.Χ.
Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	330	» »
Διαίρεσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους	395	» »
Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ κράτους	476	» »
Βασιλεία Ἰουστινιανοῦ	527—565	» »
Ἐγκαίνια τῆς Ἁγίας Σοφίας	537	» »
Οἱ Πέρσαι κυριεύουσι τὰ Ἱεροσόλυμα	615	» »
Ἐγίρα	642	» »
Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Περσῶν καὶ Ἀράβων	626	» »
Παραφοσις τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τοὺς Ἀράβας	637	» »
Πρωτὴ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	671—678	» »
Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	717	» »
Διαταγὰ ἐναντίον τῶν εἰκόνων	726	» »
Σύνοδος τῆς Νικαίας ἀναστηλωσις τῶν εἰκόνων	787	» »
Ἔγγρα των Βουλγαρῶν ὑπὸ Λεοντος Ἀρμενίου εἰς Μεσημβρίαν	817	» »
Κατακτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων	846	» »
Κυριακὴ τῆς Ὑρθουσιᾶς	842	» »
Ὁ Φώτιος Πατριάρχης	858	» »
Οἱ Βούλγαροι γίνονται Χριστιανοὶ	864	» »
Ἀρχὴ τοῦ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν (Φώτιος)	867	» »
Ἀνακτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφοροῦ Φωκά	961	» »
Ἡ Βουλγαρία Ἑλληνικὴ ἐπαρχία	971	» »
Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Ρώσων	989	» »
Πόλεμος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου μὲ τοὺς Βουλγάρους	976—1018	» »

Ἐπισημικὸν σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Κηρουλάρος) 1053	»
Ἡ πρώτη σταυροφορία . . . . . 1096—1099	» »
Ἄλωσις τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν σταυροφόρων 1099	» »
Δευτέρα σταυροφορία 1147	» »
Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων 1204	» »
Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων 1261	» »
Οἱ Τούρκοι κάμνουν πρωτεύουσάν τὴν Ἀδριανούπολιν 1365	» »
Νίκη τῶν Τούρκων παρὰ τὴν Νικόπολιν 1396	» »
Ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων 1430	» »
Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων 1453	» »
Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς 1492	» »
Ἐρησκευτικὴ μεταρρύθμισις Λουθήρου 1517	» »

Τ Ε Λ Ο Σ

0020561154

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

